

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMISEN VAIKUTUKSET JA HALLITSEMISEN KEINOT - YHTEISKUNNAN JA PUOLUSTUSVOIMIEN NÄKÖKULMA

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti
Santeri Sandberg

Sotatieteiden maisterikurssi 10
Ilmasotalinja

Maaliskuu 2022

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 10	Linja Ilmasotalinja
Tekijä Yliluutnantti Santeri Sandberg	
Opinnäytetyön nimi VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMISEN VAIKUTUKSET JA HALLITSEMISEN KEINOT - YHTEISKUNNAN JA PUOLUSTUSVOIMIEN NÄKÖKULMA	
Oppiaine, johon työ liittyy Johtaminen/Sotilassosiologia	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Maaliskuu 2022	Tekstisivuja 78 Liitesivuja 1
TIIVISTELMÄ <p>Tässä tutkimuksessa selvitettiin varusmiespalveluksen keskeyttämisen vaikutuksia sekä hallitsemisen keinoja yhteiskunnan sekä Puolustusvoimien näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa. Tutkimuksen aineisto koostui asevelvollisuuden kehittämistä koskevista raporteista ja Puolustusvoimien normeista, oppaista sekä ohjeista. Tutkimus on rajattu käsittelemään vuosina 2010–2022 julkaistuja aineistoja.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Induktiiviseen aineiston analyysiin kuuluu aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely sekä teoreettisten käsitteiden luonti. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tuloksena aineistosta muodostui neljä yhdistävää luokkaa, joista teoreettiset käsitteet muodostuivat.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa 1) asevelvollisuuden vaikutuksesta yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon johtuen. Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrään voidaan vaikuttaa 2) nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittämisellä siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen, muuttamalla alokas 3) onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään ja toteuttamalla varusmiespalvelus 4) motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien.</p> <p>Varusmiespalveluksen keskeyttämisen määrällä vaikuttaa olevan enemmän merkitystä yhteiskunnan kuin Puolustusvoimien näkökulmasta. Varusmiespalveluksen suorittaneiden miesten määrän laskua pidetään asevelvollisuuden yleistä hyväksyttävyyttä haastavana tekijänä. Nuorien ongelmien kasaantuminen sekä palveluksen keskeyttämisen jälkeen kohonnut syrjäytymisen riski haastaa tulevaisuudessa yhteiskuntaa sekä Puolustusvoimia. Varusmiespalveluksen keskeyttämisellä ei sen sijaan näytä olevan suoraa vaikutusta maanpuolustustahtoon. Oikein toteutettuna kokonaispoistuman pienentämisellä voi kuitenkin olla myönteinen vaikutus maanpuolustustahtoon. Asevelvollisuuden laaja kannatus on yksi maanpuolustustahdon ilmentymistä ja kansalaisten osallistuminen asevelvollisuuteen vaikuttaisi ylläpitävän maanpuolustustahtoa.</p> <p>Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syyt ovat moninaisia, eikä palveluksen keskeyttämiselle ole yhtä selkeää syytä. Varusmiespalvelus keskeytyy yleisesti palveluksen ensimmäisten viikkojen aikana mielenterveydellisistä syistä johtuen. Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrän hallitsemiseksi käytettäviä keinoja on paljon, eikä yhtä merkittävää keinoa poistuman vähentämiseksi ole. Kokonaispoistumaan voidaan kuitenkin vaikuttaa yhteiskunnan ja Puolustusvoimien toimenpitein. Keinoja ovat esimerkiksi terveystarkastusohjeen päivittäminen, uuden palveluskelpoisuusluokan luominen sekä palvelukseen sitouttaminen. Vaikka Puolustusvoimissa on pyritty jo useamman vuoden ajan tukemaan palvelukseen sopeutumista, on keskeyttäneiden määrä enemmän kasvanut kuin pienentynyt.</p>	
Avainsanat: asevelvollisuus, asevelvollisuuden kehittäminen, poistuma, kokonaispoistuma, maanpuolustustahto	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTKIMUSKOHDE JA AIEMPI TUTKIMUS	5
2.1	MAANPUOLUSTUSTAHTO.....	5
2.2	MAANPUOLUSTUSSUHDE.....	9
2.3	ASEVELVOLLISUUS VALTIOIDEN PUOLUSTAMISEN TURVANA	11
2.4	ASEVELVOLLISUUDEN YHTEISKUNNALLISET VAIKUTUKSET.....	14
2.5	VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMINEN.....	17
2.6	TUTKIMUSASETELMA	21
2.7	AIEMPI TUTKIMUS.....	23
2.8	TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	29
3	AINEISTO JA MENETELMÄT.....	31
3.1	TUTKIMUKSEN AINEISTO	31
3.2	LAADULLINEN TUTKIMUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ.....	33
3.3	YHDISTÄVIEN LUOKKIEN MUODOSTUMINEN.....	38
3.4	TIETEENFILOSOFISET PERUSTEET.....	39
4	ASEVELVOLLISUUDEN KEHITTÄMINEN.....	41
4.1	ASEVELVOLLISUUDEN KEHITTÄMINEN 2010-LUVUN SUOMESSA.....	41
4.1.1	<i>SUOMALAINEN ASEVELVOLLISUUS (2010).....</i>	<i>41</i>
4.1.2	<i>KANSALAISSPÄLVELUS KOKONAISTURVALLISUUDEN TUEKSI (2018).....</i>	<i>44</i>
4.1.3	<i>YLEISEN ASEVELVOLLISUUDEN KEHITTÄMINEN JA MAANPUOLUSTUSVELVOLLISUUDEN TÄYTTÄMINEN (2021).....</i>	<i>46</i>
4.2	ASEVELVOLLISUUDEN VAIKUTUS YHTEISKUNTAAN JA MAANPUOLUSTUSTAHTOON.....	48
4.3	NYKYAIKAISEN ASEVELVOLLISUUDEN KEHITTÄMINEN SITEN, ETTÄ YHÄ USEAMPI SUORITTA VARUSMIESPALVELUKSEN.....	52
5	VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMISEN HALLITSEMINEN.....	57
5.1	ONNISTUNEESTI SIVILISTÄ SOTILAAKSI SOPIVAAN PALVELUSTEHTÄVÄÄN.....	57
5.2	MOTIVOITUNUTTA TOIMINTAKYKYISTÄ YKSILÖÄ TUKIEN.....	60
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	66
6.1	MIKSI JA MITEN VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄNEIDEN MÄÄRÄ PYRITÄÄN PITÄMÄÄN HALLINNASSA?.....	66
6.2	KEINOJEN VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI.....	70
6.3	TUTKIMUKSEN ARVIOINTI.....	76
6.4	JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSET	78
	LÄHTEET	79
	LIIKTEET	

VARUSMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMISEN VAIKUTUKSET JA HALLITSEMISEN KEINOT - YHTEISKUNNAN JA PUOLUSTUSVOIMIEN NÄKÖKULMA

1 JOHDANTO

Suomen puolustusratkaisun perusta on asevelvollisuus (Valtioneuvoston puolustuselonteko 2021, s. 37). Asevelvollisuuden järjestelyt, toteutus sekä yhteiskunnalliset vaikutukset ovat vuosien saatossa saaneet osakseen paljon huomiota. Asevelvollisuuden nykytilaa, kehittämistä ja historiaa on tarkasteltu lukuisissa selvitystöissä sekä tutkimuksissa (ks. esim. Suomalainen asevelvollisuus, 2010; Särmäkari, 2016). Asevelvollisuudesta ja sen kehittämisestä on käyty aika ajoin laajaa yhteiskunnallista keskustelua. 2010-luvun alussa pohdittiin esimerkiksi asevelvollisuusarmeijan korvaamista pienemmällä ammattiarmeijalla (ks. esim. ohion.fi -kansalaisaloite). Tasa-arvo varusmiespalveluksessa nähtiin enemmän miesikäluokan tasa-arvona palveluksen suorittavien tai suorittamattomien osalta kuin sukupuolten välisenä kysymyksenä (ks. esim. Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 74). 2010-luvun edetessä keskustelu on siirtynyt sukupuolten väliseen tasa-arvoisuuteen sekä siihen, tulisiko esimerkiksi kutsunnat laajentaa koskemaan myös naisia (ks. esim. Turun Sanomat, 2011). Asevelvollisuuden tilalle on myös pohdittu kansalaispalvelusta koko ikäluokalle palvelemaan paremmin kokonaisturvallisuuden ja kansalaisten yhdenvertaisuuden tarpeita (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018).

Pääministeri Marinin hallitusohjelmaan kirjattiin tavoite laajapohjaisen parlamentaarisen komitean perustamisesta. Parlamentaarisen komitean (myöhemmin asevelvollisuuskomitea) tehtävänä oli selvittää yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttymistä. Asevelvollisuuskomitean puheenjohtajaksi määrättiin Ilkka Kanerva ja komitean toimikausi päättyi 31.10.2021. Komitea julkaisi mietinnön, jossa kuvataan tavoitetiloja, jotka antavat perusteita päätöksenteolle sekä asevelvollisuuden kehittämiseksi. Komitean mukaan asevelvollisuuden kehittämisellä pyrittäisiin muun muassa vaikuttamaan siihen, että varusmiespalveluksen aloittavien määrä kasvaa 2020-luvun lopun tasosta, entistä harvempi keskeyttää palveluksen ja naisten osallistumista maanpuolustukseen vahvistetaan. (Marinin hallituksen ohjelma, 2019, s. 94; Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 3.)

Kaikki varusmiespalvelukseen määrätty henkilöt eivät kuitenkaan syystä tai toisesta kykene palvelustaan suorittamaan. Varusmiespalvelus keskeytyy pääsääntöisesti terveydellisin syin tai siviilipalvelukseen hakeutumisen johdosta palveluksen ensimmäisten viikkojen aikana. Vuonna 2005 varusmiespalveluksen keskeytysprosentti oli 15, kun taas vuonna 2009 peräti 20 prosenttia varusmiespalveluksensa aloittaneista keskeytti palveluksen (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 68). Vuonna 2020 varusmiespalveluksen kokonaispoistuma oli 15,8 prosenttia (Henkilöstötilinpäätös, 2020, s. 16). Viimeisen viiden vuoden aikana varusmiespalveluksen suorittaneiden miesten osuus on laskenut noin 74 prosentista noin 66 prosenttiin (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 29).

Asevelvollisuudella on tutkimusten mukaan laajaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja myönteisiä vaikutuksia niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta (ks. esim. Mäkinen, 2013a). Asevelvollisuutta voidaan tutkia myös useasta eri näkökulmasta. Asevelvollisuutta voidaan tarkastella valtion strategisena valintana puolustuksen järjestämiseksi (Nokkala, 2005), asevelvollisuuden kustannuksia voidaan tutkia taloustieteen näkökulmasta (Kanniainen, 2019) ja asevelvollisten näkemyksiä maanpuolustukseen voidaan tutkia sotilassosiologian näkökulmasta (Harinen, 2013). Asevelvollisuutta ja sen muotoja 1800-luvun Suomessa voidaan tutkia myös historian tutkimuksen keinoin (Laitinen, 2005). Asevelvollisuus on siis monitahoinen ilmiö, jota voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Tästä syystä esimerkiksi asevelvollisuuden yhteiskunnallisten vaikutusten tarkastelu saattaa näyttäytyä luonteeltaan poikkitieteellisenä.

Varusmiespalveluksen keskeyttämistä ja sen syitä on tutkittu Puolustusvoimissa ja sen ulkopuolella vuosikymmenien ajan. Tutkimus on keskittynyt etenkin terveydellisiin syihin, palvelukseen sopeutumiseen sekä keinoihin, joilla poistumaa voidaan pienentää. Tutkimusta on tehty myös kutsuntatarkastuksien ja mielenterveydellisten syiden osalta. Tutkimusta on ulotettu

myös kokonaan varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneisiin nuoriin. (ks. esim. Lehesjoki, 2018, s. 8–16; Salo, 2008; Appelqvist-Schmidlechner, 2011.) Monessa aiheeseen liittyvässä tutkimuksessa keskitytään palveluksen keskeyttämisen syihin tai sen ehkäisyyn (ks. esim. Lehesjoki, 2018; Salo, 2008). Mutta missään ei juurikaan oteta kantaa siihen, mitä vaikutuksia poistumalla oikeastaan on. Monesti pienen poistuman tavoittelua pidetään itsetarkoituksena ja siihen käytetään paljon resursseja Puolustusvoimissa. Vähemmän (tai ei lainkaan) löytyy tutkimusta siitä, miksi näin menetellään. Mitä ovat ne syyt, jonka takia pieneen varusmiesten keskeyttämisten lukumäärään pyritään? Miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää voidaan vähentää?

Tämän tutkimuksen aihe liittyy asevelvollisuuden kehittämiseen, varusmiespalveluksen keskeyttämisen vaikutuksiin ja poistuman hallitsemisen keinoihin. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä pyritään pitämään hallinnassa. Miksi-kysymystä tarkastellaan yhteiskunnan näkökulmasta, kun taas miten-kysymystä tarkastellaan Puolustusvoimien näkökulmasta. Tutkimuksen aineisto koostuu vuosien 2010–2022 aikana julkaistuista suomalaista asevelvollisuutta käsittelevistä raporteista ja mietinnöistä sekä Puolustusvoimien varusmiespalvelusta käsittelevistä oppaista, ohjeista, käsikirjoista ja normeista. Tutkimusmenetelmänä käytetään induktiivista sisällönanalyysia. Tutkimuksen aihe on ajankohtainen, sillä asevelvollisuuskomitean laatimalla raportilla on todennäköisesti vaikutuksia tulevaisuudessa asevelvollisuuteen ja sen kehittämiseen.

Palveluksen keskeyttäneiden kokonaismäärästä käytetään termiä poistuma tai kokonaispoistuma. Poistuma-sanalla viitataan yleensä niihin henkilöihin, jotka ovat astuneet palvelukseen kutsunnoissa määritettynä ajankohtana käsketyssä joukko-osastossa, mutta joiden palvelus on keskeytetty terveydellisistä syistä tai siviilipalvelukseen hakeutumisen johdosta. Termiä ei ole virallisesti määritelty, mutta se on vakiintunut Puolustusvoimien omissa julkaisuissa sekä uutisoinnissa (ks. esim. Henkilöstötilinpäätös 2020; Iltalehti 16.11.2020). Asevelvollisuuskomitean raportissa kokonaispoistuman määritelmä sisältää myös kutsunnoissa palveluksesta vapautetut, palveluksen aikana poistuvien lisäksi (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 29).

Puolustusvoimat pitää kokonaispoistuman hallintaa ja alokkaiden sopeuttamista varusmiespalvelukseen tärkeänä. Palveluksensa keskeyttäneiden määrää seurataan tarkasti etenkin alokaskaudella. Keskeyttämisen syistä tehdään saapumiserittäin analysointia ja seurantaa. Varusmiespalvelukseen sopeutumisen tukemisesta käsketään muun muassa Pääesikunnan koko varusmieskoulutusta ohjaavassa asiakirjassa "Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti

koulutettavat asiat". Kyseisessä asiakirjassa on yhdeksänsivuinen liite nimeltä "Ohje palvelusmotivaation ja varusmiespalvelukseen sopeutumisen tukemiseen". Ohjeessa todetaan muun muassa, että "ongelmat sopeutumisessa muodostavat riskin palveluksen keskeyttämiselle" (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 1).

Tämän tutkimuksen avulla Puolustusvoimissa on mahdollista tunnistaa jatkossa aiempaa paremmin poistuman hallitsemiseksi käytettäviä keinoja ja vastata kysymykseen, miksi varusmiespalveluksen keskeyttämisten määrää kannattaa pitää hallinnassa. Lisäämällä tutkittua tietoa kokonaispoistuman vaikutuksista yhteiskuntaan ja Puolustusvoimiin, voidaan esimerkiksi Puolustusvoimien henkilökuntaa sitouttaa paremmin kokonaispoistuman pienentämiseen. Koska varusmiespalveluksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi on olemassa useita keinoja, on myös tärkeää tunnistaa mahdollisesti tehokkaimmat keinot poistuman hallitsemiseksi ja keskitää rajalliset resurssit niihin. Yhteiskunnan näkökulmasta myös Puolustusvoimien ulkopuolella on hyvä tunnistaa asevelvollisuuden ja varusmiespalveluksen keskeyttämisen moninaiset vaikutukset esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja nuorten mielenterveystyön edistämiseksi.

2 TUTKIMUSKOHDE JA AIEMPI TUTKIMUS

2.1 Maanpuolustustahto

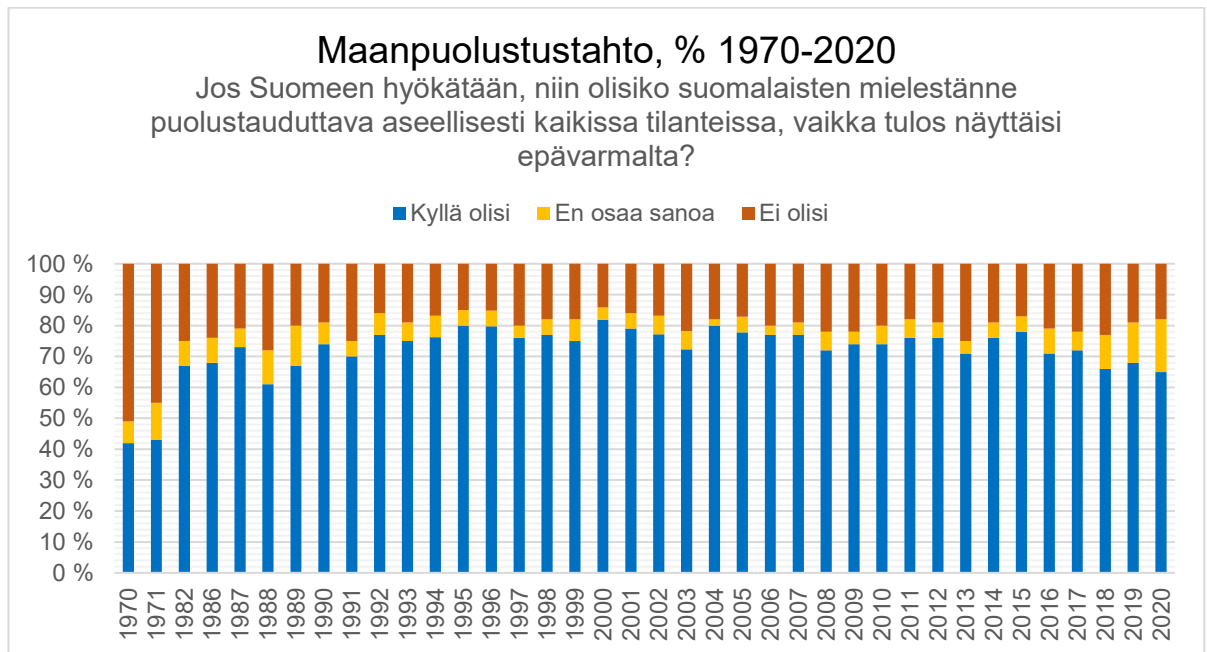
Maanpuolustustahtoa pidetään suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeänä asiana. Aiheesta puhutaan paljon, termiä käytetään juhlapuheissa, mielipidekyselyissä sekä poliittisen retoriikan välineinä (Kosonen, 2019, s. 16). Heikentyneet mittaustulokset maanpuolustustahdossa ovat ajoittain nostattaneet laajaa yhteiskunnallista keskustelua (Häkkinen ym., 2020, s. 18). Myös puolustuspolitiikassa korkean maanpuolustustahdon tärkeyttä Suomen kaltaiselle pienelle, sotilaallisesti liittoutumattomalle maalle on usein korostettu (Häkkinen ym., 2020, s. 10).

Maanpuolustustahto kuuluu olennaisena käsitteenä ja ilmiönä myös tähän tutkimukseen. Asevelvollisuuskomitean tehtävänantoon kuului asevelvollisuuden ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kehittämistarpeiden selvittäminen maanpuolustustahdon ylläpitämisen näkökulmasta. Asevelvollisuuden laaja kannatus on yksi maanpuolustustahdon ilmentymistä ja kansalaisten osallistuminen asevelvollisuuteen ylläpitää maanpuolustustahtoa (Tallberg, 2017, s. 181). Maanpuolustustahto ja asevelvollisuus ovat vuorovaikutuksellisessa suhteessa ja ylläpitävät toinen toisiaan. Maanpuolustustahto liittyy näin ollen olennaisesti tutkimuksen tematiikkaan, vaikka varusmiespalveluksen keskeyttämisen yhteyttä maanpuolustustahtoon on vaikea todentaa. Asevelvollisuuden kehittämisen näkökulmasta vaikutusta maanpuolustustahtoon pystytään arvioimaan muun muassa, kuinka kehittäminen edistää suomalaisten positiivista suhtautumista asevelvollisuuteen, maanpuolustukseen ja Puolustusvoimiin instituutiona sekä miten palvelusmotivaatio edistyy kehittämisen seurauksena (Häkkinen ym., 2021, kuten Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen on esittänyt, 2021, s. 52).

Maanpuolustustahdon käsite on vahvasti pohjoismainen, eikä muista yleiseen asevelvollisuuteen nojaavista maista, kuten Israelista tai Sveitsistä löydy maanpuolustustahtoa ilmiönä tai käsitteenä tarkastelevaa tutkimusperinnettä (Kosonen, 2019, s. 16). Ruotsissa dosentti Gösta Carlsson selvitti vuonna 1952 ensimmäisen kerran kansalaisten vastarintahalukkuutta tai vastarintatahtoa, jolloin käytössä oli ensimmäisen kerran myöhemmin kymmenissä suomalaisissa sekä ruotsalaisissa tutkimuksissa käytetty ns. puolustustahtokysymys tai "klassinen" maanpuolustustahtokysymys (Leimu ym., 2008, s. 7).

Nykyaikaisen maanpuolustustahdon empiirisen tutkimuksen Suomessa aloitti silloinen kapteeni Jaakko Valtanen (1954) Sotakorkeakoulun diplomityöllään "Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa". Tutkimusmenetelmänä Valtanen käytti otoksiin perustuvia kyselyitä ja haastatteluita, jotka olivat tiedonkeräämismenetelminä tuolloin vielä varsin uusia. Puolustusvoimissa niitä ei ollut vielä käytetty juuri lainkaan. Haastatteluissa tiedusteltiin osallistujien käsityksiä yhteiskuntajärjestelmästä, poliittisesta ja sotilaallisesta johdosta sekä maan itsenäisyydestä (Leimu ym., 2008, s. 31).

Vuonna 1960 perustettu Henkisen maanpuolustuksen komitea (HMS) sekä sen seuraajaksi vuonna 1976 perustettu Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (MTS) ovat selvittäneet suomalaisten maanpuolustustahtoa vuodesta 1970 lähtien (Kosonen, 2019, s. 17). MTS:n raporteissa yleistä puolustustahtoa on mitattu "klassisella" Ruotsista tutulla puolustustahtokysymyksellä: "Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?" (Leimu ym., 2008, s. 55). Kysymys muodostaa MTS:n mittaushistoriassa pisimmän aikasarjan (Kosonen, 2019, s. 17).

Kuvio 1. Maanpuolustustahto 1970–2020 (Findikaattori, 2021).

Vuodesta 1982 alkaen kysymykseen on vastannut myönteisesti yli 60 prosenttia, kun taas vastaavasti vuosina 1990–2017 maanpuolustustahto sijoittui jopa 70 prosentin tuntumaan tai sen yli (Findikaattori, 2021). Vuonna 2020 myönteisesti kysymykseen vastasi 65 prosenttia (68 % v. 2019): miehistä myönteisesti kysymykseen vastasi 77 prosenttia (78 %) ja naisista 52 prosenttia (58 %) (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 2020, s. 23).

Myös henkilökohtaista maanpuolustustahtoa on selvitetty MTS:n haastatteluilla muutaman vuoden välein vuodesta 1995 alkaen: "Jos Suomeen hyökätään, olisitko itse valmis osallistumaan maanpuolustuksen eri tehtäviin kykyjenne ja taitojenne mukaan?" (Kosonen, 2019, s. 17). Vuonna 2020 myönteisesti kysymykseen vastasi kahdeksan kymmenestä (85 % v. 2019): miehistä myönteisesti vastasi 85 prosenttia (88 %) ja naisista 75 (82 %) (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 2020, s. 25). Muissa mielipide- ja asennetutkimuksissaan MTS on mitannut esimerkiksi kansalaisten käsityksiä kokemastaan turvattomuudesta ja turvallisuudesta, ulkopoliitiikan hoidosta, maanpuolustuksesta sekä turvallisuuteen vaikuttavista tekijöistä (Leimu ym., 2008, s. 54).

Maanpuolustustahto on monesti määritelty empiirisen operationalisoinnin kautta ilman laajempaa käsiteanalyysia (Sinkko, 2015, s. 150). Maanpuolustustahdon mittausperinne onkin näin ollen kaventanut ilmiön teoreettista tarkastelua ja käsitteen teoreettinen määrittely on jäänyt kesken (Kosonen, 2019, s. 2, 5). Maanpuolustustahtoa käsitteenä ja sen historiallisia kerroksia ovat tarkemmin avanneet Häkkinen ym. (2020, s. 17). Maanpuolustustahdosta käsitteenä löytyy useita painotuksia ja se on käsitteenä moniulotteinen sekä voi merkitä jokaiselle suomalaiselle erilaisia asioita (Kosonen, 2019, s. 18). Sitä voidaan pitää vaikeasti määriteltävänä käsitteenä, jonka merkitys, käyttötavat ja tulkinnat ovat vaihdelleet sekä rakentuneet historian kuluessa ja erilaisissa poliittisissa tilanteissa (Kaarkoski ym., 2020, s. 173). Kosonen toteaa, että maanpuolustustahto voidaan määritellä kansalaisten tueksi maan aseelliselle puolustukselle, isänmaallisuudeksi, yksilön tahdoksi toimia kotimaansa hyväksi, kansallistunteeksi ja kollektiiviseksi ilmapiiiriksi tai laajemmassa merkityksessä yhteiskunnan, valtion, kansalaisten ja yhteiskunnan sekä kulttuurin ja ympäristön turvaamiseksi (Kosonen, 2019, s. 18). Jalkanen ym. (2020, s. 196) toteavat maanpuolustustahdon olevan yleisesti käytössä oleva termi, josta ei kuitenkaan löydy tieteellisesti hyväksyttyä määritelmää.

Kososen ym. (2017, s. 98) mukaan maanpuolustustahto ilmentyy yksilön tahtona tehdä aseellista vastarintaa sekä yksilön vastarintahalukkuutena oman maan demokratian ja vapauden säilyttämiseksi. Kansalaisten normatiivista sitoutumista maanpuolustukseen, suhdetta suomalaiseen yhteiskuntaan sekä asevelvollisuuteen on osoittanut myös asepalveluksen suorittaminen (Kosonen ym., 2017, s. 102). Yksilön asenteena ja arvona toimimisen lisäksi maanpuolustustahto kehittyy myös yhteisöllisenä arvona (Kosonen ym., 2017, s. 98).

Maanpuolustustahdon eri tasot saavat toisenlaisia merkityksperiä riippuen siitä, tarkastellaanko yhteisön puolustustahtoa yksittäisten asevelvollisten ja kansalaisten toimintana maanpuolustuksen hyväksi vai asenneilmaston kaltaisena hitaasti muuttuvana ilmiönä (Kosonen ym., 2017, s. 99). Väitöskirjassaan Sinkko (2015, s. 203) tarkastelee maanpuolustustahtoa kahdella eri tasolla: henkilökohtaisena maanpuolustustahtona sekä yleisenä maanpuolustustahtona. Yksilötasolla mitattuna osalla tutkimukseen osallistuneista varusmiehistä maanpuolustustahto palveluksen aikana kasvoi ja osalla aleni (Sinkko, 2015, s. 197). Tutkimuksissa on todettu johtajakoulutuksen pituuden ja laajuuden olevan vahvasti yhteydessä maanpuolustustahtoon: erot miehistön ja kokelaisten maanpuolustustahdon välillä ovat suuria (Sinkko, 2012, s. 130). Monet tutkijat ovat kuitenkin päätyneet käsitykseen, että henkilökohtaista ja yleistä maanpuolustustahtoa tulee käsitellä maanpuolustustahdon mittaamisessa ja tutkimuksessa rinnakkain kategorioiden päällekkäisyyksien vuoksi (Kosonen, 2019, s. 19).

Suomessa vallitsee vuosikymmenien mittainen maanpuolustustahdon tutkimusperinne (Sinkko, 2015, s. 1). Maanpuolustustahtoa onkin Suomessa totuttu tarkastelemaan suppeasta näkökulmasta, erityisesti Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) mielipidekyselyn tuloksena, jättäen huomiotta kaikki ne tavat, joilla kansalaiset sitoutuvat takaamaan oman maansa turvallisuutta (Häkkinen ym., 2020, s. 9). Maanpuolustustahto onkin pysynyt yhden mielipidekysymyksen kautta tarkasteluna melkein muuttumattomana, mutta on syytä olettaa, että käsitteen sisältö, kansalaisten suhde maanpuolustukseen sekä kansalaisten maanpuolustustahdolle antama merkitys eivät ole säilyneet muuttamattomina (Kosonen ym., 2019a, s. 2). Moniulotteisen ilmiön tutkiminen ei ole myöskään mahdollista pelkästään yhdellä kysymyksellä. Puolustusvoimat kartoittaa asevelvollisten maanpuolustustahtoa useamman kysymyksen kautta, eikä näissä vastauksissa ole havaittu samanlaista laskua kuin yksittäisen kysymyksen osalta (Tallberg, 2019; ks. myös Harinen & Hannola, 2013, s. 8–9). Viime vuosina maanpuolustustahdon rinnalle onkin syntynyt maanpuolustussuhteen käsite, jonka avulla kansalaisten suhtautumista ja sitoutumista maanpuolustukseen voidaan tarkastella laajemmin (Kosonen ym., 2019a).

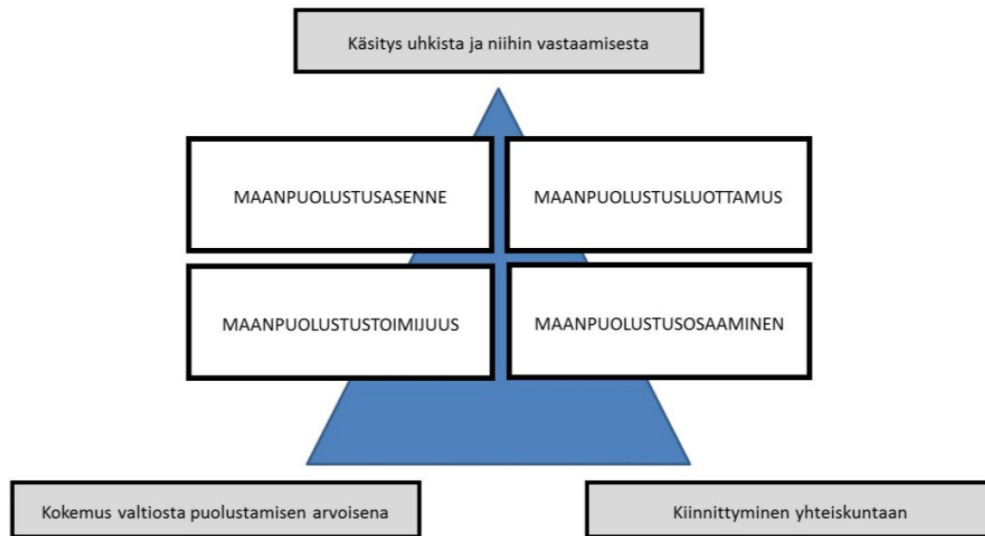
Tutkimusta varusmiespalveluksen keskeyttämisen vaikutuksesta maanpuolustustahtoon ei juurikaan ole. Kosonen ym. (2019) tarkastelevat tutkimuksessaan siviilipalvelusvelvollisten sekä reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta. Tutkimuksen perusteella maanpuolustustahto ja yksilön isänmaallisuus eivät ole kytköksissä asepalveluksen suorittamiseen tai aseelliseen maanpuolustukseen (Kosonen ym., 2019a, s. 13). Vaikuttaisi siis siltä, ettei varusmiespalveluksen keskeyttämisellä ole suoraa vaikutusta maanpuolustustahtoon sitä laskevana tekijänä. Vastaavaan tulokseen on päätyntä myös Antti Eskola aiemmissa tutkimuksissaan (Eskola, 1962, s. 11). Kososen ym. (2019) tutkimuksen perusteella muodostui maanpuolustussuhteen käsite, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.2 Maanpuolustussuhde

Maanpuolustustahdon tutkimus ei huomioi kaikkia suomalaisesta yhteiskunnasta löytyviä yksilön asenteisiin vaikuttavia arvoja ja merkityksiä. MTS:n kyselyn perusteella kansalaisen maanpuolustustahto ei välttämättä ole korkea, vaikka henkilö pitäisi itseään isänmaallisena. Hän myös saattaa jostain syystä vastata kysymykseen kielteisesti. Maanpuolustussuhteen avulla tarkastelua voidaan laajentaa. (Jalkanen ym., 2020, s. 197.) Maanpuolustustahdon edistämisen vuoksi on tärkeää laajentaa monisyisen ilmiön mittaamisen näkökulmaa tarkempaan maanpuolustussuhteen jäsentelyyn, jonka perusteella toimenpiteitä tahdon vahvistamiseen ja ylläpitämiseen voidaan kohdentaa (Häkkinen ym., 2021, kuten Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen on esittänyt, 2021, s. 52).

Kansalaisen maanpuolustussuhde rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön, yhteiskunnan ja lähiyhteisöjen kanssa. Suhde myös elää ja muuttuu henkilön ympäristön, elämänsä ja yksilön kokemusten perusteella. Maanpuolustussuhteen perusteella kyetään tarkastelemaan ja tutkimaan yksilön suhdetta maanpuolustukseen, eikä se pyri muodostamaan hyvää tai toivottua kansalaisuutta. Maanpuolustussuhde pyrkii toimimaan monimutkaisen ja moniulotteisen ilmiön hahmottamisen välineenä. (Kosonen, 2019, s. 59.)

Maanpuolustussuhteen käsitteen sekä siihen liittyvät tekijät on muodostettu Kososen, Puustisen & Tallbergin toimesta tutkimuksessa, joka käsitteli siviilipalvelusmiesten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta. Heidän mukaansa maanpuolustussuhde koostuu neljästä ulottuvuudesta: **maanpuolustusasenteesta, maanpuolustusluottamuksesta, maanpuolustusosaamisesta ja maanpuolustustoimijuudesta**. Väitöskirjassaan Kosonen soveltaa käsitteitä laajemmin muodostaessaan aiheesta visuaalisen mallin sekä pohiessaan mallin yleistettävyyttä koskemaan kaikkia kansalaisia. Kansalaisen maanpuolustussuhteen malli ja sitä kehystävät tekijät on esitetty kuviossa 2. (Ks. Kosonen ym., 2019a, s. 10; Kosonen, 2019, s. 59.)

Kuvio 2. Kansalaisen maanpuolustussuhde (Kosonen, 2019, s. 61).

Maanpuolustusasenne kuvaa kansalaisen suhtautumista maanpuolustukseen, puolustusvoimiin, asevelvollisuuteen sekä siihen kuuluvaan palvelukseen ja aseisiin, sotilaalliseen voimankäyttöön tai tappamiseen. **Maanpuolustusluottamus** rakentuu yksilön luottamuksesta maanpuolustuksen eri tekijöihin ja ulottuu valtion puolustusmahdollisuuksista yksilön omaan pysyvyyden tunteeseen turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa. (Kosonen, 2019, s. 60–61.)

Maanpuolustustoimijuus kuvaa yksilön suhdetta ja siinä tapahtuvaa liikkumista maanpuolustukseen liittyvien roolien välillä. Kansalaisen rooli voi muodostua velvollisuuden, vapaaehtoisuuden tai ammatin kautta ja maanpuolustustoimijuus voi ilmentyä esimerkiksi asevelvollisuuden suorittamisena. **Maanpuolustusosaaminen** sen sijaan käsittää maanpuolustukseen liittyvät tiedot sekä taidot, joita kyetään tarkastelemaan koulutettujen sotilasjoukkojen tai kansalaisten osaamisen tason perusteella. Maanpuolustusosaaminen voi käytännössä näyttäytyä esimerkiksi kykyinä suoriutua yhteiskunnan turvallisuutta tai puolustusta palvelevista tehtävistä normaali- tai poikkeusoloissa. (Kosonen, 2019, s. 60–61.)

Maanpuolustussuhdetta kehystää lisäksi kolme tekijää: kiinnittyminen yhteiskuntaan, kokemus valtiosta puolustamisen arvoisena sekä käsitys yhteiskuntaan kohdistuvista uhkista ja kyvystä vastata niihin. Kiinnittyminen yhteiskuntaan merkitsee luottamusta järjestelmään ja kokemusta valtiosta kansalaisen eduista huolehtivana sekä oikeudenmukaisena järjestelmänä. (Kosonen, 2019, s. 61.) Kiinnittyminen yhteiskuntaan nousee esiin etenkin puhuttaessa syrjäytymisestä (Tallberg, 2019, s. 3). Kolmas maanpuolustussuhdetta kehystävä tekijä liittyy käsitykseen valtion, yhteiskuntaan tai lähiympäristöön kohdistuvista uhkista sekä siitä, kuinka niihin on varauduttu (Kosonen, 2019, s. 61).

Kosonen ym. (2019, s. 12) toteavat asevelvollisen kansalaisen suhteen maanpuolustukseen ja sen erilaisiin tehtäviin olevan merkittävästi ilmiönä monipuolisempi ja moniulotteisempi kuin aiemmin käytetty maanpuolustustahdon käsite on ilmentänyt. Kansalaisten maanpuolustus-suhde olisi maanpuolustustahdon sekä aseellisen maanpuolustuksen kannatuksen sijaan tutkimuskohteena laajempi. Maanpuolustussuhde voisi toimia analyyttisenä käsitteenä jäsentäen kansalaisuuden kehyksessä yksilön suhdetta valtioon, maanpuolustukseen ja valtion tuottamaan turvallisuuteen. (Kosonen ym., 2019a, s. 11.)

2.3 Asevelvollisuus valtioiden puolustamisen turvana

Asevelvollisuudella Suomessa on monta ulottuvuutta. Se on puolustuksen kivijalka, historiallinen käytäntö, tasa-arvoa edistävä prosessi, kasvatus- ja koulutusjärjestelmä, identiteetin keskeinen elementti ja talvisodan ihmeen yksi keskeisistä tekijöistä (Laitinen, 2005, s. 11). Asevelvollisuus merkitsee monia hyvinkin erilaisia asioita. Suomen näkökulmasta kyse on niin sotilaiden rekrytoinnista kansakunnan ja valtion tarpeeseen sekä toisaalta kyse on käsitteestä, joka ajan saatossa on muodostunut lähes pyhäksi instituutioksi. Talvisodan ja jatkosodan torjuntataistelut, niiden myötä syntyneet tarinat ja kertomukset sankarillisista sotilaista, ovat vaikuttaneet oleellisesti mielikuviin. Asevelvollisuusjärjestelmä lähes koko miesten ikäluokan kattavana kasvatusjärjestelmänä, suomalainen kirjallisuus ja elokuvat ovat muokanneet asevelvollisuudesta eräänlaisen suomalaisen yhteiskuntaelämän kivijalan. (Laitinen, 2005, s. 40.)

1600- ja 1700-luvuilla Euroopassa siirryttiin hallitsijoiden ylläpitämiin vakinaisiin palkka-armeijoihin. Vuoden 1789 Ranskan vallankumouksen jälkeen käyttöön otettiin koko kansaa koskeva massa-armeija-periaate *la levée en masse*, joka perustui yleiseen asevelvollisuuteen. Ranskan ja myöhemmin Preussin sotilaallisten saavutusten innoittamina yleinen asevelvollisuus omaksuttiin käyttöön myös Pohjoismaissa ja Venäjällä. (Särmäkari, 2016, s. 16.) Varsinaiseksi vallitsevaksi järjestelmäksi maailmalla yleinen asevelvollisuus alkoi nousta 1800-luvun puolivälin Preussin / Saksan armeijan tyrmäävien suoritusten jälkeen 1860–1870-luvun Saksan yhdistävissä sodissa (Laitinen, 2005, s. 36).

Venäjän uudistaessa 1870-luvulla armeijansa kokoamismenetelmiä pakko-otosta yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaksi, säädettiin Suomen ensimmäinen asevelvollisuuslaki vuonna 1878. Suomessa vallitseva nykyinen asevelvollisuusperiaate on historian tapahtumien valossa monikerroksinen. Se sisältää yleiseen asevelvollisuuteen perustuvan Suomen sotaväen syntyvaiheen (valtiopäivät 1877–1878), sen lakkauttamisen vuonna 1901 (helmikuun manifesti sekä valtiopäivät 1899) ja sen käyttöönoton uudelleen sisällissodan aikana vuonna 1918. Vuonna 1919 väliaikaisella asevelvollisuuslailla käyttöön otettu, Suomen nykyinen suureen reserviin sekä yleiseen asevelvollisuuteen perustuva puolustusratkaisu, muodostui talvi- ja jatkosodassa niin vahvaksi, että se nauttii yhä edelleen mielipidemittauksissa kansalaisten tukea. (Särmäkari, 2016, s. 17–18.)

Suomessa asevelvollisuus on ollut 1800-luvulta lähtien olennainen osa suomalaista historiaa, kansalaisuutta, kulttuuria sekä maanpuolustusta. Alkuperäisenä tarkoituksena asevelvollisuuden tuli tuottaa valtioiden aseellista puolustamista varten miesmäärältään riittävän suuret sotajoukot. Valtiolla on ollut käytössään koko miespuolinen ikäluokka ja sen potentiaali aseellisen puolustuksen tarpeisiin jokaisen miehen ollessa asevelvollinen. (Kosonen, 2019, s. 9.)

Asevelvollisuusarmeijoista alettiin Euroopassa luopua kylmän sodan jälkeen, sillä Neuvostoliiton uhkaa varten torjumaan muodostettuja massa-armeijoita ei enää nähty tarpeellisiksi. Ammattiarmeijoiden merkitys kasvoi painopisteen siirtyessä maanpuolustuksesta kriisinhallintaoperaatioihin. Ammattiarmeijoita kyettiin keskittämään toiminta-alueille nopeammin, lisäksi koulutusvaatimukset sekä lainsäädännölliset tekijät estivät asevelvollisuusarmeijoiden käyttämisen ulkomaisissa interventioissa. (Heinua ym., 2014, s. 102.) Useissa Euroopan maissa liittymisen sotilasliitto Natoon johti yleisestä asevelvollisuudesta luopumiseen sekä puolustusmenojen vähentämiseen (Kanniainen, 2019, s. 12).

Ruotsissa yleinen asevelvollisuusjärjestelmä otettiin käyttöön pitkäaikaisen parlamentaarisen prosessin jälkeen vuonna 1901. Asevelvollisuusjärjestelmä lakkautettiin väliaikaisesti Ruotsissa 1.7.2010 alkaen (sisältäen siirtymävaiheen vuoteen 2014) valtiopäivän äänin 153–150. Asevelvollisuusjärjestelmä jätettiin perustuslakiin "lepäämään". (Särmäkari, 2016, s. 100–101.) Vuonna 2017 Ruotsi päätti palauttaa varusmiespalveluksen ja sääti sen koskemaan sekä miehiä että naisia. On silti keskeistä huomioda, että Ruotsissa koulutettavia on vuosittain noin 4 500, joista miehiä on 84 prosenttia ja naisia 16. Suomessa vuosittain varusmiespalveluksessa koulutetaan noin 21 000 henkilöä (Kanniainen, 2021, s. 15; Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 113).

Suomessa perustuslain (11.6.1999/731) 127 § määrittää jokaisen Suomen kansalaisen "osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan kuin laissa säädetään. Asevelvollisuuslaki säättää maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä asevelvollisena Puolustusvoimissa sekä määrittää jokaisen miespuolisen kansalaisen asevelvolliseksi "sen vuoden alusta, jona hän täyttää 18 vuotta, sen vuoden loppuun, jona hän täyttää 60 vuotta". Asevelvollisuuden suorittamiseen kuuluu lain mukaan varusmiespalvelus, kertausharjoitus, ylimääräinen palvelus, liikekannallepanon aikainen palvelus sekä osallistuminen kutsuntaan sekä palveluskelpoisuuden tarkastamiseen. (Asevelvollisuuslaki, 28.12.2007/1438, 1–2 §.)

Maanpuolustusvelvollisuus koskee jokaista Suomen kansalaista, kun taas asevelvollisuus koskee vain miespuolista ikäluokkaa. Vuodesta 1995 alkaen naisilla on ollut mahdollisuus suorittaa varusmiespalvelus ja osallistua muun muassa tällä tavoin maanpuolustusvelvollisuuden täyttämiseen. Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (17.2.1995/194) 4 §:n mukaan palveluksen vapaaehtoisuuteen perustuen naisilla on mahdollisuus keskeyttää asepalvelus 45 vuorokauden kuluessa palveluksensa aloittamisesta. Varusmiespalveluksen toteutustapa ja kesto ovat muutoin samoja miehillä ja naisilla. Heidät koulutetaan sodanajan tehtävään ja varusmiespalveluksen jälkeen sijoitetaan reserviin. Tässä tutkimuksessa keskitytään maanpuolustusvelvollisuuden tarkasteluun yleisen asevelvollisuuden kautta.

Yhteiskunnan kehittyessä myös asevelvollisuusjärjestelmän on pysyttävä muutoksessa mukana sekä nautittava kansalaisten luottamusta. Valtioneuvoston puolustuselonteko (2021) toteaaakin, että asevelvollisuuden kehittämisessä tulee lähteä sotilaallisten maanpuolustuksen tarpeista sekä sen on tuotettava operatiivista lisäarvoa. Maanpuolustustahtoa ja kansalaisten yhdenvertaisuutta tulee vahvistaa tunnistettujen kehittämisvaihtoehtojen lisäksi. Edellytysten yhteensovittamisella varmistetaan, että "asevelvollisuus säilyy puolustuksemme tehokkaana ja yleisesti hyväksyttynä perustana". (Valtioneuvoston puolustuselonteko, 2021, s. 37.)

Vuonna 2020 varusmiespalveluksen Suomessa aloitti 24 529 henkilöä, joista naisia oli 1 100. Luvussa on otettu huomioon myös Rajavartiolaitoksessa palveluksensa aloittaneet. Näistä henkilöistä kotiutui reserviin koulutettuna 20 415 sotilasta, joista naisia oli 844. Naisten vapaaehtoisesta asepalveluksen suorittaneiden lukumäärä on viidessä vuodessa lähes kaksinkertaistunut (460 naista vuonna 2016). Viimeisen viiden vuoden aikana palveluksen suorittaneiden määrä on ollut lievässä laskussa, mikä johtuu muun muassa pienentyneistä ikäluokista. Palveluksensa aloittaneista vuonna 2020 varusmiespalveluksen suoritti noin 84 prosenttia, kokonaispoistuman ollessa 15,8 prosenttia. (Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös, 2020, s. 16.)

Vaikka suurin osa asevelvollisista suorittaa velvollisuutensa varusmiespalveluksen kautta, on olemassa myös rajattua valinnanvapautta. Varusmiespalveluksen voi suorittaa täysin aseettomana tai varusmiespalveluksen sijaan voi suorittaa siviilipalveluksen. Varusmiespalveluksesta voidaan vapauttaa terveydellisistä syistä. Mikäli henkilö ei suostu suorittamaan varusmiespalvelusta eikä siviilipalvelusta, totaaliikieltäytyjä tuomitaan vankeusrangaistukseen. Lakiin perustuen asevelvollisuudesta voidaan vapauttaa Ahvenanmaalla asuvat asevelvolliset. Jehovan todistajien asepalveluksesta vapauttava laki kumottiin 15.3.2019. (Kosonen, 2019, s. 11.)

2.4 Asevelvollisuuden yhteiskunnalliset vaikutukset

Asevelvollisuudella on moninaisia vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen kansalaisiin, joista kaikkia ei välttämättä tunnisteta tai niitä ei kyetä suoraan mittaamaan. Asevelvollisuuden vaikutuksesta suomalaiseen yhteiskuntaan on laadittu vuosien saatoissa erilaisia tutkimuksia ja raportteja. Vaikutuksia on arvioitu niin kansantaloudellisista, sosiaalisista kuin sotilaallisistakin näkökulmista. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus on linkittynyt esimerkiksi opintoihin, työelämään ja jopa terveyteen. Pohdittaessa varusmiespalveluksen keskeyttämisen hallitsemisen syitä on syytä tarkastella myös asevelvollisuuden yhteiskunnallisia vaikutuksia. Kasvaneen poistuman osalta yhä useampi suomalainen saattaa jäädä yhteiskunnan ja asevelvollisuuden yhteiskunnallisten vaikutusten ulkopuolelle.

2000-luvulla sotilaallisten turvallisuusuhkien vähentyessä ja painopisteen siirtyessä maailmanlaajuisesti kansainväliseen kriisinhallintaan, myös Puolustusvoimissa pyrittiin korostamaan varusmiespalveluksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta sotilaallisen maanpuolustuksen ohella. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan pitää Puolustusvoimien julistautumista "Suomen suurimmaksi kuntokouluksi". Mäkisen (2013b, s. 40) mukaan, Suomen koulutusjärjestelmän tulisi olla valtakunnan suurin kuntokoulu eikä kansalaisten fyysiseen toimintakykyyn tai kansanterveyteen voida vaikuttaa yksinomaan varusmiespalveluksen kautta. Lyhyt varusmiespalvelusaika harvoin riittää muuttamaan nuorten passiivisia tottumuksia aktiivisemmaksi tai parantamaan pysyvästi heikkoa fyysistä kuntoa, vaikka fyysinen kunto palveluksen aikana kehittyikin hyvin (Kyröläinen & Santtila, 2013, s. 178). Nykyisin iskulauseesta on jo virallisissa yhteyksissä pääosin luovuttu, mutta keskustelu nuorten ja lasten heikkenevästä kunnosta jatkuu. Monesti mitarina käytetään alokkaiden juoksutestin tuloksien laskevaa käyrää.

Vuoden 2009 Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko korostaa asevelvollisuuden sotilaallista maanpuolustusta laajempaa yhteiskunnallista vaikutusta (Mäkinen, 2013b, s. 38). Myös 12 vuotta myöhemmin ilmestynyt Valtioneuvoston puolustusselonteko (2021) toteaa asevelvollisuudella olevan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja merkittävyyttä. Selonteon mukaan naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittaneiden määrää lisäämällä syvennetään maanpuolustuksen yhteiskunnallista vaikutusta, maanpuolustustahtoa sekä lisätään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta (Valtioneuvoston puolustusselonteko, 2021, s. 38). Yhteiskunnallista vaikuttavuutta pyritään lisäämään myös esimerkiksi nuorten maanpuolustustietoisuuden parantamisella sekä siviilipalvelusjärjestelmän kehittämällä yhteiskunnan häiriötilanteiden ja poikkeusolojen tarpeiden mukaisesti (Valtioneuvoston puolustusselonteko, 2021, s. 37–38).

Asevelvollisuudesta yhteiskunnalle aiheutuneet suorat ja epäsuorat kustannukset ovat puhuttaneet keskusteltaessa asevelvollisuudesta ja sen tulevaisuudesta. Kansantaloustieteen emeritusprofessori Vesa Kannianen (2019, s. 11) on tarkastellut puolustusministeriön tilaamassa selvityksessä asevelvollisuusjärjestelmän kansantaloudellisia ulottuvuuksia. Yhtenä työn päähavaintona on, että kullekin maalle sopivin asepalvelusratkaisu riippuu sotilashenkilökunnan tarpeesta kyseisen maan asevoimissa. Palkkaukseen perustuva sekä vapaaehtoinen asepalvelus on kustannustehokas ratkaisu maalle, jossa sotilashenkilöstöä ei tarvita suuria määriä suhteessa väestöön. Pakollinen asepalvelus on sen sijaan kustannustehokkaampi ratkaisu maalle, jossa tarve sotilashenkilöstölle on suuri. Samaan lopputulokseen ovat tulleet myös asevelvollisuustyöryhmä vuonna 2010 sekä asevelvollisuuskomitea vuonna 2021 raporteissaan.

Asevelvollisuustyöryhmä totesi vuonna 2010 raportissaan asevelvollisuuden yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin haasteelliseksi. Asevelvollisuuteen liittyy lukuisia ei-materiaalisia arvoja, joiden selvittäminen sekä merkitysten arviointi on vaikeaa vaikutusketjujen ollessa pitkiä ja ulottuessa useille eri hallinnonaloille. Moni asia ei välttämättä ole edes mitattavissa. Hyvin toteutetun asevelvollisuuden vaikutuksia työryhmän mukaan on muun muassa yhteiskunnan eri toimijoiden kytkeminen yhteen, yhteiskunnallisten arvojen, maanpuolustustahdon ja yhteiskuntarauhan edistäminen, nuorille merkittävän osaamisen (johtajakoulutus, kuljettajakoulutus, ensiapukoulutus) tuottaminen, ryhmässä toimimisen opettaminen ja sosiaalistaminen, syrjäytymisen ehkäisy, maahanmuuttajien kotouttajana toimiminen, kansanterveyden edistäminen, tietoineiston tuottaminen tutkimuskäyttöä varten, reservin tuottaminen myös muiden viranomaisien tukemiseksi, henkilöstön tuottaminen kriisinhallintatehtäviin ja rekrytointikanavana toimiminen puolustusvoimille sekä muille viranomaisille. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 8.)

Yksilön näkökulmasta varusmiespalveluksessa pyritään ottamaan huomioon varusmiehen siviilissä hankkima osaaminen ja vastavuoroisesti Suomen koulutusjärjestelmä voi soveltuvin osin hyväksi lukea varusmiespalveluksen aikana hankittua osaamista (Mäkinen, 2013b, s. 39). Nämä voivat esimerkiksi olla johtajakoulutuksessa suoritettuja johtamisen opintoja. On kuitenkin oppilaitoskohtaista, kuinka nämä palveluksen aikana suoritettut opinnot otetaan huomioon. Jukka Määttä on tarkastellut väitöskirjassaan "Asepalvelus nuorten naisten ja miesten opinto- ja työuralla" tarkemmin varusmiespalveluksen vaikutuksia opinto- ja työuran kulkuun. Asepalveluksen suorittaminen toisen asteen koulutuksen päättymisen jälkeen on yksilön urakokonaisuuden jatkumon kannalta vähiten haittaa tuova vaihtoehto. Määttä toteaa, että mikäli palveluksen suorittaminen ajoittuu kesästä kesään, pystyy varusmiespalvelusta suorittava henkilö siirtymään suoraan jatko-opintoihin, mikäli opiskelupaikka on olemassa. Pahimmillaan palveluksen suorittaminen voi viivästyttää jatko-opiskelun aloittamista jopa kahdella vuodella (9–12kk palvelus), jos palvelus ajoittuu alkavaksi vuoden vaihteessa. (Määttä, 2013, s. 188–189.)

Asevelvollisuudella on myös yhteiskunnan kannalta joitakin kielteiseksi luokiteltavia vaikutuksia. Asepalveluksen aikana nuori ei pääsääntöisesti voi olla opinnoissa tai työelämässä. Asevelvollisuudesta johtuvia kustannuksia ovat esimerkiksi yhteiskunnalle koituvat menetetyt verotulot sekä asevelvollisen itse kantama vaihtoehtokustannus. Asevelvolliselle koituvaa kustannusta alentaa asevelvolliselle palvelusaikaan liittyvät hyödyt. Bruttokansantuotteen menetyksen vastapainona on yhteiskunnan turvallisuuden vahvistuminen. Erilaisella palveluksessa tapahtuvalla häirinnällä on kauaskantoisia kielteisiä vaikutuksia koko yhteiskunnalle. Palveluksessa naiset kokevat epäasiallista kohtelua, kuten seksuaalista häirintää, ehdottomasta syrjinnän kiellosta huolimatta miehiä useammin. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien hakkuuteen suorittaa palvelus voivat vaikuttaa ennakkoluulot tai mielikuvat Puolustusvoimien asenneilmapiiristä. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 68–69.)

Asevelvollisuus aiheuttaa kielteisiä vaikutuksia kansanterveteen muun muassa jo tupakoivien henkilöiden lisääntyneenä tupakointina sekä nuuskan käytön lisääntymisenä. Monet sellaiset henkilöt, jotka eivät ole nuuskaa aiemmin käyttäneet, alkavat käyttää sitä. Alkoholin käytössä kulutus keskittyy yhteen kertaan viikossa ja itsensä tosihumalaan juovien osuus lisääntyy. Lisäksi varusmiehet juovat sokeroituja virvoitusjuomia ja syövät makeisia enemmän kuin siviilissä. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 108, 115, 122.)

2.5 Varusmiespalveluksen keskeyttäminen

Varusmiespalvelus keskeytyy pääsääntöisesti terveydellisin syin tai siviilipalvelukseen hakeutumisen johdosta palveluksen ensimmäisten viikkojen aikana. Palveluksen keskeyttäneiden määriä seurataan Puolustusvoimissa etenkin alokasjaksolla tarkasti. Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden lukumäärät herättävät aika-ajoin kiinnostusta ja keskustelua myös mediassa (ks. esim. Iltalehti 16.11.2020). Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrät ovat nousseet esille myös vuosien 2010 ja 2021 asevelvollisuutta käsittelevissä raporteissa.

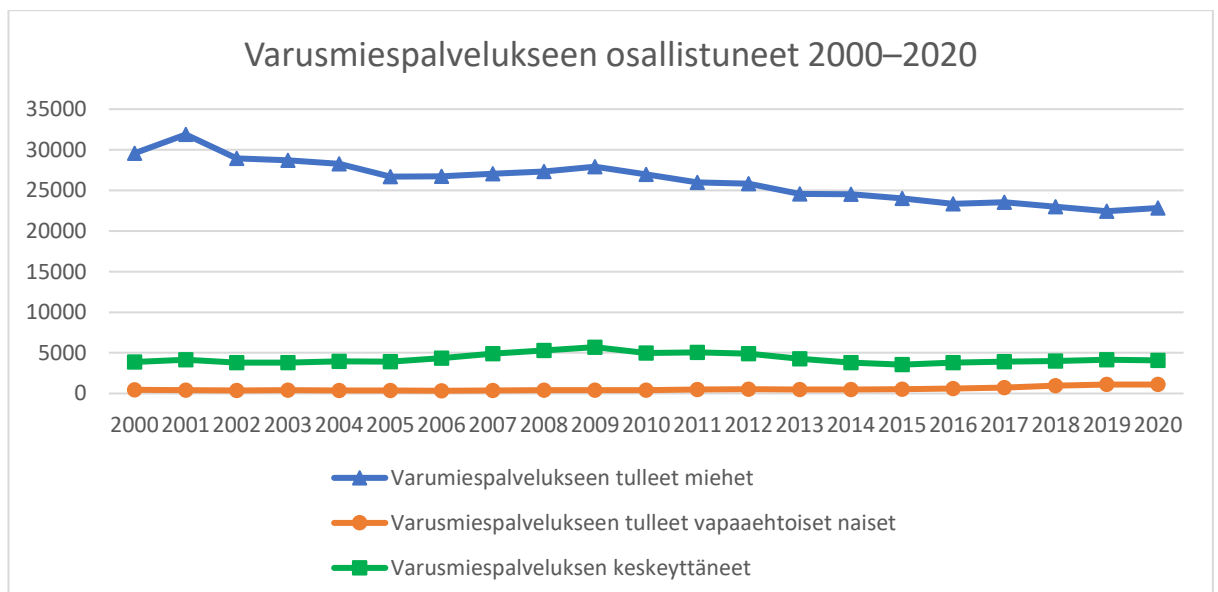
Varusmiespalveluksen keskeyttämiset ovat viime vuosikymmenien aikana johtuneet pääosin mielenterveydellisistä syistä, kuten sopeutumishäiriöistä, sekä fyysisistä syistä. Sopeutumattomuus yhteismajoitukseen sekä varuskuntaelämään, parisuhdeongelmat, aikataulutetun ohjelman tai täsmällisyyden aiheuttama ahdistuneisuuden tunne, nukkumishäiriöt ja vapaudenrajotuksien on arveltu olevan sopeutumishäiriöiden taustalla (Lehesjoki, 2018, s. 7). Varusmiehen heikko fyysinen kunto on havaittu riskitekijäksi varusmiespalveluksen keskeyttämiselle, mutta pelkkä heikko fyysinen kunto ei yksistään johda keskeyttämiseen (Salo, 2008). Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syitä sekä varusmiehen sopeutumiskokemuksia on tarkasteltu tarkemmin esimerkiksi Lehesjoen (2018) sekä Salon (2008) väitöskirjoissa.

Siviilipalvelukseen hakeutumisen syyt ovat monesti henkilön taustasta riippuen käytännöllisiä tai vakaumuksellisia. Siviilipalvelukseen hakeudutaan joko kutsunnoissa, ennen varusmiespalvelusta tai sen aikana. (Siviilipalvelus 2020, 2011, s. 24.) Johanssonin (2004) tutkiessa varusmiespalveluksen keskeyttämisistä saapumiserissä 2/2001–2/2003, varusmiespalveluksen siviilipalvelukseen siirtymisen takia keskeyttävät tekivät sen monesti mielenterveydellisistä syistä, mutta toimimalla näin välttivät lääketieteellisen diagnoosin (kuten Envall on esittänyt, 2013, s. 87).

Asevelvollisen palveluskelpoisuus määritetään kutsunnoissa ja sen perusteella päätetään palveluksesta. Mikäli asevelvollisella on vaikea vamma tai sairaus, joka estää asevelvollisena palvelamisen, hänet vapautetaan palveluksesta rauhan aikana. Myös, jos hänet todetaan terveydentilansa vuoksi niin pitkäksi ajaksi kykenemättömäksi palvelukseen, ettei kouluttaminen myöskään myöhemmin ole tarkoituksenmukaista tai, jos hän on vaaraksi palvelusturvallisuudelle, hänet vapautetaan rauhan aikana palveluksesta. Mikäli asevelvollisen palveluskelpoisuus puuttuu tilapäisesti sitä määritettäessä, hänet jätetään määräämättä palvelukseen tai vapautetaan palveluksesta toistaiseksi ja määrätään myöhemmin tarkastukseen. (Terveystarkastusohje, 2014, s. 10–11.)

Kutsunnoissa A-luokkaan kuuluva henkilö on hyväkuntoinen ja terve. B-luokkaan kuuluvalla henkilöllä on jokin terveydellinen este, kuten sairaus tai vamma, taistelijan tehtävässä toimimiselle. Luokituksen perusteena voi olla vähäistä suorituskyvyn rajoitusta ajoittain tai jatkuvasti aiheuttava ominaisuus tai sairaus. B-luokkaan kuuluva henkilö voidaan sijoittaa sodanajan tehtävään. C-luokkaan määrättyt henkilöt vapautetaan rauhanaikaisesta palveluksesta. Heillä on sellainen ominaisuus tai sairaus, joka rajoittaa merkittävästi suorituskykyä tai aiheuttaa riskin itselleen tai ympäristölle. C-luokkaan määräämistä suositellaan, mikäli sairaus on luonteeltaan pysyvä tai usein toistuva. E-luokkaan määrätään sellainen henkilö, jolla on sellainen vamma tai sairaus, joka sillä hetkellä muodostaa esteen palveluksen suorittamiselle, mutta joka kuitenkin todennäköisesti paranee. E-luokkaan määrätään yleensä 1–3 vuodeksi kerrallaan. T-luokkaan määrätään sellainen henkilö, jolla ei ole palveluskelpoisuutta rajoittavaa diagnoosia, mutta mikäli kyseinen asevelvollinen määrätään palvelukseen, on syytä olettaa palvelusturvallisuuden vaarantuvan. Palveluskelpoisuusluokka T ei ole lääkärin esittämä. (Terveystarkastusohje, 2014, s. 43.)

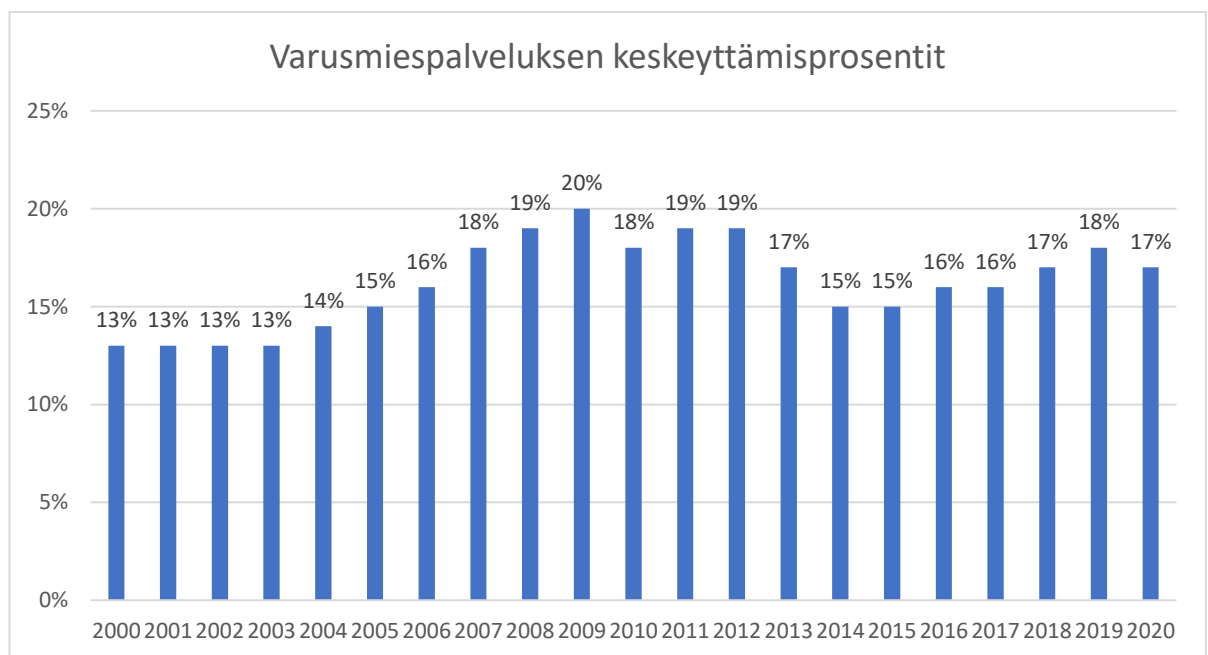
Tilastokeskuksen ylläpitämä Findikaattori-verkkosivu kokoaa Puolustusvoimien henkilöstö-osaston toimittamat varusmiespalvelukseen ja kertausharjoituksiin osallistuneiden henkilöiden lukumäärät vuosituhannen alusta aina viimeisimpiin vuosiin saakka. Varusmiespalvelukseen määrättyjen miesten lukumäärä on ollut laskusuunnassa vuosituhannen alun 29 553 henkilöstä 2020 vuoden 22 846 määrään. Varusmiespalvelukseen määrättyjen miesten lukumäärään on vaikuttanut muun muassa ikäluokkien pientyminen sekä kutsunnoissa kasvanut terveydentilan perusteella vapautettujen lukumäärä (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 29, 74).

Kuvio 3. *Varusmiespalvelukseen osallistuneet 2000–2020 (Findikaattori, 2022).*

Findikaattorin kokoama tilasto ilmoittaa myös varusmiespalveluksen keskeyttäneiden lukumäärän. Vuosittain varusmiespalveluksen on keskeyttänyt keskimäärin vuosien 2000–2020 välillä noin 4 300 henkilöä. 2000-luvulla suurin keskeyttämisprosentti on ollut vuonna 2009, jolloin varusmiespalveluksen keskeytti noin 20 prosenttia palveluksen aloittaneista. Prosentuaalisesti 2000-luvun pienin keskeyttäneiden määrä on ollut vuonna 2002, jolloin palveluksen keskeytti 12,8 % palveluksen aloittaneista. Lukumäärällisesti varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä on viime vuosina vakiintunut noin 4 000 henkilöön.

Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätöksen perusteella vuoden 2020 varusmiespalveluksen kokonaispoistuma oli 15,8 %, kun taas Findikaattorin tilastojen mukaan palveluksen keskeytti 17 % palveluksen aloittaneista. Findikaattori ilmoittaa varusmiespalveluksen keskeyttäneiden henkilöiden lukumäärän sekä varusmiespalvelukseen tulleiden miesten ja naisten lukumäärän. Prosentuaalinen keskeyttäneiden määrä on opinnäytetyön tekijän taulukko-ohjelmalla Findikaattorin lukujen perusteella laskema. Findikaattorin tiedot sekä varusmiespalveluksen keskeyttämisprosentit näyttäisivät kuitenkin täsmäävän esimerkiksi Suomalainen asevelvollisuus (2010, s. 69) -raportissa ilmoitettuihin tietoihin. Varusmiespalvelukseen osallistuneiden lukumäärät sekä vuosien 2000–2020 poistuma on ilmoitettu kuvioissa 3 ja 4.

Kuvio 4. *Varusmiespalveluksen keskeyttämisprosentit (prosentit laskettu Findikaattorin (2022) ilmoittamista varusmiespalvelukseen osallistuneiden ja keskeyttäneiden määrästä).*

Vuoden 2021 Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätöstä ei ollut vielä saatavilla tätä työtä kirjoittaessa, eikä Findikaattoriin ollut vielä päivitetty vuoden 2021 lukuja. Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen -raportti kertoo tammikuun 2021 saapumiserän poistumaksi 17,1 %. Lisäksi raportissa jaotellaan poistumaan johtaneet syyt. Terveydellisin syin palveluksen on keskeyttänyt yhteensä 12,4 prosenttia (E-luokka 9,4 % ja C-luokka 3,0 %). Siviilipalvelukseen on hakeutunut kyseisestä saapumiserästä 4,1 %. Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneista naisista alle 45 vuorokauden sisällä palveluksen aloittamisesta palveluksen keskeytti 0,6 % koko saapumiserästä. Vertailukelpoisempaa olisi ilmoittaa naisten keskeyttäneiden prosentuaalinen määrä suhteessa palveluksen aloittaneisiin naisiin, eikä koko ikäluokkaan. Vapaaehtoisen asepalveluksen aloittaneiden naisten keskeyttämisprosentteja ei juurikaan näy raportoitavan. Joonas Sipilä (2013, s. 24) arvioi artikkelissaan, että karkeasti noin 25 % aloittaneista vapaaehtoisista naisista keskeyttää palveluksensa.

Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrästä käytetään monissa yhteyksissä termiä poistuma tai kokonaispoistuma. Käsitettä poistuma tai kokonaispoistuma ei ole juurikaan virallisissa yhteyksissä määritetty ja termiä kokonaispoistuma tai poistuma on käytetty järjestäen synonyymina kuvaamaan varusmiespalveluksen aloittaneiden, mutta myöhemmin palveluksen keskeyttäneiden määrää. Esimerkiksi Puolustusvoimien vuoden 2020 henkilöstötilinpäätöksessä kuvataan, että "varusmieskoulutuksen kokonaispoistuma oli vuonna [2020] 15,8 %." Edellä oleva lainaus siis tarkoittaa, että jo aloitetun varusmiespalveluksen keskeytti vuonna 2020 15,8 % palveluksen aloittaneista. Puolustusvoimien internet-sivuilla vuonna 2016 julkaisussa Pääesikunnan tiedotteessa sen sijaan todetaan, että "poistumasta eli palveluksen keskeytyksistä suurin osa tapahtui P-kauden kahden ensimmäisen viikon aikana". (Henkilöstötilinpäätös, 2021, s. 16; Varusmiespalveluksen keskeytykset edellisvuosien tasoa, 2016.)

Asevelvollisuuskomitea on määritellyt raportissaan kokonaispoistuman seuraavalla tavalla: "Kokonaispoistuma muodostuu kutsunnoissa palveluksesta vapautettujen sekä palveluksen aikana poistuvien määrästä" (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 29). Nyt käsitteen määritelmään lisättiin palveluksen aikana palveluksen keskeyttäneiden lisäksi myös jo kutsunnoissa palveluksesta vapautetut. Tässä yhteydessä kokonaispoistumalla tarkoitetaan huomattavasti suurempaa joukkoa kuin aiemmin on tarkoitettu. Asevelvollisuuskomitean raportissa pelkällä poistuma-termillä tarkoitetaan siten ilmeisesti nimenomaan palvelusenaikaista poistumaa, vaikka sitä ei selvityksessä erikseen määritetä.

Varusmiespalveluksen suorittaneiden määrä miesikäluokittain on laskenut edellisen viiden vuoden aikana noin 74 prosentista noin 66 prosenttiin. Velvollisuus varusmiespalveluksen suorittamiseen päättyy sen vuoden lopussa, jolloin asevelvollinen täyttää 30 vuotta. Vuonna 1990 syntyneet on viimeisin 30 vuotta täyttänyt ikäluokka. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 29). Asevelvollisuuskomitean määrittelemällä kokonaispoistuma-termillä viitataan juuri tähän varusmiespalveluksen suorittaneiden miesten määrän laskuun. Asevelvollisuuskomitean puheenjohtajana toimineen Ilkka Kanervan mukaan asevelvollisuuden yleisen hyväksyttävyyden rajana on pidetty varusmiespalveluksen suorittaneiden 65 prosentin rajaa (Kanerva, 2021, s. 27).

Tässä tutkimuksessa varusmiespalveluksen aloittaneiden, mutta sittemmin terveydellisistä syistä keskeyttäneiden tai siviilipalvelukseen hakeutuneiden määrästä käytetään termiä poistuma tai kokonaispoistuma. Vaikka asevelvollisuuskomitea on määritellyt kokonaispoistuman eri tavalla, ei kyseistä määritelmää löydy muualta. Poistumaa ja kokonaispoistumaa ei ole määritely myöskään tieteellisen julkaisun yhteydessä. Myös tutkimuksen aineistossa ja lähteissä termejä poistuma ja kokonaispoistuma käytetään toistensa synonyymeina. Sekaannuksen välttämiseksi tässä tutkimuksessa termiä poistuma ja kokonaispoistuma käytetään kuvaamaan nimenomaan varusmiespalveluksen jo aloittaneiden henkilöiden, mutta sittemmin palveluksen keskeyttäneiden määrää. Kutsunnoissa palveluksesta vapautettujen sekä palveluksen aikana poistuvien määrään pyritään selkeyden vuoksi viittaamaan esimerkiksi varusmiespalveluksen suorittaneiden tai suorittamattomien määränä.

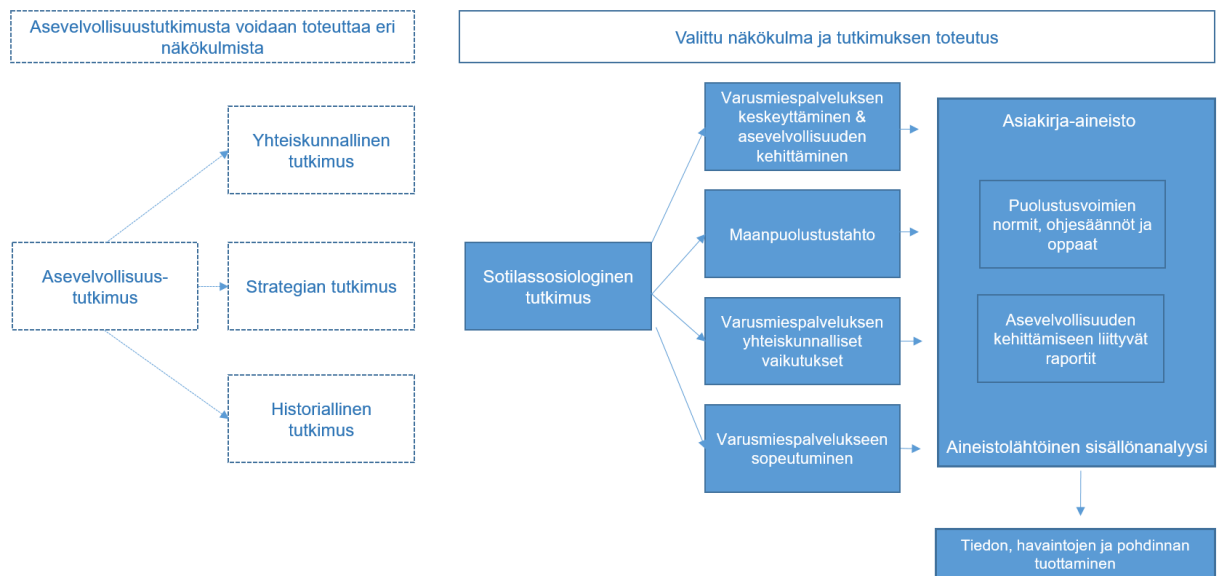
2.6 Tutkimusasetelma

Asevelvollisuus on monitahoinen ja moniulotteinen ilmiö, joka rakentuu monien tekijöiden summana (Laitinen, 2005, s. 11). Tässä tutkimuksessa asevelvollisuutta tarkastellaan yleisluonteisesti, tarkastelun painopisteen ollessa varusmiespalveluksen keskeyttämisessä ja siihen liittyvissä kokonaisuuksissa. Tutkimusta tehdessä havaintoja tarkastellaan vain ja ainoastaan tietystä, tarkasti määritetystä näkökulmasta, jota kutsutaan teoreettiseksi viitekehyykiseksi (Alasuutari, 1999, s. 79). Asevelvollisuuskomitea käsitteli raportissaan myös esimerkiksi siviilipalveluksen kehittämistä sekä kansalaispalvelumallia. Tässä pro gradu -tutkielmassa komitean raportin sekä aineiston analysoinnin osalta keskitytään nimenomaan varusmiespalveluksen keskeyttämistä käsitteleviin osuuksiin.

Asevelvollisuustutkimusta voidaan toteuttaa useasta eri näkökulmasta ilmiön monitahoisuudesta johtuen. Varusmiespalveluksen keskeyttämisen vähentämiseen sekä varusmiesten palvelusmotivaation parantamiseen tähtäävä tutkimus voidaan mieltää pääosin sotilassosiologiaan kuuluvaksi tutkimukseksi (Mäkinen, 2015, s. 18). Tästä syystä tämä tutkimus kuuluu pääosin

sotilassosiologian piiriin, vaikka asevelvollisuutta osittain tarkastellaan myös yhteiskunnallisesta sekä historiallisesta näkökulmasta. Etenkin varusmiespalveluksen kehittämällä ja poistuman vähentämällä voidaan nähdä olevan myös yhteiskunnallinen ulottuvuus.

Sotilassosiologia on toisen maailmansodan jälkeen irronnut perustieteenaloistaan, sosiaalipsykologiasta ja sosiologiasta omaksi tieteenalaksi. Sosiologia tutkii muun muassa asenteita, arvoja, normeja, rooleja, organisaatioita ja institutionaalista käyttäytymistä. Sosiaalipsykologian sijaan tutkii pienryhmäilmiöitä sekä niiden vaikutusta ihmisten käyttäytymiseen. Sotilassosiologia on niin sosiologian, kuin myös sosiaalipsykologian soveltamista sotilasorganisaatioissa tapahtuvien ilmiöiden tutkimiseen. Sotilassosiologia sisältää laajoja ja suppeita käsitteitä, teorioita ja malleja esimerkiksi yhteiskunnan ja asevoimien suhteista sekä yhteiskunnan kehityksen vaikutuksesta maanpuolustustahtoon. Lisäksi sotilassosiologiaan kuuluu sotilasorganisaation ja sotilasyhteisön sisäisten ilmiöiden, rakenteiden ja niiden välisiin suhteisiin liittyvä tarkastelu. (Harinen, 2011, s. 7, 9–10.) Suomalaisen sotilassosiologian perusteemoihin maanpuolustustahto on kuulunut 1950-luvulta lähtien, tosin aihe on ollut Suomessa suhteellisen pienen piirin kiinnostuksen kohde (Kosonen ym., 2019a, s. 2).

Kuvio 5. Tutkimusasetelma.

Asevelvollisuutta tutkitaan tässä tutkimuksessa sotilassosiologisen tutkimuksen avulla. Tässä tutkimuksessa sotilassosiologian avulla tarkastellaan varusmiespalveluksen keskeyttämistä, asevelvollisuuden kehittämistä, maanpuolustustahtoa, varusmiespalveluksen yhteiskunnallisia vaikutuksia sekä varusmiespalvelukseen sopeutumista. Aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä tutkimuksen aineistosta tuotetaan tietoa, havaintoja ja pohdintaa. Analyysin perusteella tuote-

taan myös tutkimuksen johtopäätökset. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan muun muassa sotilas-yhteisön sisäisiä ilmiöitä kuten sopeutumista varusmiespalvelukseen ja varusmiespalveluksen keskeyttämistä. Lisäksi tutkimuksessa käsitellään asevoimien ja yhteiskunnan suhdetta tarkastelemalla asevelvollisuuden yhteiskunnallisia vaikutuksia sekä varusmiespalveluksen keskeyttämisen vaikutuksia yhteiskuntaan, asevoimiin ja maanpuolustustahtoon.

2.7 Aiempi tutkimus

Asevelvollisuus on ilmiönä ja tutkimuskohteena moniulotteinen ja yhteiskuntaan vahvasti linkittyvä. Asevelvollisuutta on tutkittu monesta eri näkökulmasta, monen eri tieteenalan keinoin sekä jopa poikkitieteellisesti. Tässä kappaleessa tarkastelen oman tutkimukseni kannalta oleellisempia tutkimuksia, raportteja sekä opinnäytetöitä. Asevelvollisuuteen liittyvistä tutkimuksista esittelen muun muassa asevelvollisuuden historiaa, sen yhteiskunnallista ulottuvuutta sekä asevelvollisuuden muutoksia käsittelevien tutkimuksien kautta. Esittelen myös tutkimuksia ja monitieteisiä yhteisjulkaisuja asevelvollisuuden yhteiskunnallisista vaikutuksista. Kappaleen lopussa esittelen kaksi väitöskirjatutkimusta, jotka käsittelevät varusmiespalveluksen keskeyttämisestä terveydellisin syin sekä varusmiespalvelukseen sopeutumisesta. Lopuksi esittelen muutaman Puolustusvoimien sisäisen opinnäytetyön, jotka käsittelevät tarkemmin varusmiespalveluksen keskeyttämistä ja siihen johtavia syitä.

Veli Särämäkari tarkastelee vuonna 2016 julkaistussa tutkimuksessaan suomalaisen asevelvollisuuden nykyisyyden historiaa sekä sen rantautumista Suomeen 1800-luvun lopulla. Tutkimuksensa tavoitteena Särämäkari monipuolistaa sekä syventää modernin suomalaisen asevelvollisuuden käsitteen ja idean rakentumista autonomisessa Suomessa ja nyky-Suomessa. Tutkimuksen keskeisinä tuloksina Särämäkari esittää, että 1800-luvun lopun Suomessa modernin eurooppalaisen asevelvollisuuden malli työntyi armeijan organisointitavaksi jättäen vain vähän tilaa liberaalille kansanmiliisiin pohjautuvalle asevelvollisuusmallille. Toisena tuloksena Särämäkari esittää fennomaanisen asevelvollisuusajattelun kadottaneen voimansa 1800-luvun lopun Suomessa, kun vaihtoehtoina oli jaetun sotaväen periaatteesta luopuminen tai kansanmiliisiin perustuvan järjestelmän käyttöönoton mahdollisuus. Kolmantena keskeisenä tutkimustuloksena Särämäkari esittää, että armeijasanasto johdettiin 1800-luvun lopulla kansakunnan kokoamiseen liittyvän tehtävän kautta, eikä vapaamielisyyttä tai kansalaisuutta korostavalla tavalla. (Särämäkari, 2016, s. 7, 193.)

Laitinen (2005) tarkastelee tutkimuksessaan Suomen asevelvollisuuden historiallista kehitystä suomalaisen kansakunnan sekä yhteiskunnan rakentumisen valossa. Ajallisesti Laitisen tutkimus kattaa ajanjakson autonomian ajasta tähän päivään (2005). Asevelvollisuutta Laitisen tut-

kimus pyrkii tarkastelemaan suomalaisena ilmiönä sekä yhteiskunnallisesti rakentuneena ja siten kehittyvänä ja muuttavana tekijänä. Jo 1800-luvulla asevelvollisuus oli voimakkaasti kansallisen sekä kansainvälisen ulottuvuuden läpäisemä. Näin on myös 2020-luvulla kansainvälisen kehityksen, globalisaation ja taloudellisen kehityksen tuodessa muutostekijöitä myös suomalaiseen asevelvollisuuteen. Johtopäätöksissä Laitinen tuo esille sen, että suomalainen asevelvollisuus on haasteiden edessä, mikä juontaa juurensa kansainvälisestä kehityksestä ja sieltä nousevista seikoista. Tällä Laitinen viittasi todennäköisesti noihin aikoihin Euroopassa vallinneeseen asevelvollisuusjärjestelmien lakkauttamiseen ja epäili myös suomalaisen asevelvollisuuden kohtaavan haasteita sen järjestelmän hyväksyttävyydessä ja perusteltavuudessa. Laitinen toteaa myös tutkimuksen tuovan ilmi asevelvollisuuden voimakkaat siteet sekä yksittäistapahtumien myötä kietoutuvan asevelvollisuuden verkon. Laitinen ennakoii myös hyvin keskustelun asevelvollisuudesta, sen merkityksestä Suomelle ja suomalaisille, nousevan suureksi huomion kohteeksi lähitulevaisuudessa tutkimuksensa teon jälkeen. (Laitinen 2005, s. 7–9, 105.)

Arto Nokkala (2005) tarkastelee tutkimuksessaan "Suomalainen asevelvollisuus ja Puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospaineissa" sotilaspolitiikan rajoitteita tai edellytyksiä, joiden puitteissa sotilaitojärjestelmää joudutaan kehittämään kansallisin erityisratkaisuin. Asevoimien organisointia sekä rekrytointia muutetaan valtiossa lopunperin sotilaspolitiikan kautta, johon vaikuttaa yhteiskunnallinen prosessi. Johtopäätöksinä Nokkala toteaa, Puolustusvoimien henkilöstörakenteen sekä suomalaisen asevelvollisuuden olevan varsin vastustuskykyisiä kansainväliselle muutospaineelle. Nokkala näkee pitkälle menevän ammattilaisutumisen esteenä olevan Puolustusvoimien ja maanpuolustuksen kehittämisen tapahtuvan ennen kaikkea Suomen alueellisen koskemattomuuden tarpeisiin ulkoapäin suuntautuvaa hyökkäystä vastaan. Alueellisen puolustuksen "ideologian" tukena toimii myös asevelvollisuuden kasvatavat sekä (miesten) tasa-arvomerkitykset. Tuolloin näytti poliittisesti mahdottomalta yleisen asevelvollisuuden korvaaminen lakisääteisellä yhteiskunnallisella palveluvelvollisuudella, samoin kuin vapaaehtoisuuden lisääminen. Nokkala ei nähnyt suomalaisessa yhteiskunnassa olevan suurta riippuvuutta laajasta institutionaalisesta siviilipalveluksesta, jotta varusmiespalveluun rinnastettavaa vaihtoehtoa kannattaisi tasavertaisesti kehittää. Lakisääteinen yhteiskunnallinen palveluvelvollisuus voidaan nykyisin mieltää esimerkiksi Elisabeth Rehn Bank of Ideas -ajatushautomon esittämänä kansalaispalveluksen kaltaisena varusmiespalveluksen rinnalla suoritettavana mallina. Myöskään missään muussa Euroopan maassa ei ollut esimerkkiä, että yhteiskunnallinen palveluvelvollisuus voisi koskea naisia yhtä lailla kuin miehiäkin. Varusmiespalvelukseen vapaaehtoisesti hakeutuneiden naisten pieni määrä enteili myös sitä, ettei Puolustusvoimien muodostaminen täyteen vapaaehtoisuuteen perustuen olisi riittävää. (Nokkala, 2005, s. 119, 222–224.)

Juha Mäkisen toimittama Asevelvollisuuden tulevaisuus (2013) -artikkelisarja tarkastelee yleisen asevelvollisuuden järjestelyitä sekä toimintaa laajemmissa yhteiskunnallisissa yhteyksissä. Artikkelisarja korostaa Suomen yhteiskuntaan sekä koulutusjärjestelmään kytkeytyvää asevelvollisuustutkimusta. Joonas Sipilä tarkastelee artikkelisarjassa asevoiman järjestämisen tapoja Suomen näkökulmasta. Tutkimuksessaan Sipilä (2013, s. 15) toteaa, että Suomen valtion väestöpohjalla ja resursseilla voimassa olevien uhkamallien ja niihin suhtautettuna uskottavaa puolustuskykyä on vaikeaa järjestää ilman asevelvollisuutta. Santtila & Kyröläinen (2013, s. 181) ovat tutkineet varusmiesten, reserviläisten ja henkilökunnan fyysistä kuntoa ja toteavat varusmiespalveluksen olevan yhteiskunnan viimeinen mahdollisuus vaikuttaa nuorison liikunta-aktiivisuuteen sekä terveisiin elämäntapoihin. Nuorten aktiivista elämäntapaa ja syrjäytymisen riskiä edistävät yhteiskunnalliset hankkeet ovat tervetulleita sekä tutkimusten mukaan nuorena hankittu liikunta-aktiivisuus jatkuu myös aikuisiällä (Santtila & Kyröläinen, 2013, s. 181).

Määttä (2013, s. 191) on tutkinut asepalveluksen sekä opinto- ja työuran yhteenliittymiä. Tutkimusten mukaan useimmat varusmiehet eivät koe varusmiespalveluksen suorittamista haitallisena omalle uralleen, suurimman osan kokiessa palveluksen arvokkaana kokemuksena tai jopa kansalaisvelvollisuutena. Ammatillisten taitojen ohella muita varusmiespalveluksesta saavutettavia yleishyödyllisiä taitoja ovat esimerkiksi 1) sosiaaliset yhteistyövalmiudet ja taidot, 2) työelämään sopeutumiseen liittyvät taidot, 3) johtamis- ja kouluttajavalmiudet, 4) muut omaan henkiseen kasvuun ja itsetuntemukseen liittyvät asiat (Määttä, 2013, s. 189). Määttä (2013, s. 192) pohtikin artikkelinsa lopussa osuvasti, että tarkasteluun voi lähiaikoina tulla palveluksen vaihtoehtoiset suorittamismuodot sekä asevelvollisten valikointiin liittyvät kysymykset.

Appelqvist-Schmidlechner ym. (2013) ovat tutkineet varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneiden miesten psykososiaalista hyvinvointia ja heille suunnatun tukipalvelun toimivuutta. Artikkelin perustuu pääsääntöisesti Appelqvist-Schmidlechnerin (2011) tekemään väitöskirjatutkimukseen, mutta sisältää myös väitöskirjan osajulkaisuja sekä muita hankkeen aikana julkaistuja artikkeleja sekä raportteja. Tulosten perusteella siviili- tai varusmiespalveluksen ulkopuolelle jäävillä miehillä on useasti erilaisia psykososiaalisia ongelmia, joihin he mahdollisesti tarvitsevat ulkopuolisen apua. Päihteiden käytön tai mielenterveydellisin syin palveluksen ulkopuolelle jääneiden tilanne oli fyysisen vamman tai sairauden aiheuttaman syyn vuoksi palveluksen ulkopuolelle jääneitä huomattavasti huonompi. Tutkimus osoitti myös, että tukipalvelulla oli positiivinen vaikutus osallistuneiden hyvinvointiin ja sai miehiltä itseltään laajan hyväksynnän. (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 199, 201–202.)

Juha Mäkinen (2015) on kirjoittanut asevelvollisuudesta ja sen yhteiskunnallisista ulottuvuuksista artikkelissaan "Suomalaisesta asevelvollisuudesta: tutkituista eduista ja haitoista". Mäkinen toteaa, ettei asevelvollisuus ole pelkästään sotatieteinen tutkimuskohde ja -ongelma, mutta sotatieteillä on silti sijansa tutkittaessa rauhan aikaista ilmiötä. Mäkisen tarkastellessa olemassa olevia asevelvollisuustutkimuksia ja -selvityksiä, asevelvollisuustutkimus ryhmittyi seuraaviin näkökulmiin sekä alalajeihin: maanpuolustustahdollinen tutkimus, sotilassosiologinen ja -psykologinen tutkimus, varusmiespalveluksen ja asevelvollisten toiminnan tutkiva kehittäminen, strateginen asevelvollisuustutkimus, yhteiskunnallinen tutkimus, taloustieteellinen tutkimus, kansainvälinen vertaileva tutkimus, liikunta- ja terveystieteinen tutkimus sekä nuorisotutkimuksellinen tutkimus. Mäkinen lukee varusmiespalveluksen keskeyttämisen vähentämiseen tähtäävän tutkimuksen sotilassosiologian tutkimukseksi. (Mäkinen, 2015, s. 9, 10, 18)

Matti Lehesjoki käsittelee väitöskirjassaan "Varusmiespalveluksen varhainen keskeytyminen terveydellisistä syistä" varusmiespalveluksen keskeytymiseen johtuvia syitä terveydellisistä näkökulmista. Työssä tarkasteltiin vuonna 2011 varusmiespalveluksen keskeytymistä alokaskauden kolmen ensimmäisen viikon aikana. Ensimmäisten viikkojen palveluksen keskeyttämiset ovat Lehesjoen mukaan koettu taloudellisesti ja toiminnallisesti liian suurina. Palveluksen keskeyttäjät ovat voineet irtisanoa asuntonsa tai keskeyttää opintonsa. (Lehesjoki, 2018, s. 1.)

Ensisijaisesti Lehesjoen tutkimuksen tavoitteena oli kehittää ja arvioida palveluskelpoisuusluokitusten osuvuutta. Johtopäätöksissä Lehesjoki toteaa, että huomiota tulisi kiinnittää nykyistä enemmän niihin henkilöihin, jotka eivät tunne itseään terveiksi ennakkoterveystarkastuksissa. Väitöskirjassa pohditaan sekä esitellään myös keinoja poistuman pienentämiseksi. Yhtenä keinona Lehesjoki esittää tulevalle alokkaalle mahdollisuutta päästä etukäteen tutustumaan palveluspaikkaan ja tuleviin varusmiestovereihin sekä esimiehiin. Myös tutustuminen virtuaalisesti tulevan palveluspaikkaan olosuhteisiin, kouluttajiin ja toimintatapoihin voisi madaltaa sotilaskoulutuksen ja siviilielämän välistä eroa. Keskeisinä keinoina poistumisen hallintaan Lehesjoki pitää alokkaiden osallistumisen lisäämistä omien oireiluidensa käsittelyyn, vapausrajoitusten nykyaikaistamista ja osin vähentämistä, mahdollisuutta vaikuttaa aiempaa enemmän palveluksen alkuvaiheen päivärutiineihin sekä alokkaan neuvomista ja tukemista palvelukseen sopeutumisessa. (Lehesjoki, 2018, s. 109–110, 114.)

Mikael Salo tarkastelee tutkimuksessaan "Determinants of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service" varusmiespalvelukseen sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat varusmiespalvelukseen sopeutumiseen sekä palveluksen ennenaikaiseen keskeyttämiseen. Salo perehtyi tutkimuksessaan sopeutumisen haasteisiin, joita alokkaat kohtasivat palveluksessaan. Lisäksi Salon tutkimus pyrki lisäämään kykyä arvioida, onko henkilöllä riski keskeyttää varusmiespalvelus vai suorittaako hän sen loppuun. Aineistona käytettiin vuonna 2001 palveluksensa aloittanutta 2 003:n varusmiehen haastattelua. Varusmiesten sopeutumista palvelukseen kyseltiin palvelukseen astumisen yhteydessä, peruskoulutuskauden lopulla ja palveluksen lopussa. (Salo, 2008, s. 1.)

Tutkimuksen ensimmäiset analyysit keskittyivät määrittämään suurimmat henkilökohtaiset tekijät ja muuttujat, jotka ennakoivat sopeutumisen ennako-odotuksia palveluksen alussa. Muuttujat, jotka ennakoivat sopeutumista varusmiespalvelukseen olivat a) sopeutuminen käskyvaltasuhteisiin, b) sopeutuminen fyysiseen rasitukseen, c) sopeutuminen sosiaalisiin suhteisiin sekä d) sitoutuminen varusmiespalvelusta kohtaan. Muuttujat selittivät yhdessä 50 prosenttia sopeutumiskokemuksista eri tarkasteluajankohtina. Kaiken kaikkiaan asenteet, ennako-odotukset sekä luonteenpiirteet olivat vahvempia ja vaikuttivat eniten suoraan sopeutumisen ennako-odotuksiin taustamuuttujiin verrattuna. (Salo, 2008, s. 191.)

Tutkimuksen viimeiset tutkimuskysymykset käsittelivät ennen aikaista palveluksen keskeyttämistä ja sen syitä. Tulokset olivat samansuuntaisia muiden aiempien tutkimusten kanssa. Riski palveluksen keskeyttämiselle on suurempi niillä henkilöillä, joilla on matala koulutustaso, ongelmia fyysisessä tai psyykkisessä terveydessä, ongelmia päihteiden kanssa, matala soveltuvuus ja motivaatio, historiaa käytösongelmista koulussa tai yhteiskunnassa tai jos henkilö oli iältään vertaisiaan merkittävästi nuorempi tai vanhempi. Muuttujat selittivät yhdessä kuitenkin vain 40 prosenttia varianssista. Tällöin palveluksen keskeyttämisen ennustamisen riskinä on, että suuren riskin tapaukset suorittavat palveluksensa kunnialla loppuun, mutta useat matalan riskin tapaukset jäävät huomaamatta ja keskeyttävät palveluksen. Positiivisena asiana voidaan kuitenkin todeta, että kyvykkäät johtajat pystyvät vaikuttamaan omalla toiminnallaan keskeyttämistä selittäviin muuttujiin, kuten haluan jäädä palvelukseen sekä varusmiespalvelukseen sopeutumiseen. Näin ollen johtajille olisi hyvä antaa työkaluja sekä ohjausta siihen, kuinka he kykenevät ehkäisemään palveluksen keskeyttämistä. (Salo, 2008, s. 195–196.)

Puolustusvoimissa varusmiespalveluksen keskeyttämistä on käsitelty muun muassa yleisesikuntaupseerin diplomitoissa sekä esiupseerikurssin tutkielmissa. Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syitä on selvitetty esimerkiksi koulutuskulttuurin näkökulmasta (Liitola, 2014) ja

alokkaan motivaation, arvojen ja odotusten kautta (Salminen, 2010). Salmisen (2010) mukaan ensimmäisen viikon palveluksen keskeytymisiin voidaan vaikuttaa niin yhteiskunnan kuin Puolustusvoimien keinoilla. 2010-luvun varusmieskoulutuksen olisi tullut tarjota yksilölle merkityksellisiä taitoja ja tehtäviä. Lisäksi koulutusta olisi tullut kehittää kohti 2020-lukua. Varusmiespalveluksen suorittamisesta tulisi seurata asevelvollisen elämälle jotain siirtokelpoista hyötyä. Salmisen toteuttamien haastatteluiden perusteella haastateltavien mielestä asevelvollisuuden tarkoitus ja tarve olivat epäselviä, kuten myös varusmiespalveluksen irrationaalisuus ympäröivän yhteiskunnan toimintaympäristöstä. Kyselyissä alokkaiden mielestä keskeisin kouluttaja ensimmäisellä viikolla oli tuvan esimies. (Salminen, 2010, s. 43, 45.) Salminen päätyi tutkimuksessaan eri tuloksiin kuin Määttä (2013), jonka tutkimuksen mukaan suurin osa varusmiehistä koki palveluksen arvokkaana, jopa kansalaisvelvollisuuden kaltaisena kokemuksena. Salmisen havainnot todennäköisesti edustivat vain palveluksen keskeyttäjien näkemyksiä, eivätkä niinkään koko saapumiserän näkemyksiä.

Salminen jatkaa vuonna 2011 tekemässään yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössä samasta aihepiiristä. Tutkimus tutki syitä, jotka johtivat juuri aloitetun varusmiespalveluksen keskeytymiseen. Tutkimuksessa palveluksen keskeyttäjät jakaantuivat neljään ryhmään: palvelusta kohtaan motivaatio-ongelmaisiin, fyysisiin palvelusrajoitteisiin, yhteiskuntavastaisiin sekä ennakko-odotustensa ahdistamiin. Tutkimuksessa selvitettiin myös tuvan esimiehen vaikutusta alokkaan sopeutumiseen ensimmäisen viikon aikana sekä perusyksiköiden valmiuksia 2020-luvun alokkaan kohtaamiseen. Perusyksiköiden koulutuskulttuureissa havaittiin eroavaisuuksia, joista osan todettiin olevan merkittäviä ja näin ollen vaikuttavan palveluksen merkitsevyyden tuntemuksiin. Nämä eroavaisuuden tukivat välillisesti päätöstä palveluksen keskeyttämisestä. Huonona koulutuskulttuurina koettiin esimerkiksi tuvan esimiesten toiminnan ajoittainen epäjohdonmukaisuus sekä henkilökunnan tarkoituksellinen etäisyys alokkaista sekä varusmiesesimiehistä. Ryhmänjohtajat, jotka toimivat tuvan esimiehenä, toimivat alokkaiden käyttäytymismalleina palveluksen ensimmäisten viikkojen ajan henkilökunnan näyttäytyessä etäisenä. (Salminen, 2011, s. 90–92.)

Liitolan (2014) tutkimus palveluksen keskeyttäjien kokemuksista Puolustusvoimien koulutuskulttuurista pyrki selvittämään palveluksen keskeyttämisen ja koulutuskulttuurin syy-yhteyksiä. Yhteyttä palveluksen keskeyttämiselle ja koulutuskulttuurille ei löytynyt. Tutkimus antoi vahvistusta koulutustaustan vaikutuksesta keskeyttämisen syihin: keskeyttäneistä hieman yli 60 prosentilla oli peruskoulutausta. Myös Salo (2008, s. 118) on havainnut koulutustaustan vaikuttavan palvelukseen sopeutumiseen. Liitolan (2014) tutkimuksessa havaittiin lisäksi lukion käy-

neiden hakeutuvan siviilipalvelukseen useammin kuin peruskoulupohjaisten henkilöiden. Kantahenkilökuntaan oltiin kyselyiden mukaan pääsääntöisesti tyytyväisiä, kun taas enemmän hajontaa oli varusmiesesimiesten vastausten osalta. Varusmiesjohtajiinsa tyytyväisempiä olivat fyysisistä syistä palveluksensa keskeyttäneet, kun taas siviilipalvelukseen hakeutuneet suhtautuivat heihin kriittisemmin. Liitola tuli eri johtopäätökseen kuin Salminen todetessaan, ettei vuoden 2014 kaltaisilla varusmiespalveluksen järjestelyillä kyetä merkittävästi vaikuttamaan varusmiespalveluksen keskeyttämisen määrään. (Liitola, 2014, s. 37–39.)

Asevelvollisuustutkimus on moniulotteinen ja laaja kokonaisuus. Tutkimusta poistuman pienentämiseksi käytettävistä keinoista eikä siitä, miksi poistumaa pyritään pitämään hallinnassa juuri ole. Keskeyttämisen syihin pohjautuvat tutkimukset tosin antavat toimenpidesuosituksia tutkimuksen havaintojen perusteella, mutta niiden vaikuttavuutta tai toteuttamiskelpoisuutta ei ole arvioitu. Aiemmissa tutkimuksissa on myös eriäviä näkemyksiä siitä, voidaanko varusmiespalveluksen keskeyttämisiin vaikuttaa ja kuinka helposti. Esimerkiksi Lehesjoen (2018, s. 98) mukaan varusmiespalveluksen keskeyttämisiin voidaan vaikuttaa hyvinkin yksinkertaisin keinoin. Salon (2008, s. 204) mukaan varusmiespalveluksen keskeyttämisiin sekä sopeutumisen helpottamiseen ei ole olemassa nopeita eikä yksinkertaisia ratkaisuja. Näkemykset eroavat myös opinnäytetöissä esimerkiksi Liitolan (2014) sekä Salmisen (2010) osalta.

2.8 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tutkimusongelma liittyy asevelvollisuuden kehittämiseen, palveluksen keskeyttämisen vaikutuksiin sekä varusmiespalveluksen keskeyttämisen hallitsemiseksi käytettäviin keinoihin. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä pyritään pitämään hallinnassa. Tutkimuksessa pohditaan myös poistuman hallitsemiseksi käytettävien keinojen sekä uusien mahdollisesti kokonaispoistumaan pienentävien keinojen vaikuttavuutta.

Pientä varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä pidetään oletuksena ja itsetarkoituksena. Mihin pieneen poistumaan pyrkiminen perustuu ja mitä sillä tavoitellaan? Mitä argumentteja pienen poistuman puolesta käytetään ja mihin ne perustuvat?

Näin ollen tutkimuksen pääkysymykseksi muodostuu:

1. Miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä pyritään pitämään hallinnassa?

Pääkysymykseen vastataan vastaamalla alakysymyksiin:

1.1. Miksi pientä poistumaa tavoitellaan?

1.2. Miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään vähentämään?

Tutkimuksen pääkysymyksen miksi-kysymystä tarkastellaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Oletuksena on, että palveluksen keskeyttäneiden määrällä on suurempi merkitys yhteiskunnallisesti kuin Puolustusvoimien näkökulmasta. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna pienellä poistumalla pyritään todennäköisesti säilyttämään asevelvollisuusjärjestelmän kannatus kansalaisten keskuudessa sekä ylläpitämään korkeaa maanpuolustustahtoa. Puolustusvoimien näkökulmasta tärkeintä on tuottaa riittävä määrä sodan ajan joukkoja sekä edistää maanpuolustustahtoa. Maanpuolustustahdon edistäminen määritetään laissa Puolustusvoimien tehtäväksi (Laki puolustusvoimista 11.5.2007/551, 2 §).

Miten-kysymystä voidaan tarkastella parhaiten Puolustusvoimien näkökulmasta, sillä suurin osa käytännön toimista palveluksen keskeyttämisen ennaltaehkäisyyn tapahtuu joko kutsunnoissa, aluetoimistoissa tai joukko-osastoissa. Osaan varusmiespalveluksen keskeyttämiseen mahdollisesti vaikuttavista taustatekijöistä, kuten varusmiehen koulutustausta tai heikko fyysinen kunto ei voida Puolustusvoimien toimenpitein vaikuttaa, vaikka tulevia varusmiehiä ohjeistetaan ja pyritään tukemaan liikunnan aloittamisessa ennen varusmiespalveluksen alkua.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Tutkimuksen aineisto

Tämän tutkielman aineisto koostuu asiakirja-aineistosta, johon sisältyy asevelvollisuuden kehittämistä käsitteleviä raportteja ja Puolustusvoimien varusmieskoulutusta käsitteleviä normeja, ohjeita sekä oppaita. Aineisto on rajattu varusmiespalveluksen keskeyttämistä, kokonaisu-poistumaa ja varusmiespalvelukseen sopeutumista käsitteleviin kokonaisuuksiin. Kaikki tutkimuksessa käytetty aineisto on julkaistu 2010-luvulla. Varusmieskoulutusta käsittelevät normit ja oppaat on julkaistu pääosin vuosien 2017–2022 välillä ja ovat tutkimuksen tekohetkellä voimassa olevia ja varusmieskoulutuksessa noudatettavia teoksia. Tarkemmat aineiston tekijätiedot löytyvät tutkimuksen lopusta lähdeluettelosta. Puolustusvoimien asiakirjoista aineistoksi on valittu ainoastaan julkiseksi luokiteltu materiaali. Aineiston ulkopuolelle on jätetty myös varusmiespalveluksen keskeyttämisen hallinnollisia toimenpiteitä kuvaavat normit.

Aineisto on kerätty pääosin julkisesti saatavilla olevista dokumenteista. Kaikki tutkimuksessa käytetyt Puolustusvoimien oppaat sekä käsikirjat löytyvät julkisina Puolustusvoimien internet-sivulta. Puolustusvoimien varusmieskoulutusta käsittelevät normit on haettu Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmästä (PVAH). Puolustusvoimien normeista tutkimukseen on valittu varusmiespalveluksen keskeyttämiseen ja sen ehkäisemistä käsittelevät keskeisimmät aiheeseen liittyvät normit ja niiden liitteet.

Tutkimuksen aineisto koostuu seuraavista teoksista:

- *Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen.* (2021).
- *Suomalainen asevelvollisuus.* (2010).
- *Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi.* (2018).
- *Sotilaan käsikirja.* (2022).
- *Varusmies.* (2021).
- *Kouluttajan käsikirja.* (2021).
- *Mielenterveysopas.* (2014).
- *Terveystarkastusohje.* (2012).
- *Ohjeet toimintakyvyn kehittämisestä.* (2020). Pääesikunnan koulutusosaston normin Varusmiesten palvelustehtävät ja valinnat liite 3.3.
- *Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat.* (2020). Pääesikunnan koulutusosaston normi.
 - *Ohje palvelusmotivaation ja varusmiespalvelukseen sopeutumisen tukemiseen.* Em. mainitun normin liite 12.
- *Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa.* (2017). Maavoimien esikunnan henkilöstöosaston normi.

Tutkimuksen aineisto käsittelee asevelvollisuutta yhteiskunnallisesta näkökulmasta sen kehittämiseen pyrkivien raporttien muodossa, mutta sisältää myös aineistoa yksittäisen sotilaan näkökulmasta. Poliittiset selvitystyöt tarkastelevat asiaa yhteiskunnallisella tasolla, kun taas esimerkiksi Varusmies (2021) kirja antaa vinkkejä palveluksen aloittavalle alokkaalle tai jo palveluksessa olevalle varusmiehelle. Sotilaan käsikirjaa (2022) voidaan sen sijaan hyödyntää niin varusmiesten, ammattisotilaiden kuin reserviläistenkin koulutuksessa. Kouluttajan käsikirja (2021) antaa ohjeita varusmiehiä kouluttavalle henkilöstölle esimerkiksi ryhmäkiinteydestä, palvelusmotivaatiosta sekä motivoivan koulutuksen järjestämisestä. Terveystarkastusohje (2012) ja Mielenterveysopas (2014) ovat sen sijaan suunnattu terveydenhuollon ammattihenkilöille niin kutsunnoissa kuin palveluksessa sekä mielenterveystyöhön Puolustusvoimissa. Pääesikunnan normit ohjaavat ja käskevät kaikkea Puolustusvoimissa toteutettavaa varusmieskoulutusta. Suurin osa varusmiehistä palvelee Maavoimissa, joten tästä syystä myös Maavoimien esikunnan normi koulutuskulttuurin parantamisesta on oleellinen tutkimuksen kannalta.

Aineisto muodostuu kuvatuista teoksista kahdesta syystä. Poistuman mahdollisten yhteiskunnallisten vaikutusten selvittämiseksi aineistoon oli tärkeää sisällyttää sellaisia dokumentteja, jotka käsittelevät asevelvollisuutta sekä sen kehittämistä yhteiskunnallisella tasolla. Päättynyt parlamentaarinen komiteatyö mahdollisti, että aineistoon saatiin ajankohtainen sekä vastavalmistunut raportti. Koska parlamentaarinen komiteatyö ei olisi yksistään riittänyt aineistoksi, päädyin täydentämään tutkimuksen aineistoa myös kahdella aiemmin julkaistulla asevelvollisuuden kehittämistä käsittelevällä raportilla. Etenkin Suomalainen asevelvollisuus (2010) -raportti sisälsi kokonaispoistumaan sekä asevelvollisuuden kehittämiseen liittyviä kokonaisuuksia. Myös Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen (2021) käsitteli kokonaispoistumaa sekä asevelvollisuuden kehittämistä kattavasti. Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi (2018) tarjosi erilaista näkökulmaa asevelvollisuuden kehittämiseksi kansalaispalveluksen muodossa.

Kokonaispoistuman hallitsemiseksi käytettävien keinojen tarkastelemiseksi Puolustusvoimien näkökulmasta aineistoon oli tärkeää sisällyttää tällä hetkellä Puolustusvoimissa käytössä olevia koulutusta ohjaavia oppaita sekä normeja. Voimassa olevat ja ajantasaiset normit sekä oppaat mahdollistivat tällä hetkellä Puolustusvoimissa käytössä olevien virallisten keinojen analysoinnin. Näin tarpeelliseksi sisällyttää aineistoon myös PVAH:lta löytyviä asiakirjoja, koska varusmieskoulutusta käsittelevät normit julkaistaan lähtökohtaisesti vain kyseisessä järjestelmässä. Lisäksi PVAH-asiakirjojen käyttö ei ole tutkimuksien aineistona kovinkaan yleistä aineistoon rajatun pääsyn vuoksi. Koska varusmiespalveluksen keskeyttämiseen liittyy lukuisia syitä ja sitä voidaan ehkäistä monin keinoin, oli järkevää valita aineistoksi kattava määrä oppaita aina Mielenterveysoppaasta (2014) Sotilaan käsikirjaan (2022).

Ennen aineiston analysointia ei ollut täysin itsestään selvää, pystyykö tutkimuskysymyksiin vastaamaan aineiston avulla. Etenkin yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltavaan miksi-kysymyksen osalta ei ollut täyttä varmuutta, saadaanko kysymykseen aineistolla vastausta. Miten-kysymykseen käytettävistä keinoista olin luottavaisempi, sillä uskoin Puolustusvoimien oppaiden ja normien käsittelevän aihetta hyvinkin kattavasti, sillä kokonaispoistuman pienentäminen on ollut tärkeää jo pidemmän aikaa. Poistuman pienentämistä on käsitelty myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta isommassa mittakaavassa komiteatoissa sekä asevelvollisuusraporteissa. Suomalainen asevelvollisuus (2010) raportti antoi Puolustusvoimille toimenpidesuosituksia, joista osa on otettu vuosien saatossa käyttöön. Näin ollen etenkin varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää vähentävissä keinoissa esiintyi yhteneväisyyksiä voimassa olevien Puolustusvoimien normien sekä raportin toimenpidesuosituksien osalta. Toisaalta nämä päällekkäisyydet poistuivat viimeistään aineiston analysointivaiheessa aineistoa luokitellessa ja ryhmitellessä.

3.2 Laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Keskeisenä tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on ymmärtää tutkittavana olevaa kohdetta. Monesti tutkimuksessa edetään yksittäisestä havainnosta kohti yleistä ymmärtämistä. Tutkimuksen edetessä saattaa monesti paljastua yllättäviäkin seikkoja. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että laadullinen tutkimus etenee osin aineiston ehdoilla. Laadullisessa tutkimuksessa saattaa olla myös vaikeaa tietää tarkalleen, mitä tutkitaan. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan tiettyä ilmiötä ja tehdä sitä ymmärrettäväksi, jolloin voidaan olla kiinnostuneita esimerkiksi säännönmukaisuuksista tai kielen piirteistä. Tutkimuksen tavoitteena on löytää merkityksiä sekä liittää käsitteitä teemoihin, luokkiin ja motiiveihin. (Virta, 2008, s. 28.)

Laadullisen (kvalitatiivisen) ja määrällisen (kvantitatiivisen) tutkimuksen eroista on keskusteltu pitkään ja nykyään useat tutkijat ovat valmiita poistamaan vastakkainasettelun. Edellä mainittuja suuntauksia on pyritty erottelemaan kahdella eri tavalla. Korostamalla eroja periaatteellisissa (epistemologisissa) tai tutkimuskäytänteisiin (pragmaattinen painotus) liittyvissä kysymyksissä. Suuntauksia ei tule nähdä vastakohtina, vaan niitä voi tarkastella toisiaan täydentävinä suuntauksina. Tutkijan kannattaa pohtia, mikä menetelmä tuo selvyyttä käsiteltäviin ongelmiin parhaiten ja valita sellainen tutkimusmenetelmä, jonka toimivuudesta on eniten vakuutunut. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 135–137.)

Laadullisen tutkimuksen ja induktiivisen sisällönanalyysin avulla pystyin mielestäni määrällistä tutkimusta paremmin vastaamaan asettamaani tutkimuskysymyksiin. Määrällisessä tutkimuksessa tutkimuskohdetta olisi voinut lähestyä esimerkiksi kyselyllä, jonka tuloksia olisi voinut analysoida sekä selvittää käsitteiden yhteyksiä ja suhteita. Laadullisen sisällönanalyysin sijaan tutkimuskohdetta olisi voinut tarkastella myös haastatteluiden avulla. Haastateltavina olisi voinut olla esimerkiksi upseereita sekä asevelvollisuuskomitean raportin tekoon osallistuneita henkilöitä ja asiantuntijoita.

Aineistossa olevien havaintojen erottamiseen tutkimuksen tuloksista tarvitaan selvä tutkimusmenetelmä. Menetelmä koostuu operaatioista sekä käytännöistä, joita hyödyntäen tutkija tuottaa havaintoja. Lisäksi menetelmä koostuu säännöistä, joiden mukaan havaintoja voi muokata edelleen sekä tulkita siten, että niiden merkitystä voidaan arvioida johtolankoina. Ilman selkeitä sääntöjä ja eksplisiittisesti määritettyä menetelmää, tutkimus muuttuu herkästi tutkijan ennakkoluulojen empiiriseksi todisteluksi. Menetelmän tulee olla myös sopusoinnussa tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kanssa. (Alasuutari, 1999, s. 82.)

Induktiivisessa sisällönanalyysissä analyysi ja luokittelu perustuvat aineistoon itsessään, ei teoriaan tai hypoteeseihin. Aineistoa pilkotaan ja tiivistetään. Tällä tavalla pyritään selvittämään, mitä tutkittavasta asiasta voidaan aineiston perusteella päätellä, miten havaitut seikat liittyvät aiempiin tutkimuksiin ja tukevatko löydökset muita tutkimuksia, vai ovatko ne keskenään ristiriidassa. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään sisällönanalyysin avulla muodostamaan tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset aiheutta koskeviin muihin tutkimustuloksiin ja laajempaan kontekstiin. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105.)

Tarkoituksena sisällönanalyysissä on etsiä tekstistä merkityksiä sellaisinaan. Laadullisessa sisällönanalyysissä aineisto pilkotaan pieniin kokonaisuuksiin, jonka pohjalta luodaan käsitteellistetty aineisto. Tästä käsitteellistetystä aineistosta muodostetaan lopuksi uusi kokonaisuus.

Aineiston analyysissä korostuu pyrkimys objektiivisuuteen ja systemaattisuuteen. Tutkimusaineisto on tarkoitus esittää tiiviissä ja järjestetyssä muodossa. Sisällönanalyysi soveltuu monenlaisen aineistojen analysoimiseen, myös strukturoimattomien, ja on hyvin monipuolinen menetelmä. Aineisto voi olla esimerkiksi artikkeli, kirja, dialogi tai haastattelu. Tutkijan on itse muodostettava johtopäätöksensä luokitellun aineiston pohjalta, kun sisällönanalyysi on ainoastaan tapa selkeyttää ja järjestää aineistoja. Johtopäätösten tekeminen helpottuu, kun ilmiö on onnistuttu tiivistämään sisällönanalyysin avulla. Ilmiöstä laadittu tiivistetty kuvaus on liitettävissä suurempiin asiakokonaisuuksiin ja aikaisempiin tutkimuksiin. (Rantapelkonen & Koistinen, 2016, s. 104.)

Induktiivisesta ja deduktiivisesta analyysistä puhutaan monesti laadullisen analyysin yhteydessä. Edellä mainittu jako perustuu tulkintaan päättelyn logiikasta, joka on joko deduktiivinen (yleisestä yksittäiseen) tai induktiivinen (yksittäisestä yleiseen). Kahtiajaossa unohdetaan kokonaan tieteellisen päättelyn kolmas logiikka eli abduktiivinen päättely. Abduktiivisessa päättelyn mukaan teorianmuodostus voidaan toteuttaa, kun havaintojen tekoon liittyy johtolanka tai jokin johtoajatus. Aineistolähtöisen (induktiivisen) analyysin tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Teorialähtöinen (deduktiivinen) analyysi nojaa tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin luomaan ajatteluun. Teoriaohjaava (abduktiivinen) sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla, kuten aineistolähtöinen analyysi. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet tuodaan valmiina ilmiöstä "jo tiedettynä", kun aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 107–108, 110, 133.)

Tässä tutkimuksessa käytän tutkimusmenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Valitsin tutkimusmenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska menetelmä soveltui mielestäni parhaiten ilmiön tutkimiseen. Halusin tunnistaa aineistolähtöisesti ilmiötä kuvaavat käsitteet ja luoda niistä teoreettisen kokonaisuuden. Valitsin tutkimukselleni laadullisen sisällönanalyysin määrällisen sijaan. Määrällisellä sisällönanalyysillä olisi voinut esimerkiksi selvittää, kuinka monta kertaa tietty käsite aineistosta ilmenee. Tutkimuskysymykseeni kykenin mielestäni vastaamaan paremmin laadullisella induktiivisellä sisällönanalyysillä.

Aineistolähtöisen eli induktiivisen aineiston analyysi voidaan jakaa kolmivaiheiseksi prosessiksi, johon kuuluu aineiston pelkistämien eli redusointi, aineiston ryhmittely eli klusterointi ja teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi. Aineiston pelkistämisessä aineisto voi olla havainnointi, auki kirjoitettu haastattelu tai muu aineisto, kuten asiakirja tai dokumentti. Pelkistämisessä (redusointi) aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäoleellinen asia pois. Se voi tapahtua pilkkomalla dataa osiin tai tiivistämällä sitä. Pelkistäminen voi tapahtua esimerkiksi siten, että tekstistä etsitään tutkimustehtävää kuvaavia ilmaisuja. Pelkistetyt ilmaukset listataan allekkain kadottamatta aineistosta mitään. Samalla luodaan pohjaa klusteroinnille, jossa pelkistetyt ilmaukset, jotka kuvaavat samaa ilmiötä, yhdistetään omiksi ryhmiksi. Pelkistämävaiheessa tulee huomioida myös, että useampien pelkistettyjen ilmauksien löytäminen yhdestä lausumasta on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 122–124.)

Pelkistämävaiheessa etsin tutkimuksen aineistosta varusmiespalveluksen keskeyttämiseen, sopeutumiseen, kokonaispoistumaan ja sen vaikutuksiin, sekä kokonaispoistuman tai varusmiespalveluksen keskeyttämisen hallitsemiseen liittyviä ilmaisuja. Siirsin lainauksen aineistosta suoraan erilliseen Excel-taulukkoon, jonka jälkeen muodostin lainauksesta pelkistetyn ilmauksen. Yhdestä lainauksesta saattoi muodosta useampia pelkistettyjä ilmauksia. Kun olin saanut yhden aineistolähteen käsiteltä ja ilmaukset pelkistettyä, siirryin seuraavaan. Suoritin aineiston pelkistämisen loppuun koko aineiston osalta. Haasteeksi muodostui ajoittain esimerkiksi varusmiespalveluksen keskeyttämiseen liittyvien asioiden moninaisuus sekä esimerkiksi varusmiespalveluksen keskeyttämiseen todellisuudessa vaikuttavien keinojen valitseminen aineistoon. Pelkistettyjä ilmauksia aineistosta muodostui lopulta yhteensä 695 kappaletta.

Aineiston pelkistämisen jälkeen seuraa aineiston ryhmittely eli klusterointi. Aineiston ryhmittelyssä alkuperäisilmaisut käydään tarkkaan läpi ja aineistosta etsitään käsitteitä, jotka kuvaavat samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. Käsitteet, jotka kuvaavat samaa ilmiötä ryhmitellään ja yhdistetään eri luokiksi. Näistä muodostuvat alaluokat, jotka nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Tutkittavan ilmiön käsitys, ominaisuus tai piirre voi toimia luokitteluyksikkönä. Yksittäisten tekijöiden sisällyttäminen yleisimpiin käsitteisiin tiivistää aineistoa luokittelun avulla. Aineiston ryhmittelyssä eli klusteroinnissa luodaan tutkimuksen perusrakenteelle pohja sekä tutkittavasta ilmiöstä alustavia kuvauksia. Pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään alaluokiksi, jotka nimetään aineiston sisällön mukaan. Yläluokkia muodostetaan yhdistelemällä alaluokkia ja pääluokkia muodostetaan yhdistelemällä yläluokkia. Pääluokat nimetään aineistosta syntyvän ilmiötä kuvaavaan aiheen mukaan yhdistävän luokan ollessa yhteydessä tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 124–125.)

Ryhmittelin pelkistetyt käsitteet ja muodostin niistä taulukko-ohjelmaan alaluokat. Nimesin alaluokat luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Käsitteiden nimet liittyivät monesti varusmiespalveluksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi käytettäviin keinoihin, sillä niitä esiintyi aineistossa määrällisesti eniten. Luomalla keinoista alaluokkia, sain vähennettyä pelkistettyjen ilmauksien ja yksittäisten keinojen määrää reilusti. Alaluokkiin muodostui myös muitakin kuin pelkästään keskeyttämisen ehkäisemiseen liittyviä keinoja, kuten esimerkiksi yhteiskunnallisia vaikutuksia käsitteleviä alaluokkia. Aineisto sisälsi myös paljon palveluksen keskeyttämiseen johtavia syitä, jotka karsin tässä vaiheessa analyysia pois. Alaluokkia muodostui yhteensä 116 kappaletta.

Aineiston ryhmittelyn jälkeen aineisto käsitteellisestä eli abstrahoidaan. Käsitteellistämässä tutkimuksen kannalta olennainen tieto erotetaan ja muodostetaan teoreettisia käsitteitä valikoidun tiedon perusteella. Aineiston pelkistäminen nähdään olevan osa käsitteellistämisen prosessia. Käsitteellistämässä alkuperäisdatan käyttämistä kielellisistä ilmauksista edetään teoreettisiin käsitteisiin sekä johtopäätöksiin. Käsitteellistämistä jatketaan luokituksia yhdistelemällä niin pitkään kuin aineisto sen mahdollistaa. Aineiston polun säilymistä alkuperäisdataan seurataan koko analyysin ajan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 125–126.)

Aloitin abstrahoinnin yhdistämällä aineistosta muodostuneet alaluokat erillisin yläluokkiin. Yhdistin eri luokkia toisiinsa ja nimesin luokat sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Käsitteiden määrä alkoi yhdistelyn seurauksena muuttua paremmin hahmotettavaan ja käsiteltävään muotoon. Yläluokkia muodostui aineistosta yhteensä 36 kappaletta. Jatkoin yläluokkien yhdistämistä pääluokiksi. Pääluokkia aineistosta muodostui lopulta 18 kappaletta. Jatkoin abstrahointia ja yhdistin lopuksi pääluokat neljäksi yhdistäväksi luokaksi. Yhdistävät luokat sekä tutkimuksen tulokset esitellään tarkemmin tulevissa luvuissa. Sisällönanalyysin tulokset taulukkona sekä aineiston analyysin vaiheet ovat nähtävissä tutkimuksen liitteessä 1.

Vastaus tutkimustehtävään saadaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla käsitteitä yhdistelemällä. Empiirisestä aineistosta edetään kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä sisällönanalyysin tuottaman tulkinnan ja päättelyn avulla. Tutkija rakentaa abstrahoinnin avulla kuvauksen tutkimuskohteesta muodostamiensa käsitteiden avulla. Uutta teoriaa muodostettaessa johtopäätöksiä ja teoriaa verrataan jatkuvasti alkuperäisaineistoon. Tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostetut käsitteet, malli, käsitejärjestelmä tai aineistoa kuvaavat teemat. Aineiston käsitteellistämässä teoreettisiin käsitteisiin liitetään empiirinen aineisto. Myös luokittelujen pohjalta luodut käsitteet, kategoriat sekä sisällöt kuvataan tutkimuksen tuloksissa. Aineistolähtöisyydestä johtuen etukäteen ei ole mahdollista määrittää, minkä tasoisia ja mitä luokkia aineistosta kyetään muodostamaan. Alaluokat ja yhdistävä luokka löytyvät, mutta luokkien väliin ei välttämättä muodostu väliluokkaa, yläluokkaa tai muita lisäluokkia. Voi myös olla, että tarvetta on myös muillekin luokille. Tämä selviää kuitenkin vasta analyysin edetessä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 127.)

3.3 Yhdistävien luokkien muodostuminen

Sisällönanalyysin myötä syyt miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitää mahdollisimman pienenä, jäsenyi aineistosta neljään yhdistävään luokkaan: **1) asevelvollisuuden vaikutus yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon, 2) nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen 3) onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään ja 4) motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien.** Vaikka maanpuolustustahto käsitteenä nousi eniten esille ensimmäisessä yhdistävässä luokassa, nousee maanpuolustustahto esille myös muissa luokissa. Sisällönanalyysin tulokset ovat nähtävillä tämän tutkimuksen liitteessä 1.

Aineistosta voidaan päätellä, että ensimmäinen yhdistävä luokka vastaa tutkimuskysymyksen miksi-kysymykseen pääosin yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Loput yhdistävistä luokista vastaavat sen sijaan miten-kysymykseen enimmäkseen Puolustusvoimien näkökulmasta. On toki huomioitava asevelvollisuuden moninaisuudesta puhuttaessa, että tekijät eivät ole aina pelkääneen joko Puolustusvoimiin tai yhteiskuntaan liittyviä, vaan tekijät saattavat liittyä myös kumpaankin. Esimerkiksi asevelvollisuuden kehittäminen on niin yhteiskunnallinen kuin Puolustusvoimienkin asia ja sitä voidaan toteuttaa molempien toimenpitein. Poliittisessa päätöksenteossa voidaan tehdä muutoksia esimerkiksi lainsäädäntöön ja Puolustusvoimat voivat kehittää varusmiespalvelusta haluamaansa suuntaan. Palveluksessa toteutettavat toimenpiteet ovat ensisijaisesti Puolustusvoimien toteuttamia, mutta esimerkiksi palveluksen keskeyttämisten taustalla voivat näkyä yhteiskunnan vaikutukset nuorten hyvinvointiin.

Analyysin perusteella voidaan myös todeta, että kaksi ensimmäistä yhdistävää luokkaa 1) asevelvollisuuden vaikutus yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon ja 2) nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen, voidaan nähdä sisältävän asioita ja syitä, joihin voidaan vaikuttaa ennen kaikkea asevelvollisuuden kehittämisellä. Jälkimmäiset yhdistävät luokat 3) onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehdävään ja 4) motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien sisältävät ennen kaikkea konkreettisia keinoja varusmiespalveluksen aikana, joilla keskeyttäneiden määrää voidaan Puolustusvoimien ja yksilön omin keinoin hallita.

Osa tutkimustuloksien luokista ja kuvailuista on viety analyysiosiossa alaluokkien ja aineiston lainauksien tasolle. Kuvailuun vaikuttaa asian selkeys ja selitettävyyys. Osa yläluokista ja kuvauksista saattaa olla hyvinkin itsestään selviä, mutta osaa käsitteistä joutuu avaaman sekä purkamaan alkuperäislainaukseen saakka asian ymmärtämisen selkeyttämiseksi. Lisäksi etsittäessä ja esiteltäessä kokonaispoistuman pienentämiseksi käytettäviä keinoja, keinot saattavat olla hyvin yksityiskohtaisia ja tarkkoja, jolloin pelkkä yleistäminen ei välttämättä riitä.

3.4 Tieteenfilosofiset perusteet

Tutkimusta tehdessä on selvitettävä myös luonteeltaan filosofisia kysymyksiä eikä vaatimus koske pelkästään filosofisen tutkimuksen tekijää. Tutkimus, joka on käytännöllistä ja työelämän sovelluksiin tähtäävää eikä teoreettisilta lähtökohdilta erityisen syvällinen, perustuu moniin piileviin oletuksiin. Oletukset koskevat muun muassa maailmaa, ihmistä, tiedonhankintaa, eikä niistä olla välttämättä täysin tietoisia. Oletuksia voidaan nimittää taustasitoumuksiksi tai filosofisiksi perusoletuksiksi. Lisäksi tutkimuksen filosofiseen viitekehykseen kuulu neljä filosofian aluetta: ontologia, epistemologia, logiikka ja teologia. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 129.) Ontologia vastaa kysymykseen "miten tutkimuskohteeni on" tai "mitä on" ja epistemologia vastaa kysymykseen "miten siitä on saatavissa tietoa" (Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 3).

Tieteellisesti tuotettu tieto sekä tiede perustuvat perimiltään havaintoihin, uteliaisuuteen ja epäilyyn perustuvaan kokemukseen. Ilman epäilyä eläisimme pelkästään omien intuitiomme, uskomustemme sekä aiemmin tuotetun tiedon varassa. Tämä tieto ei välttämättä olisi paikkansa pitävää. Opinnäytetyötään tekevän henkilön tavoitteena ei ole yrittää todistaa uskomuksia oikeiksi (verifioimaan) aiemman tuotetun tiedon ja uskomusten totuusarvoja, vaan pyrkiä kyseenalaistamaan (falsifioimaan) niitä. Tutkija, joka pyrkii tuottamaan uutta tietoa sekä epäilemään uskomuksia ja aiempaa tietoa olettaa, että "se mitä on, on ainoastaan, koska me olemme niin sopineet olevan" tai että "se mitä on, voi olla, että ei olekaan". Tutkija voi tämän lisäksi myös pyrkiä normatiiviseen ja emansipoivaan tiedot tuottamiseen. Tällöin tutkija olettaa, että "jos kaikki sosiaalisesti rakentunut perustuu ihmisen konstruoimiaan todellisuuteen, ihmiset voivat myös muuttaa tuota todellisuutta". (Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 2–3.)

Puolustusvoimat toteuttaa tehtäviään, kuten laissa on säädetty. Poliitikot määrittävät esimerkiksi sen, toteutetaanko maanpuolustus asevelvollisuuteen vai palkka-armeijaan nojaten. Asevelvollisuus on olemassa vain, koska ihmiset ovat päättäneet sellaisen järjestelmän luoda. Olemassaolomme perustuu objektiivisiin ja subjektiivisiin totuuskäsityksiin, jotka käytännössä määrittävät, että asiat joko ovat (objektiivisuus) tai ne voisivat olla toisinkin (subjektiivisuus) (Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 3). Subjektiivisen totuuskäsityksen perusteella asevelvollisuusjärjestelmän tilalla voisi olla joku muu järjestelmä tai ei järjestelmää ollenkaan. Subjektiivisuutta voidaan nimittää sosiaaliseksi ontologiaksi, jossa sosiaaliset ilmiöt ovat ihmisen konstruoimia kokonaisuuksia, jonka takia todellisuuskäsityksiä saattaa ilmentyä useita samanaikaisesti (Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 3).

Tämä tutkimus kuuluu metodologisesti aristoteeliseen tutkimusperinteeseen ja on luonteeltaan laadullinen tutkimus. Aristoteelinen tutkimusperinne pyrkii syvempään ymmärtämiseen sekä laadullista raportointia suosivaan tutkimusperinteeseen (Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 5). Aristoteelisen ja galileisen perinteen välinen erottelu toimii myös laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erottelun perusteluna (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 32). Asevelvollisuuden kehittämistä sekä kokonaispoistuman pienentämistä on hyvä tarkastella aristoteelisen tutkimusperinteen lähtökohdista. Asevelvollisuus sekä varusmiespalveluksen keskeyttäminen ovat ontologisesti sosiaalisesti rakentuneiden käsitysten kokonaisuuksia, joista tavoitteenani on tuottaa syvempää ymmärrystä. En pyri niinkään selittämään määrällisesti niihin liittyviä syy-seuraus-suhteita. Tutkimus kuuluu epistemologisesti tulkinnallisuuden (interpretivismin) piiriin, jossa sosiaaliset ilmiöt käsitetään koostuvan subjektiivisista käsityksistä (Sirén & Pekkarinen, 2017, s. 4).

4 ASEVELVOLLISUUDEN KEHITTÄMINEN

4.1 Asevelvollisuuden kehittäminen 2010-luvun Suomessa

Esittelen tässä alaluvussa tarkemmin tutkimuksen aineistoon kuuluvia asevelvollisuuden kehittämistä käsitteleviä raportteja, koska raportit ovat olleet osa asevelvollisuuden kehittämisen ympärillä olevaa keskustelua ja kehittämistyötä. Raportit käsittelevät asevelvollisuuden kehittämistä yhteiskunnallisesta näkökulmasta, mutta antavat myös suoria toimenpidesuosituksia Puolustusvoimille koulutuksen kehittämiseksi. Esittelen raportit yleisluonteisesti korostaen mielestäni keskeisiä havaintoja, jotka liittyvät asevelvollisuuden kehittämiseen ja sen tulevaisuuteen. Analysoin ja pohdin myös raporttien vaikuttavuutta sekä aiemmin esitettyjen kehitystarpeiden vaikutuksia. Raporttien pituudet vaihtelevat muutamasta kymmenestä sivusta satoihin sivuihin. Tarkoituksena ei ole tiivistää raporttien sisältöä muutamaaan kappaleeseen, vaan säilyttää tarkastelun painopiste yleisissä asevelvollisuuden kehittämiseen tähtäävissä seikoissa. Varusmiespalveluksen keskeyttämiseen liittyviä kokonaisuuksia tarkastelen syvällisemmin myöhemmissä luvuissa.

Suomalainen asevelvollisuus (2010) sekä Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen (2021) -raporttien laatineet tekijät ovat virallisia poliittisen päätöksenteon perusteella muodostettuja selvitysryhmiä tai komiteoita, joille on annettu tehtävänanto sekä mahdolliset tarkastelun reunaehdot. Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi (2018) -selvitys on sen sijaan luotu avaukseksi poliittisen ja kansalaiskeskustelun edistämiseksi. Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi (2018) -selvitystyö edustaakin enemmän kansalaisyhteiskuntaa ja sen tasa-arvoista työnjakoa, jossa raportin suuntaa tai reunaehdot ei ole poliittisesti ennalta määritelty.

4.1.1 *Suomalainen asevelvollisuus (2010)*

Vuonna 2009 silloisen puolustusministeri Jyri Häkämiehen toimesta asetettu selvitysryhmä selvitti asevelvollisuuden yhteiskunnallisia vaikutuksia "nyt ja tulevaisuudessa". Selvitysryhmän puheenjohtajaksi nimettiin Risto Siilasmaa. Työryhmä luovutti raporttinsa puolustusministerille 28.9.2010. Raportti muun muassa puolsi koko palveluskelpoisen miespuolisen ikäluokan kouluttamista sekä palveluksen säilyttämistä vapaaehtoisena naisille. Työryhmä ei kannattanut valikoivaan tai vapaaehtoisuuteen perustuvaan asevelvollisuuteen siirtymistä. Työryhmä esitti myös asevelvollisuuden kehittämiseksi tehtäviä toimenpiteitä ja yksityiskohtaisia toimenpidesuosituksia. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 1, 9, 14.)

Asevelvollisuustyöryhmän mukaan naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta on saatu lukuisia myönteisiä kokemuksia, eikä naisille tule säätää pakollista asevelvollisuutta. Naisille jaettavaa informointia on parannettava ja tuettava naisten osallistumista asepalvelukseen. Vaikka tarvetta pakolliselle naisten asepalvelukselle ei ole, saisi Puolustusvoimat käyttöönsä parhaimman aineksen koko ikäluokasta. Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakevilla naisilla tulisi olla oikeus osallistua kutsuntoihin, joissa lyhyessä osuudessa varusmiespalveluksen suorittanut nainen kertoisi omia kokemuksiaan palveluksesta. Myös ennakkoterveystarkastuksen tulisi olla myös naisille maksuton. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 9.)

Asepalveluksesta informoinnin ja houkuttelevuuden lisäämisen voidaan nähdä tuottaneen tuloista. Varusmiespalvelukseen hakeneiden ja palveluksen aloittaneiden naisten määrässä on tapahtunut merkittävää kasvua viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2010 varusmiespalveluksen aloitti noin 400 naista, kun kymmenen vuotta myöhemmin luku oli 1 100 (Varusmiespalvelukseen osallistuneet 2000–2020). Vuonna 2021 naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen haki yhteensä 1 675 naista, mikä on uusi ennätys hakijoiden määrässä. Puolustusvoimat on myös vuonna 2021 avannut sähköisen haun, jonka tarkoituksena on helpottaa muun muassa naisten vapaaehtoiseen palvelukseen hakeutumista (Ennätysmäärä naisia haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen, 2021). Yleisradion tuottaman vuodesta 2018 ilmestyneen Naissotilaat tv-sarjan voidaan nähdä lisänneen tietoisuutta naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta.

Raportin mukaan Puolustusvoimien tulee olla yhteiskunnallisen muutoksen kärjessä, sillä asevelvollisuus aiheuttaa ammattiarmeijaa suuremman läpinäkyvyyden vaatimuksen. Sen tulee ymmärtää yhteiskunnan muutosta ja sen vaikutuksia nuorisoon. Asevelvollisuusjärjestelmän yleisen hyväksyttävyyden sekä säilymisen näkökulmasta on tärkeää, miten Puolustusvoimat nähdään osana yhteiskuntaa. Nähdäänkö Puolustusvoimat jäykkänä, ajastaan jälkeen jääneenä vai kehittyneenä ja modernina yhteiskunnan haasteisiin vastaavana organisaationa. Monipuolisen kasvatus- ja opetustoiminnan kautta Puolustusvoimien on pystyttävä tuomaan yhteiskuntaa ja yksilöä laajemmin palvelevia toimintoja varusmiespalveluksen osaksi. Työryhmä katsoi toimienpitemien tukevan yleisen asevelvollisuuden hyväksyttävyyttä sekä palvelusmotivaatiota. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 9–10.)

Asevelvollisuusjärjestelmä Suomessa on säilyttänyt pääosin yleisen hyväksyttävyyden myös edeltävän kymmenen vuoden aikana. Siitä osoituksena on esimerkiksi laajaan reserviin perustuvan puolustusjärjestelmän säilyminen, vaikka monet muut Euroopan maat päättivätkin luopua asevelvollisuudesta. MTS:n vuonna 2020 toteuttaman kyselyn perusteella nykyistä asevelvollisuusjärjestelmää tukee 71 prosenttia vastaajista (Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta, 2020, s. 11). Puolustusvoimissa toukokuusta 2020 alkanut yhteismajoituskokeilu selvitti mies- ja naisvarusmiesten yhteismajoituksesta aiheutuvia vaikutuksia. Yhteismajoituskokeilu näyttäytyi suurimmalle osalle varusmiehistä myönteisenä vaihtoehtona aikaisempaan sukupuolten väliseen erotteluun verrattuna, jolle ei keksitä nykyaikana perusteita (Tallberg & Rahikka, 2021, s. 23). Kehitettävää kiusaamisen ehkäisyssä palvelusaikana kuitenkin vielä on. Miehistä 11 % ja naisista 22 % ilmoitti kokeneensa kiusaamista varusmiesaikanaan (Tallberg & Rahikka, 2021, s. 14).

Komitean mukaan henkilökohtaisten motivaatiotekijöiden kehittäminen sekä erilaiset valintamahdollisuudet muodostuvat aiempaa merkityksellisimmiksi nuorison odottaessa yksilöllistä kohtelua. Jo varusmiespalveluksen aikana varusmiehiltä on otettava vastaan palautetta. Myös negatiivisen palautteen antamiseen tulee rohkaista. Lisäämällä simulaattoreiden käyttöä ja kehittämällä joukon osaamista kuvaavia mittareita, koulutusta kyetään kehittämään mielekkääseen suuntaan. Palveluskelpoisuusluokasta huolimatta kaikille varusmiehille on järjestettävä mielekästä tekemistä. Kotiutuessaan varusmiehen tulee tuntee, että varusmiespalvelus kannatti suorittaa. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 11.)

Suomalainen asevelvollisuus (2010) -raportin vaikutusta varusmiespalveluksen keskeyttämisten määrään on vaikea arvioida. Muutosta varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrässä on kuitenkin jonkin verran tapahtunut. Vuonna 2010, raportin julkaisuvuotena, lähes 5 000 varusmiestä keskeytti palveluksensa. Vuosien 2000–2020 tarkasteluajankohdan pienin varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä saavutettiin vuonna 2015. Palveluksen keskeytti kyseisenä vuonna 3 550 varusmiestä. 2010-luvun lopussa varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä näyttää vakiintuneen noin 4 000 varusmieheen (17 %) vuosittain. Lehesjoen (2018, s. 2) mukaan toteutettujen toimenpiteidensuositusten vaikuttavuus ei välttämättä palveluksen keskeyttämisen terveydellisten syiden näkökulmasta ole kuitenkaan ollut optimaalinen. Puolustusministeriön vuonna 2017 julkaiseman muistion perusteella Suomalainen asevelvollisuus (2010) -raportin kuvaamien suositusten toimeenpano on toteutettu "joko sellaisenaan tai ajan vaatimalla tavalla muutettuna lähes 100%:sti." Toteuttamatta on jäänyt lähinnä muiden hallinnonalojen vastuulle kuuluvia parannuskohteita (Valtioneuvoston puolustusselonteko 3/2017 vp, 2017, s. 1).

4.1.2 *Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi (2018)*

Kansalaisten rooli yhteiskunnallisessa turvallisuustyönjaossa sekä kansalaisten suhde maanpuolustukseen on problematisoitunut kolmessa kohtaa: 1) laaja turvallisuuskäsitys on herättänyt kysymyksiä siitä, mikä on kansalaisen osa varautumisessa erilaisiin kriiseihin ja turvallisuusuuhkiin, samalla haastaessa valtiollisen turvallisuuden, 2) osattomuuden diskurssissa kansalaisen näkökulmasta heidän osaamisensa omissa silmissään on liian ohut, ja 3) laajan turvallisuuskäsityksen, osaamattomuuden sekä etenkin miesten yleisen asevelvollisuuden osalta, tasarvo ja yhdenvertaisuuskysymykset ovat nousseet esiin turvallisuuden tuotannossa. Ratkaisuja edellä mainittuihin haasteisiin on haettu muun muassa pohtimalla uudenlaisia kansalaispalveluksen muotoja moninaisemman turvallisuuden tuottamiseksi tai Puolustusvoimien tehtävien muuttamista. (Tallberg, 2017, s. 184.)

Vuonna 2018 ajatushautomo Elisabeth Rehn - Bank of Ideas julkaisi selvityksen maanpuolustuksen kehittämisestä, nimeltään "Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi". Selvityksen mukaan se on tehty "vastauksena kansalaispalvelusta koskevan tiedon tarpeeseen". Selvitystä on ollut laatimassa kasvatustieteen tohtori Kaisa-Mari Tölli sekä dosentti ja filosofian tohtori Tuomas Kuronen yhdessä työryhmän kanssa. Aineistoa on kerätty lukuisilta asiantuntijoilta. Selvityksen tuloksena esitetään kansalaispalvelusta, jonka tarkoituksena olisi olla yhdenvertainen asepalveluksen ja siviilipalveluksen yhdistävä malli. (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 4.)

Kansalaispalvelus pitäisi sisällään asepalveluksen ja varautumispalveluksen, joka korvaisi nykyisen siviilipalveluksen. Varautumispalvelus rakennettaisiin tukemaan yhteiskunnan siviilivalmiutta ja -varautumista normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Yleiset kutsunnat järjestettäisiin koko ikäluokan miehille ja naisille. Varautumispalvelus toteutettaisiin virtuaalisena sekä pisteytykseen perustuvana. Työpalvelun sijaan varautumispalvelukseen osallistuvan henkilön tulisi suorittaa tietty määrä pisteitä 30 ikävuoteen mennessä. Pisteitä kerättäisiin osallistumalla vapaaehtoisjärjestöjen kursseille ja harjoituksiin. (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 25.)

Asepalveluksesta vastaisi nykyiseen tapaan Puolustusministeriö ja Puolustusvoimat yhteistyössä Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (MPK) kanssa. Varautumispalveluksesta vastaisi vastuuministeriö tai -ministeriöt ja käytännön organisoinnin hoitaisi maakunnat. Alueelliset valmiustoimikunnan määrittäisivät varautumistarpeen ja koulutukseen osallistuisivat myös järjestöt, kuten vapaaehtoiset maanpuolustus- ja turvallisuusjärjestöt. Kansalaispalveluksen suorittajalle kannustimena toimisi verovähennys tiettyyn ikävuoteen saakka. (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 26.)

Kutsunnat toteutettaisiin kaksivaiheisesti. Ensimmäisessä vaiheessa koko ikäluokka täyttäisi netissä sähköisen kyselylomakkeen, jossa kysyttäisiin muun muassa perustietoja terveydestä ja koulutuksesta. Toisessa vaiheessa koko ikäluokka kutsuttaisiin kutsuntatilaisuuteen, joka toteutettaisiin kokonaisturvallisuuspäivän muodossa. Tilaisuudessa annettaisiin perustietoa Suomen turvallisuuspolitiikasta, kokonaisturvallisuudesta sekä maanpuolustuksesta. Tilaisuudessa toteutettaisiin terveystarkastusten lisäksi myös fyysiset kuntotestit sekä psykologiset testit. Testien tavoitteena olisi karsia riskitapaukset ja ennaltaehkäistä keskeyttäneiden määrää. (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 27.)

Jos ikäluokasta ei saataisi tarpeeksi vapaaehtoisia henkilöitä suorittamaan asepalvelusta, Puolustusvoimat saisi valita jäljelle jäävästä joukosta soveltuvan määrän asepalvelukseen. Jos henkilöt kieltäytyisivät asepalveluksesta, tulisi heidän suorittaa varautumispalvelus. Kummastakin palvelusmallista kieltäytyville tulisi määrätä jokin seuraamus. Vapausrangaistuksesta tulisi kuitenkin luopua. Asevelvollisuusrekisteri laajennettaisiin kokonaisturvallisuusrekisteriksi, josta selviäisi varautumispalveluksen suorittaneiden osaaminen, jotta osaamista voitaisiin hyödyntää häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa. (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 28.)

Turvallisuuskomitea antoi vuoden 2018 lopulla toimeksiannon sihteeristölleen selvittää tarvetta kansalaispalvelukselle Elisabeth Rehn - Bank of Ideas -ajatushautomon selvitykseen liittyen. Komitea päätti laatia virkamiesselvityksen eri hallinnonalojen tarpeesta ja mahdollisuudesta kouluttaa koko ikäluokkaa kokonaisturvallisuuden edistämiseksi. Komitea sai määräaikaan mennessä 12 lausuntoa, joista enemmistö (10) lausuneista ministeriöistä ei nähnyt tarpeellisuutta kokonaisturvallisuutta palvelevan koulutuksen toteuttamiselle. Kaksi ministeriötä esitti mahdollisia koulutustarpeita. Sen sijaan parempana mahdollisuutena pidettiin järjestökentän aktiivisempaa hyödyntämistä sekä turvallisuutta tukevien kansalaistaitojen sisällyttämistä perusopetukseen. (Virkamiesselvitys kansalaispalveluksen viranomaistarpeesta, 2019.)

4.1.3 Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen (2021)

Parlamentaarisen asevelvollisuuskomitean toimikausi päättyi 31.10.2021 ja komitea julkaisi raporttinsa 26.11.2021. Komitean tehtävänä oli laatia kuvaus maanpuolustusvelvollisuudesta sekä asevelvollisuuden, siviilipalvelus mukaan lukien, ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen nykytilasta. Komitea lisäksi selvitti asevelvollisuuden, naisten vapaaehtoisen asepalveluksen sekä siviilipalveluksen kehittämistarpeita, kutsuntojen kehittämistä myös naisille, yleisen koulutusjärjestelmän mahdollisuuksia nuorten tietoisuuden lisäämiseksi asevelvollisuuteen ja maanpuolustusvelvollisuuteen liittyvissä asioissa sekä kansalaispalvelusmallin toteuttamismahdollisuuksia. (Puolustusministeriön muistio, 2020, s. 3.)

Puolustusministeriön mukaan nykymuotoinen asevelvollisuusjärjestelmä vastaa sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeisiin eikä nykymallissa ole sotilaallisen maanpuolustuksen näkökulmasta merkittäviä muutostarpeita. Nykyistä järjestelmää on haastettu viime aikoina esimerkiksi kansalaisten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta. Julkisessa keskustelussa on myös nostettu erinäköisiä tapoja maanpuolustustyöhön osallistumisesta, kuten esimerkiksi kansalaispalvelusmallista. On pidetty tärkeänä, että asevelvollisuuden kehittämisellä ei heikennetä kykyä Suomen sotilaalliseen puolustamiseen. (Puolustusministeriön muistio, 2020, s. 2.)

Asevelvollisuuskomitea arvioi raportissaan lyhyesti kansalaispalveluksen toteuttamiskelpoisuutta itsenäisenä vaihtoehtona. Mietinnössään komitea totesi, että lähtökohtaisesti kansalaispalvelusmallissa koko ikäluokan velvoittaminen aktiiviseen palvelukseen samalla periaatteella kehittäisi kansalaisten välistä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa velvoitteiden osalta. Kahden palvelumuodon rinnakkainen toteuttaminen käytännössä voisi olla liian vaativaa erityisesti henkilöiden eri tehtäviin valikoimisen osalta. Valikointi olisi haastavaa siten, että yhdenvertaisuus ja sukupuolten välinen tasa-arvo vahvistuisivat tosiasiallisesti. Riskinä olisi miesten ja naisten sukupuolittuneen työnjaon vahvistaminen. Komitea viittasi raportissaan myös turvallisuuskomitean selvitystyöhön, jossa ministeriöissä ei tunnistettu tarvetta koko ikäluokan kouluttamiselle. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 91.)

Sukupuolineutraalissa valikoivassa asevelvollisuudessa kaikki olisivat asevelvollisia, mutta Puolustusvoimat valitsisi sukupuolesta riippumatta henkilöt koko ikäluokasta tarpeen mukaan. Kyseisessä vaihtoehdossa nykyisen puolustusratkaisun tarvitsemat joukot pystyttäisiin takaamaan laadullisesti ja määrällisesti yhdenvertaisuuden toteutuessa avoimin ja syrjimättömin kriteerein. Valikoiva järjestelmä perustuisi todennäköisesti taistelijan toimintakykyyn perustuviin kriteereihin. Maanpuolustustahdon ja palvelusmotivaation näkökulmasta vaihtoehto olisi haasteellinen, sillä kyse olisi myös yksilön henkilökohtaisesta kokemuksesta valinnan oikeudenmukaisuudesta. Osa ei ehkä tulisi valituksi ja osa sen sijaan joutuisi valituksi. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 59.)

Valikoivassa mallissa halukkaiden lisäksi jouduttaisiin hyvin todennäköisesti myös määräämään osa ikäluokasta palvelukseen. Valikointia ohjaisi käsitys taistelijalta edellytettävästä toimintakyvystä. Perustuen keskimääriisiin fyysisiin ominaisuuksiin, kuten lihas- ja kestävyyskuntoon tai voimatasoihin, valikoinnissa painottuisivat todennäköisesti miehet. Vertailuna esimerkiksi Norjassa pienestä koulutettavien määrästä johtuen palvelukseen on riittänyt pääosin vapaaehtoisesti hakeutuneet. Norjassa palveluksen suorittaneista 71 % on miehiä ja 29 % naisia. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 59–60.)

Komitea esitti asevelvollisuuden kehittämisen tavoiteloiksi kahdeksaa kohtaa: 1) nuorten maanpuolustussuhteen kehittymiselle luodaan kaikille nuorille tiedolliset perusteet, 2) kutsuntajärjestelmän ulotetaan koko ikäluokalle, 3) asepalveluksen aloittavien määrä nousee nykytasosta, 4) palvelusaika on entistä yhdenvertaisempi ja tasa-arvoisempi, 5) entistä harvempi keskeyttää palveluksen, 6) reserviajan merkitys osana asevelvollisuutta vahvistuu, 7) siviilipalveluksella on kiinteämpi rooli yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden vahvistamisessa ja 8) edistetään vapaaehtoistoimintaa kokonaisturvallisuutta tukevassa toiminnassa. Lopuksi komitea painotti, ettei asevelvollisuuden merkitystä Suomen puolustuskyvyn kannalta tule heikentää luomalla asevelvollisuusjärjestelmän kehittämällä sitä heikentäviä vaihtoehtoja. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 101–105.)

4.2 Asevelvollisuuden vaikutus yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon

Edellisessä alaluvussa kuvasin 2010-luvulla Suomessa asevelvollisuuden kehittämistä käsitteleviä raportteja sekä selvityksiä. Kyseiset dokumentit muodostavat yhdessä Puolustusvoimien normien, oppaiden sekä ohjesääntöjen kanssa tutkimuksen aineiston. Tulevissa alaluvuissa kuvaan sisällönanalyysin perusteella muodostettujen teoreettisten käsitteiden avulla miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa. Sisällönanalyysin perusteella aineistosta muodostui neljä yhdistävää luokkaa, joita ovat **1) asevelvollisuuden vaikutus yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon, 2) nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen, 3) onnistuneesti siivilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään ja 4) motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien.**

Asevelvollisuuden vaikutuksen yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon pystyi tunnistamaan aineistosta etenkin asevelvollisuuden kehittämistä käsittelevien raporttien ja komiteatöiden kautta. Asevelvollisuuden vaikutus yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon -yhdistävän luokan alle pääluokiksi muodostui seuraavat käsitteet: **asevelvollisuuden yhteiskunnallinen vaikuttavuus, maanpuolustustahto, maanpuolustustietämyksen lisääminen** sekä **palveluksesta kertominen.**

Asevelvollisuuden yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen sekä **maanpuolustustahtoon** liittyvät asiat ilmenivät aineiston perusteella asevelvollisuuden kannatuksena yhteiskunnassa, palveluksen keskeyttämisen aiheuttamina yhteiskunnallisina vaikutuksina sekä asevelvollisuuden vaikutuksena maanpuolustustahtoon. Asevelvollisuuden kannatukseen yhteiskunnassa vaikuttaa analyysin perusteella positiivinen kuva asevelvollisuudesta sekä asevelvollisuuden hyväksyttävyyys. Positiiviseen kuvaan asevelvollisuudesta pyritään vaikuttamaan esimerkiksi varusmiespalveluksen keskeyttäjien antamaa negatiivista viestiä välttämällä.

Jos 20 % miespuolisesta ikäluokasta keskeyttää varusmiespalveluksen, se tarkoittaa vuosittain 6 000 nuorta miestä. Jos jokainen kertoo asioistaan kolmelle lähelle, menee viesti keskeyttänyt varusmies mukaan lukien 24 000 henkilölle vuosittain. Kymmenessä vuodessa viesti tavoittaa jo 240 000 suomalaista. Tämän takia keskeyttäjän viemä viesti ei saa olla negatiivinen. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 70.)

Edellä oleva lainaus on toki vain kärjistetty esimerkki siitä, kuinka laajalle negatiivinen viesti voi pahimmillaan levitä. Aineiston perusteella asevelvollisuuden hyväksyttävyyteen voidaan vaikuttaa yhdenvertaisen ja myönteisen palveluskokemuksen luomisella. Ongelmallisena järjestelmän hyväksyttävyyden kannalta nähdään muun muassa se, että noin kolmasosa miesikäluokasta ei suorita asevelvollisuutta lainkaan. Kasvanut poistuma saattaa muodostaa riskin asevelvollisuutta rapauttavalle vaikutukselle. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen 2021, s. 72, 68.) Asevelvollisuuden rapautumisella tarkoitetaan todennäköisesti asevelvollisuuden kannatuksen ja yleisen hyväksyttävyyden laskua. Täyttä varmuutta keskeyttämisten vaikutuksista asevelvollisuuden hyväksyttävyyteen ei ole vaan kyseessä on raportin laatijoiden arvio mahdollisesta vaikutuksesta.

Keskeyttämisen aiheuttamiin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin analyysin perusteella kuuluvat muun muassa keskeyttämisen muodostama kasvanut riski syrjäytymiselle sekä palveluksen keskeyttämisestä nuorelle aiheutuvat ongelmat. Lisäksi aineistossa korostuu yhteiskunnan vastuu palveluksen keskeyttäjästä. Varusmiespalveluksen suorittamatta jättämisen yhteyttä syrjäytymiseen on käsitelty esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Yhteiskunnan kannalta on merkittävää, että varusmiespalveluksen suorittamatta jättäminen on yhteydessä syrjäytymiseen. Varusmiespalveluksen ulkopuolelle jäävissä on tutkimusten mukaan yhä suurempi osa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Varusmiespalvelus voi auttaa osaa nuorista sosiaalistumaan osaksi yhteiskuntaa ja työkykyistä väestöä. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 32.)

Appelqvist-Schmidlechner ym. (2013) toteavatkin tutkimustensa perusteella, että varusmies- tai siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävillä miehillä on monesti erilaisia psykososiaalisia ongelmia, joihin henkilöt mahdollisesti tarvitsevat ulkopuolisten ihmisten tukea ja apua. Yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen tai jopa itsemurhaan saattoi johtaa nuoruusiän ongelmien kasaantuminen, kuten ongelmat parisuhteessa tai työttömyys (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 201).

Palveluksen keskeyttäminen saattaa olla nuorelle ongelmallista, sillä hänen on suunniteltava lähitulevaisuutensa uudestaan (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 123). Palveluksen päättyminen voi olla nuorelle kriittinen vaihe opiskelupaikan tai työpaikan puuttumisen takia. Lisäksi tahdonvastainen palveluksen keskeytyminen terveydellisin syin voi aiheuttaa nuorelle kriisin (Mielenterveysopas 2014, s. 19). Palveluksen keskeyttäminen voi aiheuttaa nuorelle myös epäonnistumisen tunnetta sekä muuta harmia, jonka takia yhteiskunnan tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota palveluksen keskeyttäneisiin nuoriin (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 123). Samoja havaintoja palveluksen keskeyttämisen ongelmallisuudesta ovat tehneet myös Appelqvist-Schmidlechner ym. (2013, s. 202–203) tutkimuksissaan.

Kokonaispoistumaan voidaan vaikuttaa toimenpiteillä ennen palvelusta, palveluksen aikana ja sen jälkeen. Nuorten terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät haasteet ovat laajempi yhteiskunnallinen ongelma, joka heijastuu myös Puolustusvoimien toimintaan. Nykyisellään ongelmien juurisyyt eivät välttämättä tule riittäväällä tavalla esiin kutsunnoissa tai muissa tilanteissa ennen varusmiespalvelusta. Oppivelvollisuusiän nostaminen ja nuorille suunnattujen hyvinvoinnin ja terveyden tukipalvelujen vahvistaminen osaltaan tukevat myös maanpuolustuksen tavoitteita. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 70.)

Aineiston perusteella nuorten hyvinvoinnin kehittäminen tukee maanpuolustuksen tavoitteita. Nuorten sosiaalisen toimintakyvyn haasteet sekä mielenterveysongelmien lisääntyminen heijastuvat myös Puolustusvoimien toimintaan. Poistuman pienentäminen varusmiespalvelusta ennen ja sen aikana on yhteiskunnallinen haaste, jolla on vaikutusta myös sotilaallisen maanpuolustuksen toimintaedellytyksiin. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen 2021, s. 68.) Väärää johtopäätöstä nuorten hyvinvoinnista ei yleisesti ottaen kuitenkaan pidä tehdä, sillä suurin osa maan nuorisosta voi hyvin, mutta osalle nuorista ongelmia kasaantuu yhä enemmän (Appelqvist-Schmidlechner ym., 2013, s. 194).

Asevelvollisuuden vaikutus maanpuolustustahtoon muodostuu analyysin perusteella myönteisistä kokemuksista maanpuolustustahdon vahvistajana sekä poistuman vaikutuksista maanpuolustustahtoon. Myönteinen palveluskokemus nähdään aineiston perusteella yhtenä keskeisenä maanpuolustustahtoa rakentavana tekijänä (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen 2021, s. 72). Lisäksi varusmiespalveluksen suorittaminen on aineiston perusteella tärkeää niin yksilön kuin maanpuolustustahdonkin kannalta (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 75). Palvelusmotivaatio nähdään myös keskeisenä maanpuolustustahdon vahvistajana. Mikäli palveluksen keskeyttäjä ei saa myönteistä palautetta, on vaarana, että keskeyttäjä alentaa omilla kokemuksillaan maanpuolustustahtoa (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 70).

Kokonaispoistuman pienentämisellä voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus maanpuolustustahtoon, mikäli toimenpiteillä kyetään kannustamaan suorittamaan palvelus ja vahvistamaan palvelusmotivaatiota. Maanpuolustustahdon kannalta olennaista on varmistaa, että toimenpiteiden koetaan olevan maanpuolustuksen ja asevelvollisuuden kannalta perusteltuja. Tämä edellyttää, että kansalaisilla on realistinen ja ajantasainen tietämys maanpuoluksesta ja omasta roolistaan siinä. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, 72.)

Kososen ym. (2019, s. 13) mukaan yksilön isänmaallisuus ja maanpuolustustahto eivät ole sidoksissa asepalveluksen suorittamiseen. Myös Antti Eskola (1962, s. 11) on aiemmin todennut, ettei kiintymykseen omaa maata kohtaan välttämättä liity tahtoa puolustaa maata kaikin tavoin. Palveluksen keskeyttämisen suoraa vaikutusta maanpuolustustahtoon on vaikea arvioida. Kosonen ym. (2017) määrittelevät asevelvollisten maanpuolustustahdon "olevan yhteydessä normatiiviseen sitoutumiseen asevelvollisuuteen ja sitä kautta aseelliseen maanpuolustukseen". Vaikka normatiivinen sitoutuminen asevelvollisuuden suorittamiseen palveluksen keskeyttämisen kautta katkeaisikin, sillä tuskin olisi laajempaa maanpuolustustahtoa heikentävää vaikutusta. Kokonaispoistuman pienentämisen myönteiset vaikutukset maanpuolustustahtoon ovat sen sijaan raportin tekijöiden arvioita, joita on haastava suoraan todentaa.

Pääluokkien **maanpuolustustietämyksen lisääminen** ja **palveluksesta kertominen** sisältävät yläluokat "lähestyvistä palveluksesta informointi", "vierailut varuskunnissa" sekä "tieto tulevasta". Lähestyvistä palveluksesta informointiin kuuluu alokaskirjeen lähettäminen, jolla palveluksen aloittavaa alokasta voidaan ohjeistaa vastaamaan ennakkokyselyyn sekä antaa muita ohjeita tulevasta palveluksesta. Lähestyvistä palveluksesta informoinnissa korostuvat myös viestinnän merkitys sekä infotilaisuuksien järjestäminen kouluissa. Ennakkoinformaatioon on hyvä sisällyttää myös todenmukaista kasarmiarjen kuvailua.

Ennakkoinformaation on syytä kohdistua myös kasarmiarjen mahdollisimman todenmukaiseen kuvailuun, jolloin asevelvolliset voivat jo etukäteen ennakoida muun muassa erilaisia käskyvaltasuhteisiin ja sotilaskuriin liittyviä asioita. Toisaalta ennakkoinformaation (esim. videoiden) tulee tuoda esiin myös positiivista me-henkeä varusmiesten tuvissa, jolloin asevelvollisille syntyy mielikuva jostakin mukavasta, jota odottaa. (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, s. 3.)

Aineiston perusteella vierailut varuskunnissa koostuvat varuskunnissa järjestetyistä tutustumispäivistä sekä läheisten päivän järjestämisestä alokkaiden ensimmäisenä viikonloppuna. Tutustumispäivät liittyvät Intti tutuksi -hankkeeseen, jossa koululaisia kutsutaan joukko-osastovierailuille. Samaan hankkeeseen sisältyy myös varusmiesjohtajien rekrytointi- ja infotilaisuudet oman alueensa kouluissa. (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 6.) Myös tuleville alokkaille annetaan mahdollisuus tutustua koulutustarjontaan sekä joukko-osaston toimintaan ennen palveluksen alkua. Tutustumispäivät pyritään yhdistämään muihin tilaisuuksiin kuten valapäivään, läheisten päivään ja kotiuttamispäivään. (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 3.) Tutustumispäivien järjestämistä tuleville alokkaille esitti myös asevelvollisuustyöryhmä vuonna 2010 (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 145). Myös Lehesjoki (2018, s. 110) pitää tulevaan palveluspaikan olosuhteisiin sekä palvelustovereihin tutustumista yhtenä varusmiesten sopeutumista edistävänä keinona.

Palveluksen alun ensimmäisenä viikonloppuna järjestettävän läheisten päivän tarkoituksena on tutustuttaa palveluksen aloittaneen alokkaan läheiset perusyksikköön, tulevaan palvelusaikaan ja koulutuskalustoon. Tapahtuma myös mahdollistaa alokkaan ajanvieton hänen läheistensä kanssa. Myös yksikön johdon on oltava paikalla läheisten päivässä esittelemässä yksikön toimintaa ja vastaamassa läheisten mieltä painaviin kysymyksiin. Läheistenpäivä on hyvä tilaisuus esitellä varusmiespalveluksen todellisuutta sekä hälventää väärinkäsityksiä ja epäluuloja. (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 7.)

Varusmiehen saamaan tietoon tulevasta vaikutti analyysin perusteella kaikille koulutusryhmille vastuullisen ohjaajan nimeäminen sekä viikko-ohjelmat ja niiden saatavuus. Viikko-ohjelmien sekä koulutuskausuunnitelmien on oltava perusyksiköiden ilmoitustaululla nähtävillä myös riittävän ajoissa. Myös yksikön henkilökunta, varusmiesjohtajat sekä ne asiat, jotka vaikuttavat alokkaiden jokapäiväiseen toimintaan, on esiteltävä mahdollisimman nopeasti palveluksen alussa. (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 9, 7.) Salon (2008, s. 209) mukaan kuva epäjärjestelmällisistä käytännöistä ilman kunnollista ennakkoinformaatiota luovat epäsuotuisan alun palvelukseen sopeutumiselle toisin kuin alaisensa tunteva joukkueenjohdaja, joka tarjoaa alokkaalle oikeaa ja ajantasaista tietoa.

4.3 Nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen

Sisällönanalyysin perusteella toinen yhdistävistä luokista muodostui neljästä pääluokasta: **asevelvollisuuden kehittäminen, useampi palvelukseen, nykyaikainen asepalvelus** sekä **palveluksen jatkuva kehittäminen**. Asevelvollisuuden kehittämiseen liittyvät asiat nousivat etenkin asevelvollisuuskomitean raportista sekä aiemmissa asevelvollisuuden kehittämistä käsittelevistä aineistoista. Etenkin tässä yhdistävässä luokassa yhdistyy yhteiskunnallinen sekä Puolustusvoimien toteuttama asevelvollisuuden ja varusmiespalveluksen kehittäminen. Esimerkiksi kutsuntojen ulottaminen naisille vaatii taakseen poliittisen päätöksenteon, vaikka kutsuntojen toteuttamisesta lähtökohtaisesti Puolustusvoimat vastaakin. Palveluksen jatkuva kehittäminen sekä esimerkiksi Koulutus 2020 -ohjelman toteuttaminen ovat sen sijaan Puolustusvoimien toimenpitein tehtävissä, vaikka osaan koulutuksen kehittämistoimenpiteistä on saattanut tulla syöte esimerkiksi Suomalainen asevelvollisuus (2010) raportista (ks. Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 4).

Asevelvollisuuden kehittäminen sekä **useamman henkilön saaminen palvelukseen** ovat laajoja kokonaisuuksia. Sisällönanalyysin perusteella edellä mainittuihin pääluokkiin kokonais-

poistuman pienentämisen näkökulmasta kuuluu yläluokat: toimiva kutsuntajärjestelmä, siviilipalveluksen kehittäminen, palveluksen suorittavien määrän lisääminen sekä palveluskelpoisuuden arvioinnin kehitys.

Kutsunnoissa palveluksesta vapautetaan joka kymmenes joko kokonaan tai määrääjäksi, joista noin puolet vapautetaan mielenterveydellisistä syistä (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 68). Haasteena osassa varusmiespalveluksen keskeytymisissä on, ettei ongelmien juurisyyt nykyisellään tule riittävällä tavalla esiin kutsunnoissa tai muissa tilanteissa ennen varusmiespalveluksen alkua (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 70). Kutsuntoja voitaisiin kehittää esimerkiksi Norjan ja Ruotsin mallin suuntaan, jossa kutsunnoissa toteutettaisiin myös psykologiset ja fyysiset testit (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 27). Tällä voitaisiin raportin mukaan ennaltaehkäistä keskeyttäneiden määrää. Lehesjoen (2018, s. 109) mukaan varusmiespalveluksen keskeytymisen hallitsemiseksi kutsunnoissa tulisi käyttää asevelvollisen palveluskelpoisuuden määrittämiseen sekä terveydentilan määrittämiseen enemmän aikaa sekä pyytää tarpeen mukaan lisäselvityksiä ennen palvelukseen määräämistä.

Siviilipalveluksen kehittämisellä voidaan aineiston perusteella vaikuttaa kokonaispoistuman pienentämiseen. Esimerkiksi siviilipalvelukseen hakeutumisen helppous vaikuttaa yhtenä tekijänä poistumaan (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 70). Nykyisin siirryttäessä varusmiespalveluksesta siviilipalvelukseen jo suoritettuja varusmiespalveluksen päiviä voidaan hyvittää siviilipalveluksen kokonaiskeston 347 vuorokaudesta. Asevelvollisuuskomitea esittääkin, että aloitetusta siviili- tai täydennyspalveluksesta mahdollistetaan siirtyminen myös varusmiespalvelukseen ja Puolustusvoimien reserviin. Velvollisten yhdenvertaiseen kohtelun näkökulmasta suoritettujen palveluspäivien hyväksi lukemisesta tulisi luopua molemmissa palvelumuodoissa (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 79).

Palveluspäivien hyväksilukemisesta luopuminen siviilipalvelukseen siirryttäessä saattaa mahdollisesti nostaa asevelvollisen kynnystä siviilipalvelukseen hakeutumiseen ja näin ollen vaikuttaa poistuman pienentämiseen. On toki vaikea arvioida, kuinka paljon kyseisellä toimenpiteellä on tosiasiallisesti vaikutusta poistuman pienentämiseen, mutta ottaen huomioon siviilipalveluksen keskeyttäjien korkean määrän, on mahdollista, ettei siviilipalvelukseen hakeuduta pelkästään vakaumuksellisista syistä. Vuonna 2019 siviilipalvelukseen hakeutuneista 2 383 hakijasta C-luokkaan määrättiin 759 henkeä ja E-luokkaan 277 henkilöä (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 34–35). Aikaisempi Johanssonin (2004) toteuttama tutkimus tukee havaintoa, että siviilipalvelukseen on saatettu

hakeutua mielenterveydellisistä syistä lääketieteellistä diagnoosia välttämällä (kuten Envall on esittänyt, 2013, s. 87). Asevelvollisuuskomitea ei esitä muutoksia myöskään nykyisen siviilipalveluksen keston. Komitea katsoo, että lyhyemmällä siviilipalvelusajalla voisi olla heijastevaikutus asepalvelukseen ja näin ollen tavoitteeseen pienentää kokonaispoistumaa (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 82).

Palveluksen suorittavien määrän lisäämiseen kuuluu aineiston analyysin perusteella palveluksen aikaisen poistuman pienentäminen, palveluksen aloittavien määrän kasvattaminen sekä palvelusta suorittavien miesten ja naisten määrän lisääminen. Palveluksen suorittavien määrän lisäämisen liittyy myös palveluksen suorittaneiden määrän lasku sekä yhdenvertaisuuden lisääminen. Palveluksen aikaisen poistuman pienentämiseen voidaan asevelvollisuuskomitean mukaan vaikuttaa valintajärjestelmää kehittämällä. Palveluksessa suoritettavien valintojen merkitystä kokonaispoistumaan sekä poistuman pienentämiseksi käytettäviä keinoja tarkastellaan tarkemmin tulevissa luvuissa.

Asevelvollisuuskomitean mukaan palvelukseen aloittavien määrän kasvattaminen edellyttää Puolustusvoimien terveystarkastusohjeen tarkistamista, yhteiskunnallisia toimenpiteitä nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi sekä niiden palvelustehtävien tunnistamista, joissa palveluksen suorittaminen on mahdollista myös terveydellisin rajoittein (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 102). Lehesjoki (2018, s. 117) pitää Puolustusvoimien terveystarkastusohjetta pääosin toimivana sekä hyvänä, mutta sitä voidaan edelleen kehittää esimerkiksi E-luokituksen osalta.

Sotilaallisen maanpuolustuksen näkökulmasta kehittämisen tavoitteena on vahvistaa nuorten maanpuolustussuhdetta ja maanpuolustustahtoa sekä lisätä asevelvollisuuden suorittavien miesten ja vapaaehtoisesti asepalvelukseen hakeutuvien naisten määrää. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 84.)

Yhdenvertaisuuden lisääminen on nähty aiemmin siten, että mahdollisimman moni mies suorittaa palveluksen (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 32). Yhdenvertaisuuden lisääminen nähdään nykyisin myös molempia sukupuolia koskevana asiana, johon pyritään muun muassa naisten määrän lisäämisellä varusmiespalveluksessa (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 103). Kutsuntojen ulottaminen naisille voidaan nähdä vastaavan samaan aikaan useampaan eri kehittämistarpeeseen: yhdenvertaisuuden lisäämiseen, palveluksen aloittavien (naisten) määrän kasvattamiseen sekä maanpuolustustietoisuuden lisäämiseen. Kutsuntojen ulottaminen naisille voidaan nähdä myös asevelvollisuuden nykyaikaistamisena kutsuntojen koskiessa myös yhtä lailla naisia.

Analyysin perusteella myös palveluskelpoisuuden arvioinnin kehittämällä voidaan vaikuttaa kokonaispoistuman pienentämiseen. Palveluskelpoisuuden arvioinnin kehittämiseen kuuluu jo aiemmin mainittu terveystarkastusohjeen päivittäminen, palveluskelpoisuusluokkien kehittäminen sekä selkeyttäminen. Terveystarkastusohjeen päivittäminen tukisi ennakkoterveystarkastuksia tekevien lääkärin työtä palveluskelpoisuusluokkien määrittelyä selkeyttämällä. B-2 palveluluokan käyttöönotto mahdollistaisi sellaisten palvelustehtävien suorittamisen, jotka eivät varsinaisesti ole taistelutehtäviä. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 30.)

Pääluokkaan **nykyaikainen asepalvelus** kuuluu aineiston analyysin perusteella palveluksen ajankäytön tarkoituksenmukaisuus, olennaiseen keskittyminen sekä nykyaikainen ja laadukas koulutus. Nykyaikaisessa asepalveluksessa koulutukseen varattu aika on käytettävä tehokkaasti sekä koulutettavien passiivinen odottaminen ja toimettomuus on karsittava minimiin. Myös palvelus- ja vapaa-aika on selkeästi erotettava toisistaan. (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 6.)

Sopeuttavan peruskoulutuskauden käyttöön otolla ja koulutuskulttuuria kehittämällä on alkuvaiheen keskeytyksiä saatu jonkin verran vähenemään. Tällä tarkoitetaan mm. huudon, turhan kiireen ja juoksuttamisen karsimista pois ensimmäisinä päivinä. Koulutus ja vaadittu käyttäytyminen on sotilaallista ja täsmällistä, mutta asiallisen empaattista, kuten nykyaikaisen koulutuksen periaatteisiin kuuluu. (Mielenterveysopas, 2014, s. 15.)

Olennaiseen keskittymisellä tarkoitetaan koulutuksen asiallisuutta sekä tarkoituksenmukaisuutta, tarpeettoman jonottamisen minimointia sekä toiminnan nykyaikaistamista. "Koulutuksen tulee olla aina asiallista, vaativaa ja tarkoituksenmukaista" (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhtenäisesti koulutettavat asiat, 2020, s. 49). Tarpeettoman jonottamisen minimointia tulee välttää etenkin alokkaiden vastaanotto- ja varustamisjärjestelyissä sekä palveluksen ensimmäisten aamutoimien kohdalla (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 7). Toiminnan nykyaikaistamiseen kuuluu esimerkiksi vahvuuslaskennan suorittaminen tuvittain käytävällä seisottamisen sijaan sekä iltatoimien toteuttaminen omatoimisesti hiljaisuuteen mennessä eikä kootusti (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 11). Nykyaikainen ja laadukas koulutus sisältää toimivan oppimisympäristön, laadukkaan opetuksen ja koulutuksen, jossa toimitaan palvelusturvallisuus huomioiden.

Neljänneksi pääluokaksi aineistosta muodostui **palveluksen jatkuva kehittäminen**. Koulutuksen kehittämällä nähdään aineiston perusteella olevan vaikutusta myös poistuman pienentämiseen: "Koulutusohjelma 2020 -toimenpiteillä, esim. toimintakykyohjelman kehittämällä,

osaltaan pyritään vähentämään palveluksen aikaista poistumaa" (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 31). Toimintakyvyn ja motivaation merkitystä palveluksen keskeyttämiseen käsitellään tarkemmin neljännessä yhdistävässä luokassa.

Palveluksen keskeyttämisen syitä analysoidaan ja toimintaa kehitetään säännöllisesti. Mielen-terveysoppaan (2014, s. 10) mukaan joukkoyksikön komentaja osallistuu varusmiespalveluksen keskeyttämisten syiden analysointiin sekä haastattelee tarvittaessa keskeyttäjät. Myös varusmiesten loppukyselyiden tulokset analysoidaan eri organisaatiotasolla ja analyysin perusteella ryhdytään tarvittaessa koulutusjärjestelyitä ja palvelusmotivaatiota kehittäviin toimenpiteisiin (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 13). Palautejärjestelmä ja sen kehittämistä käsitellään tarkemmin neljännen yhdistävän luokan yhteydessä.

5 VARUMIESPALVELUKSEN KESKEYTTÄMISEN HALLITSEMINEN

5.1 Onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään

Kolmas yhdistävä luokka muodostui kuudesta pääluokasta, jotka keskittyivät Puolustusvoimien päätösvallassa olevien toimenpiteiden toteuttamiseen. Pääluokat liittyivät etenkin palveluksen aikaisiin toimenpiteisiin sekä esimiesten vastuisiin. Pääluokkiin kuuluvat seuraavat käsitteet: **ensimmäisten viikkojen merkitys, siviilistä sotilaaksi, oikein toteutetut palvelustehtävien valinnat, palvelustehtävien lisääminen, esimiehen asiallinen toiminta sekä yksilöllinen kohtaaminen.** Kaikki näistä pääluokista oli jollain tavalla yhteydessä varusmiespalveluksen keskeyttämisen ehkäisemiseen käytettäviin keinoihin.

Kokonaispoistuman pienentämisessä korostuvat ensimmäisten palvelusviikkojen aikana tehtävät toimenpiteet. Varusmieskoulutuksessa on huomioitava paremmin varusmiesten sopeutumista tukevat toimenpiteet sekä koulutusjärjestelyiden tulee mahdollistaa niin fyysisesti kuin henkisesti toteutettava nousujohteinen koulutus. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 71.)

Ensimmäisten viikkojen merkitys nousee esille aineistosta usealla tasolla. Se on tunnistettu niin asevelvollisuuskomitean raportissa kuin Pääesikunnan normeissakin. Palveluksen kaksi ensimmäistä viikkoa on nähty keskeyttämisen ja palvelukseen sopeutumisen kannalta ratkaisevimpina (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 1). Suurin osa varusmiespalveluksen keskeyttämisistä ajoittuukin kahden ensimmäisen palvelusviikon ajalle (ks. Lehesjoki, 2018, s. 112). Tähän vaikuttaa myös se, että alokkaiden lääkärintarkastukset toteutetaan lähtökohtaisesti kahden ensimmäisen palvelusviikon kuluessa (Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi, 2018, s. 21). Sosiaalisen ympäristön tuottama stressi saattaa ajan kuluessa ylittää sietokyvyn, jolloin yksilön on pakko sopeutua (Kouluuttajan käsikirja, 2021, s. 15).

Käsitys koulutuksen luonteesta ja siitä, vastaako se hänen odotuksiaan, muodostuu alokkaalle jo aivan palveluksen ensimmäisinä päivinä. Ensivaikutelma merkitsee paljon, ja jos se muodostuu negatiiviseksi, käsitys muuttuu myöhemmin varsin hitaasti. (Mielenterveysopas, 2014, s. 19.)

Palveluksen alun onnistumisen merkitykseen sisältyy analyysin perusteella ensimmäisten viikkojen onnistumisen tärkeys, alokkaiden vastaanottojärjestelyiden sujuvuus sekä alokkaan odotukset palveluksesta. Ensimmäisten viikkojen onnistumisen tärkeyttä korostaa myös huomion kiinnittäminen alokkaiden vastaanottojärjestelyiden sujuvuuteen. Toisaalta Salmisen (2011, s. 90) haastatteleminen alokkaiden mukaan odottaminen oli tuttu ilmiö koulumaailmasta eikä sitä pidetty juurikaan negatiivisena. Negatiiviset odotukset varusmiespalveluksesta vaikuttavat myös varusmiehen kykyyn sopeutua palvelukseen (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 4). Myös Salon (2008, s. 191) tutkimuksessa todettiin yksilön taustatekijöiden, kuten ennakkotiedon, odotuksien sekä varusmiehen perheen ja ystävien asenteiden vaikuttavan palvelukseen sopeutumiseen.

Siviilistä sotilaaksi oppimiseen kuuluu monia asioita, joihin sopeutuminen varusmiespalvelukseen kuuluu. Siihen voidaan lisäksi nähdä kuuluvan ryhmäytymisen onnistuminen, johon liittyy joukkoon kuulumisen tunne, hyvä yhteishenki, palvelustoverien tuki sekä ryhmäkiinteyden. Muuttuminen siviilistä sotilaaksi edellyttää myös talon tavoille oppimista, jossa rutiinien muodostuminen vähentää stressiä ja helpottaa palveluksen alun tietotulvan käsittelyä (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 71).

On huomattava, että sopeutumattomuudella varusmiespalvelukseen on merkittävä rooli varusmiespalveluksen keskeyttämisessä. Sisällönanalyysin perusteella onnistuneeseen sopeutumiseen kuuluu sopeutuminen palvelukseen, sopeutuminen yhteismajoitukseen, sopeutumisen tukeminen sekä ongelmallisen sopeutumisen muodostaman riskin tunnistaminen palveluksen keskeyttämiselle. Puolustusvoimat on pyrkinyt koulutusta kehittämällä tekemään sopeutumisesta palvelukseen mahdollisimman helppoa palveluksen alusta alkaen. Esimerkiksi varuskunnan virkistysmahdollisuuksien käyttö on pyritty mahdollistamaan heti palveluksen alkuvaiheessa. Myös huutamista, kiireen tuntua sekä turhaa odottamista on pyritty karsimaan koulutuksesta pois. Myös ryhmäkeskustelut sekä ryhmähenkeä lisäävillä kisailujen järjestämisellä on pyritty tukemaan sopeutumista ja ryhmäkiinteyden kehittymistä (Kouluttajan käsikirja, 2021, s. 15).

Sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä aineiston mukaan ovat haasteet mielenterveyden kanssa, heikko palvelusmotivaatio, halukkuus siviilipalvelukseen, heikko terveydentila ja heikko fyysinen kunto. Lisäksi taustalla saattaa vaikuttaa myös alhainen koulutustausta, negatiiviset odotukset varusmiespalveluksesta, huonot kokemukset peruskoulun ajalta, sekä parisuhteeseen liittyvät ongelmat. Suurimmassa riskissä kohdata sopeutumisvaikeuksia ja keskeyttää palvelus ovat ne henkilöt, jotka ovat syrjäytymisuhan alla ja, joilla on vähiten oppimiseen liittyviä, sosiaalisia sekä fyysisiä valmiuksia. (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 4.) Samoja havaintoja sopeutumisuhan alla olevista henkilöistä on tehnyt Salo (2008) omassa tutkimuksessaan. On mahdollista, että Maavoimien esikunnan normin havainnot pohjautuvat osittain myös Salon tutkimukseen, vaikka siitä ei erillistä mainintaa normissa ole.

"Valintajärjestelmää kehittämällä pyritään varmistamaan, että oikeat henkilöt valikoituvat oikeisiin tehtäviin ja osaltaan myös näin vähentämään poistumaa" (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 29). **Oikean henkilön valikoituminen oikeaan tehtävään** todennäköisesti lisää henkilön motivaation suorittaa palvelus loppuun. Toisaalta, kuten aiemmin on jo todettu, suurin osa poistumasta tapahtuu ensimmäisten palvelusviikkojen aikana. Koulutushaaravalinnat tehdään Koulutus 2020 -ohjelman mukaisesti alokasjakson loppupuolella ja johtajavalinnat vasta noin 11 palvelusviikon jälkeen (Varusmies, 2021, s. 27). Näin ollen palvelusvalinnoista johtuvat palveluksen keskeytykset tuskin ovat kokonaisuutta tarkastellessa merkittäviä. Suurempi vaikutus onnistuneella valinnalla on todennäköisesti varusmiehen henkilökohtaiseen palvelusmotivaatioon. Lisäksi valitsemalla sopivimman henkilön tehtävään, Puolustusvoimat varmistuu saavansa tehtävään mahdollisimman pätevän henkilön.

Analyysin perusteella neljänneksi pääluokaksi muodostui **palvelustehtävien lisääminen**. "Kehittämistoimenpiteenä on tarkasteltu mahdollisuutta B-2 palveluluokan käyttöönottoon, mikä mahdollistaisi sellaisten palvelustehtävien suorittamisen, jotka eivät ole varsinaisia taistelutehtäviä" (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 30). Ottamalla käyttöön uuden B-2 palveluluokan sekä lisäämällä siihen soveltuvia palvelustehtäviä voidaan palveluksen aikaista poistumaa todennäköisesti vähentää. Ne henkilöt, jotka olisivat aiemmin keskeyttäneet palveluksen, voisivat nyt jatkaa palveluksessa heidän rajoitteensa paremmin huomioon ottamassa tehtävässä. Tällaiset tehtävät olisivat todennäköisesti varuskuntapainotteisia tukitehtäviä, kuten esimerkiksi sotilaskodin apulainen tai esikunnan lähetti. Myös Lehesjoki (2018, s. 112) on tutkimuksessaan pohtinut uuden tehtävän luomista niille, jotka eivät täytä kaikkia fyysisiä suorituskykyvaatimuksia.

Ajatus varuskuntapainotteisista tukitehtävistä ei ole uusi. Varuskuntapainotteisen palveluksen tarkoituksenmukaisesta toteuttamisesta mahdollisine palvelustehtäväesimerkkeineen on lueteltu esimerkiksi normin Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat (2020) liitteessä 12 (s. 4). Lisäksi mahdollisuus varuskuntapainotteiseen koulutukseen sekä palveluskelpoisuuden rajoitteet huomioon ottavan koulutuksen järjestämisestä on mainittu myös raportissa Suomalainen asevelvollisuus (2010). Uuden palveluskelpoisuusluokan käyttöönotto tosin antaisi lääkäreille mahdollisuuden joustavampaan palveluskelpoisuuden luokitteluun.

Esimiehen asiallinen toiminta sekä alaisen yksilöllinen kohtelu helpottavat varusmiespalvelukseen sopeutumista, palvelusmotivaatiota ja todennäköisesti vaikuttavat myös palveluksen keskeyttämisen ennaltaehkäisyyn. Simputtamiseen, kiusaamiseen ja epäasialliseen kohteluun kiinnitetään jatkuvasti palveluksessa huomiota ja etenkin simputtamista esiintyy enää harvoin. Alokkaiden sopeutumiseen varusmiesjohtajien merkitys on keskeinen ja heitä tulee ohjata sekä valvoa käyttäytymään kannustavasti ja ohjaavasti alokkaita kohtaan heti ensimmäisestä päivästä alkaen (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 7). Myös Salmisen (2011, s. 45) mukaan ryhmänjohtajien ja etenkin tuvan esimiehen rooli on keskeinen etenkin palveluksen ensimmäisten viikkojen aikana. Varusmies huomioidaan yksilönä esimerkiksi hyödyntämällä hänen aiemmin hankkimaan osaamista koulutuksessa, henkilökunnan toteuttamina haastatteluina, alaisten kehittymisen seurantaan sekä toiveiden huomioimisena palveluksessa.

Varusmiesten asialliseen kohteluun analyysin perusteella kuuluu muun muassa kielto koulutus tapahtumien käyttämisestä rangaistuksena, kiusaamisen vastainen toiminta, epäasiallisen käytöksen ehkäisy sekä koulutettavien oikea ja asiallinen kohtelu. Muun muassa sotilasvala antaa johtajille perusteet ja veloitteet alaisten oikeasta ja asiallisesta kohtelusta. Koulutettaviin tulee suhtautua positiivisesti ja heitä tulee myös arvostaa, heidät tulee tuntea, heistä tulee huolehtia, kohdella tasa-arvoisesti sekä tukea tarvittaessa (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 11).

5.2 Motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien

Neljäs sisällönanalyysista muodostuneista yhdistävistä luokista keskittyy toimintakykyisen yksilön motivointiin sekä tukemiseen. Yhdistävä luokka muodostuu neljästä pääluokasta: **toimintakykyinen yksilö, oman toiminnan merkitys, vuorovaikutus palveluksessa sekä tuki varusmiehelle**. Aiemmat yhdistävät luokat ovat keskittyneet yhteiskunnan ja Puolustusvoimien rooliin kokonaispoistuman pienentämisessä, mutta tässä yhdistävässä luokassa annetaan palveluksen jatkamiseksi vastuuta myös yksilölle itselleen.

Yksilön toimintakyky on keskiössä varusmiespalveluksen suorittamisen edellytyksenä, sillä suurin osa varusmiespalveluksen keskeyttämisistä tapahtuu terveydellisistä syistä (ks. esim. Henkilöstötilinpäätös, 2020, s. 17). Toiskallio (2009, s. 49) määrittelee toimintakykyisen ihmisen fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja eettisenä holistisena kokonaisuutena, jossa toimintakyky rakentuu läpi elämän jatkuneiden kokemusten sekä kasvatuksen vaikutuksesta. Analyysin perusteella yksilön toimintakykyyn ja palveluksen keskeyttämiseen vaikuttaa fyysisen kuormituksen säätely palveluksessa, palautuminen rasituksesta sekä fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn kehittäminen. Fyysisen kuormituksen säätelyyn voidaan vaikuttaa esimerkiksi hyvällä ja nousujohteisella koulutuksen suunnittelulla, jossa otetaan huomioon koulutuksen päivittäinen ja viikoittainen rasitus. Palautumista rasituksesta voidaan edesauttaa lisäämällä päivittäiseen koulutukseen lihahuoltoa, jolla ehkäistään rasitusvammojen syntymistä. (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 3.) Sopeutuminen fyysiseen rasitukseen oli yksi Salon (2008, s. 195) tutkimuksen neljästä tärkeimmästä varusmiespalvelukseen sopeutumista selittävästä osa-alueista.

Psyykkistä toimintakykyä palveluksessa voi kehittää psyykkisten ongelmien huomioimisella sekä taistelijan mieli -koulutusohjelman avulla. Taistelijan mieli -koulutusohjelman tavoitteena on kehittää sotilaan psyykkistä, sosiaalista sekä eettistä toimintakykyä (Sotilaan käsikirja, 2022, s. 202). Taistelijan mieli -koulutusohjelma kuuluu toimintakykyohjelmaan, joka sisältyy uudistettuun Koulutus 2020 -ohjelmaan. Toimintakykyohjelman kehittämällä pyritään osaltaan vähentämään palveluksen aikana tapahtuvaa poistumaa (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 31). Toimintakykyohjelman toteuttaminen alkaa alokasjaksolla ja kattaa koko palvelusajan.

Sinkko (2015) toteaa tutkimuksessaan, että palveluksen alkuvaiheessa varusmiehen psykososiaalinen toimintakyky on siviilielämästä mukaan saatu kokonaisuus. Sinkon (2015, s. 199) tutkimuksien perusteella varusmiespalveluksen suorittaneiden henkilöiden stressinsietokyky, itsetunto, sosiaalisuus, omakuva ja tunteiden hallinta kehittyivät palveluksen aikana positiivisesti. Varusmiehen psykososiaalisen toimintakyvyn kehittäminen palveluksen aikana kannattaa, mutta suurimman osan palveluksen keskeytyksistä tapahtuessa ensimmäisten viikkojen aikana, psykososiaalisen toimintakyvyn kehittämällä tuskin ehditään vaikuttamaan vielä ensimmäisten viikkojen poistumaan.

Analyysin perusteella myös yksilön **omalla toiminnalla** ja asennoitumisella palvelukseen on vaikutusta kokonaispoistuman pienentämisessä. Hyvällä itsetunnolla varustettu sotilas, joka on sitoutunut palvelukseen ja palvelee positiivisella asenteella, todennäköisesti pärjää varusmiespalveluksessa hyvin. Hyvään itsetuntoon kuuluu itsensä tarpeelliseksi tunteminen sekä hyvä

minäkäsitys. Itsensä tarpeelliseksi tuntemiseen voidaan Puolustusvoimien toimenpitein palveluksessa vaikuttaa määräämällä henkilö tarkoituksenmukaiseen palvelustehtävään, jossa samanaikaisesti tuetaan mahdollisuuksien mukaan joukkotuotantoa sekä varuskunnallisia tukipalveluita (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 4). Itsensä tarpeelliseksi tuntemisen korostaminen liittyy etenkin varuskuntapainotteisiin tukitehtäviin, joihin pyritään sijoittaa henkilöitä, jotka eivät tavallisissa joukkotuotantotehtävistä kykene suoriutumaan. Salon (2008, s. 191) tutkimuksen mukaan varusmiespalvelukseen sitoutuminen on yksi neljästä tärkeimmistä palveluksen sopeutumiskokemusta selittävistä tekijöistä.

Minäkäsitykseen analyysin perusteella tässä kontekstissa kuuluu henkilön oma arvio sotilaskuriin sopeutumisesta, käsitys omasta terveydentilasta, oman paikkansa löytäminen sekä omien vahvuuksiensa pohdiskelu. Etenkin palveluksen alussa odotukset ja arvio omasta sopeutumisesta sotilaskuriin vaikuttavat palvelusmotivaatioon ja sitä kautta palveluksen keskeyttämiseen (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 6). Mielenterveysoppaassa (2014, s. 15) todetaan myös, että palveluksen keskeytymistä ennakoivat usein muun muassa varusmiehen oma käsitys siitä, ettei hän tule onnistumaan palveluksessa oman terveydentilansa vuoksi. Etenkin palveluksen alussa toimintaa leimaa yksityisyyden puute, sosiaalinen paine sopeutua sekä oman paikkansa löytäminen osana ryhmää (Kouluttajan käsikirja, 2021, s. 15). Alokaskirjeen mukana lähetettävä "ohjeet toimintakyvyn kehittämisestä" suosittelee pohdiskelemaan jo etukäteen omia vahvuuksia, sillä ne tulevat olemaan vahvuuksia myös palveluksessa (Varusmiesten palvelustehtävät ja valinnat, 2020, liite 3.3, s. 1).

Oman toiminnan merkitykseen palveluksen keskeyttämisessä kuuluu myös yksilön sitoutuminen palvelukseen. Yksilön sitoutumiseen vaikuttaa henkilön sitoutuminen tavoitteisiin sekä sopeutumisen käskyvaltasuhteisiin. Tavoitteisiin sitoutuminen edellyttää yksilön lisäksi Puolustusvoimien toimenpiteitä oikein asetetuille, realistisille ja saavutettaville tavoitteille koulutuksessa sekä koulutustavoitteiden selkeyttä ja niiden välittämistä varusmiehille. Realistiset ja saavutettavissa olevat tavoitteet tukevat palvelusmotivaatiota sekä palvelukseen sopeutumista (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020 liite 12, s. 5).

Positiivisuuteen palveluksessa varusmies voi vaikuttaa myönteisellä ajattelulla sekä positiivisella ennakoasenteella ja suhtautumisella varusmiespalvelukseen. Näin tulevia varusmiehiä opastetaan Varusmies (2021) varusmiespalvelukseen valmistautuvien oppaassa:

Mieti asioita, jotka saavat sinut hyvällä mielellä ja palauta näitä asioita mieleen hankalissa tilanteissa. Opettele vaikkapa jokin rentoutumisharjoitus. Harrasta säännöllisesti liikuntaa, sillä liikunta auttaa sietämään stressiä. Pyri hoitamaan ja vahvistamaan ihmissuhteitasi, koska tämäkin on tärkeää stressinsietokyvyn kannalta. Huumori on tärkeä keino stressin lievittämiseen. Muista kuitenkin nauraa yhdessä toisten kanssa, eikä toisille. Myönteinen ajattelu auttaa vaikeissakin tilanteissa. Tulet huomaamaan, että intti ei kestä ikuisesti. (Varusmies, 2021, s. 19.)

Kolmas pääluokka, **vuorovaikutus palveluksessa**, sisältää asioista puhumisen sekä kaksisuuntaisen palautteen. Asioista puhumiseen sisältyy puhumiseen kannustaminen, ryhmäkeskustelujen toteuttaminen sekä kouluttajan ja varusmiehen myönteinen vuorovaikutus. Puhumiseen varusmiestä kannustetaan muun muassa Varusmies (2021) -oppaassa sekä Mielenterveysoppaassa (2014). Heti palveluksen ensimmäisinä päivinä toteutettavilla ryhmäkeskusteluilla todetaan olevan sopeutumista ja ryhmäkiinteyden kehittymistä tukeva vaikutus (Kouluttajan käsikirja, 2021, s. 15). Palvelusmotivaatiota ja sopeutumista varusmiespalvelukseen voidaan edistää myös avoimen ja myönteisen vuorovaikutussuhteen luomisella kouluttajien ja varusmiesten välille (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 6).

Keskeyttämispotentiaalisia tulee rohkaista jatkamaan palvelustaan. Mikäli palveluksen jatkaminen ei ole mahdollista, heille on annettava myönteinen palaute. Tähän myönteiseen palautteen antamiseen nuorta sotilashenkilöstöä on valmistettava. Muuten on vaarana, että keskeyttäjä alentaa omilla kokemuksillaan maanpuolustustahtoa. (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 70.)

Kaksisuuntainen palaute kuvastaa käsitteenä palautteen antamista niin varusmiehelle itselleen hänen omasta toiminnastaan kuin varusmiesten antamaa palautetta Puolustusvoimille esimerkiksi koulutusjärjestelyistä. Varusmiehen saaman palautteen tulee noudattaa hyvän palautteen antamisen periaatteita ja etenkin nuorempaa sotilashenkilöstöä tulee valmentaa palautteen antamiseen. Hyvän palautteen tunnusmerkkejä ovat asiaankuuluvuus, käyttökelpoisuus, ymmärrettävyys ja hyväksyttävyys. Palautetta voidaan antaa varusmiehen edistymisestä palveluksessa esimerkiksi kouluttajan tai perusyksikön päällikön toteuttamissa haastatteluisissa (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 10).

Puolustusvoimat on jo käynnistänyt palautejärjestelmän kehittämistyön. Palautejärjestelmä tukee koulutuksen jatkuvaa parantamista ja varusmiesten sopeutumista palvelukseen. Uuden järjestelmän ytimessä on palautteen kerääminen ja analysointi heti kurssien ja jaksojen jälkeen siten, että mahdollisiin epäkohtiin voidaan reagoida jo palveluksen aikana. (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 71.)

Koulutettavilla tulee olla mahdollisuus antaa palautetta (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 5). Palautejärjestelmän kehittämistä on suositellut myös asevelvollisuustyöryhmä raportissaan Suomalainen asevelvollisuus (2010, s. 82). Nykyisin muun muassa varusmiesten palvelusmotivaatiota mitataan alku- ja loppukyselyillä,

joiden perusteella joukko-osastoissa arvioidaan koulutuksen onnistumista sekä kiinnitetään huomiota kehitettäviin asioihin. Kotiutuville varusmiehille järjestetään palautetilaisuus, jossa he pääsevät tutustumaan antamaansa palautteeseen. Varusmiesten antamat palautteet analysoidaan eri tasoilla ja niiden perusteella ryhdytään tarvittaviin toimiin. (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 13.) Palautejärjestelmän kehittämistyön jälkeen koulutettavilla on mahdollisuus antaa palautetta laajamittaisesti jo koulutuksen aikana, jolloin mahdollisesti havaittaviin epäkohtiin voidaan puuttua jo seuraavaa koulutuskautta suunniteltaessa.

Tiivistäen voidaan sanoa, että palvelusmotivaatiota vahvistamalla voidaan auttaa varusmiehiä paremmin sopeutumaan varusmiespalveluksen ympäristöön sekä välttämään tilanteita, joissa palvelus on vaarassa keskeytyä. Palvelusmotivaatio helpottaa uudenlaiseen ja vaativaan ympäristöön sopeutumista ja toisaalta sopeutuminen ja tapojen oppiminen ruokkii palvelusmotivaatiota. (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 5.)

Pääluokka **tuki varusmiehille** koostuu palvelusmotivaation tukemisesta, tukiorganisaation merkityksestä sekä varusmiehen tukemisesta. Palvelusmotivaation tukemiseen kuuluu kannustaminen ja palkitseminen, motivaation tukeminen sekä palvelusmotivaation merkitys. Asevelvollisuuskomitean mukaan keskeisiä maanpuolustustahtoa rakentavia tekijöitä ovat myönteinen palveluskokemus, palvelusmotivaatio sekä luottamuksen vahvistuminen (Yleisen asevelvollisuuden kehittyminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 72). Lisäksi heikko palvelusmotivaatio vaikeuttaa sopeutumista varusmiespalvelukseen. Myös Salon (2008, s. 195) tutkimuksen mukaan heikko palvelusmotivaatio on yhteydessä palveluksen keskeyttämisen ennakoimiseen.

Palvelusmotivaatio kuvaa varusmiehen sitoutumisen astetta varusmiespalvelukseen ja sen loppuunsaattamiseen ja siksi se on ensisijaisen tärkeä pohja sotilaana kehittymiselle. Palvelusmotivaatio on keskeisin maanpuolustustahdon vahvistaja. Palveluksen alussa palvelusmotivaatiota säätelevät eniten varusmiehen odotukset varusmiespalveluksesta sekä siihen sopeutumisesta. Odotuksissa korostuu muun muassa se, kuinka hyödylliseksi varusmies kokee palveluksen henkilökohtaisesti mm. ammatillisen tulevaisuutensa suhteen. (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 2.)

Palvelusmotivaatiolla nähdään aineiston perusteella olevan keskeinen vaikutus varusmiespalveluksen suorittamiseen. Palvelusmotivaatio mielletään aineiston perusteella jopa keskeisimmäksi maanpuolustustahdon vahvistajaksi. Sinkon (2013, s. 10) mukaan varusmiehen rauhan ajan henkilökohtainen maanpuolustustahto muodostuu palvelusmotivaatiosta sekä motivaatiosta tulla kertausharjoituksiin.

Palvelusmotivaation merkitys varusmiespalveluksen keskeyttämiseen ja sen ehkäisemistä tukevat toimet korostuvat aineistossa. Kannustamisella ja palkitsemisella voidaan kannustaa palveluksen suorittamiseen ja palvelusmotivaation vahvistamiseen. Joukko-osaston sisällä kannustejärjestelmän tulee kuitenkin olla yhtenäinen, jotta esimerkiksi yksiköiden välisiä eroja ei syntyisi. Varusmiehiä voidaan palveluksessa palkita esimerkiksi kahvilipuilla, kuntoisuuslomilla tai ylennyksillä. Kotiutumisten yhteydessä on myös tapana palkita hyvin suoriutuneita varusmiehiä stipendein ja muistoesinein. Perusyksikön päällikkö on keskeinen toimija kuntoisuuslomien hyväksyjänä sekä ylennyksien esittäjänä.

Sosiaalikuraattorit käyvät kotiutumiskeskusteluja tuen tarpeessa olevien varusmiesten kanssa ja ohjaavat palveluksensa keskeyttävät varusmiehet tarvittaessa Aikalisä-tukipalvelun tai etsivän nuorisotyön piiriin. Aikalisä-tukipalvelu on Puolustusvoimissa käytössä oleva yhteistyömalli, joka mahdollistaa aktiivisen tuen tarjoamisen nuorille kutsunnoissa ja palveluksen keskeytyessä. (Varusmies, 2021, s. 36.)

Tukiorganisaation merkityksessä korostuu tukioorganisaation saatavuus ja sosiaalikuraattorin tuki. Tukiorganisaation käyttömahdollisuuksien on oltava kaikkien tiedossa, saatavilla ja niiden on toimittava. Jokaisesta joukko-osastosta löytyvät sosiaalikuraattorit osallistuvat varusmiesten sosiaaliturvaneuvontaan ja ammatinvalintaan, vastaavat työelämään ja opiskeluun liittyvissä kysymyksissä sekä auttavat siviilielämän murheisiin liittyvissä asioissa (Varusmiesten palvelustehtävät ja valinnat, 2020, liite 3.3, s. 2). Mielenterveydellisin perustein palveluksensa keskeyttävät ohjataan tarvittaessa suostumuksellaan jatkohoitoon tai seurantaan oman kotikunnan avohoitopaikkaan (Mielenterveysopas, 2014, s. 33). Aikalisä-tukipalvelun hyödyllisyyttä korostaa Appelqvist-Schmidlechner ym. (2013, s. 202) tutkimukset tukipalvelun positiivista vaikutuksista nuorten miesten hyvinvointiin.

Varusmiestä voidaan tukea myös tukemalla hänen oppimisvalmiuksiaan, tukemalla sopeutumishäiriöisiä ja rohkaisemalla heitä jatkamaan palvelustaan. Alokasjakson aikana luodaan edellytykset varusmiehen koko palveluksen onnistumiselle. Alokasjakson aikana sopeutumisen tukemisen lisäksi on tuettava koulutettavien oppimisvalmiuksien rakentumista (Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat, 2020, liite 12, s. 1). Vaikeudet sopeutua palvelukseen ilmenevät muun muassa käskyjen noudattamatta jättämisenä ja purnaamisena, alhaisena aktiivisuutena palveluksessa, velvollisuuksien välttelynä ja eristäytymisenä joukosta, stressinä, masentuneisuutena tai hermostuneisuutena, fyysisinä vaivoina ja ongelmina sekä keskittymiskyvyn puutteena, huolien pohtimisella ja tyytymättömyytenä (Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa, 2017, s. 5). Palveluksen jatkamiseen tulee rohkaista keskeyttämispotentiaalisten henkilöiden kohdalla (Suomalainen asevelvollisuus, 2010, s. 70).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä pyritään pitämään hallinnassa?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä pyritään pitämään hallinnassa. Pääkysymyksen tueksi asetettiin kaksi alakysymystä. Alakysymykset olivat, miksi pientä poistumaa tavoitellaan ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään vähentämään. Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrän hallinnassa pitämisen syitä tarkastellaan yhteiskunnan näkökulmasta, kun taas käytettäviä keinoja tarkastellessa painopiste on Puolustusvoimien näkökulmassa. Tutkimuskysymyksiä asettaessa oletuksena oli, että palveluksen keskeyttäneiden määrällä on suurempi merkitys yhteiskunnan kuin Puolustusvoimien näkökulmasta.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että pientä poistumaa tavoitellaan **1) asevelvollisuuden vaikutuksesta yhteiskuntaan sekä maanpuolustustahtoon** johtuen. Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa **2) nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittämällä siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen**, palveluksen aloittaneen varusmiehen muuttamisella **3) onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään** ja varusmiespalveluksen aikana **4) motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien**.

Aineiston analysoinnin tuloksena varusmiespalveluksen keskeyttämisten määrällä vaikuttaa olevan suurempi merkitys yhteiskunnan kuin Puolustusvoimien näkökulmasta, kuten tutkimuskysymyksiä asettaessa osattiin odottaa. Aineiston analyysin perusteella varusmiespalveluksen keskeyttämisen määrän vaikutuksia tai merkitystä Puolustusvoimille ei noussut suoraan esille. Puolustusvoimien näkökulmasta tärkeintä vaikuttaa olevan saada koulutettua riittävä määrä suorituskykyisiä sodan ajan joukkoja, johon poistumaa suuremmin vaikuttaa muutokset esimerkiksi koulutettavien ikäluokkien määrässä. Toisaalta ei voida myöskään väittää, etteikö Puolustusvoimat olisi huolissaan, mikäli esimerkiksi kasvanut palveluksen keskeyttäjien määrä vaikuttaisi asevelvollisuuden kannatukseen ja hyväksyttävyyteen yhteiskunnassa. Varusmiespalveluksen suorittaneiden määrän näkökulmasta tämänhetkinen, vuosittain noin 20 000 koulutetun määrä, lienee riittävä taso Puolustusvoimien sodan ajan joukkojen tarpeisiin nähden (Valtioneuvoston puolustusselonteko 3/2017 vp, 2017, s. 2).

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta vaikuttaa siltä, että varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa asevelvollisuuden moninaisista vaikutuksista yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon johtuen. Osalle nuorista yhä enenemissä määrin kasautuneet ongelmat sekä palveluksen keskeyttämisen jälkeen kohonnut syrjäytymisen riski haastavat todennäköisesti yhteiskuntaa sekä Puolustusvoimia tulevaisuudessakin. Ikäluokittain kasvanutta varusmiespalveluksen suorittamattomien määrän nousua voidaan pitää yhtenä asevelvollisuuden yleistä hyväksyttävyyttä haastavana tekijänä. Kansalaisten maanpuolustustietämyksen lisäämisellä esimerkiksi koko ikäluokkaa velvoittavissa kutsunnoissa kyetään lisäämään nuorten tietoisuutta maanpuolustuksesta. Kansalaisten tietoisuus puolustuspolitiikasta perusteineen sekä asevoimien toiminnan riittävä tunteminen ovat demokratian ja puolustusratkaisujen osalta keskeisiä asioita (Tallberg, 2017, s. 185).

Kokonaispoistumalla tai varusmiespalveluksen keskeyttämisellä ei aiempien tutkimuksien perusteella näytä olevan suoraa maanpuolustustahtoa alentavaa vaikutusta. Yksilön isänmaallisuus ja maanpuolustustahto eivät ole sidoksissa asepalveluksen suorittamiseen (Kosonen ym., 2019a, s. 13), joten asepalveluksen keskeyttämisellä ei todennäköisesti ole suoraa maanpuolustustahtoa alentavaa vaikutusta. Maanpuolustustahto ja asevelvollisuus ovat kuitenkin vuorovaikutuksellisessa suhteessa ja ylläpitävät toinen toisiaan. Asevelvollisuuden laaja kannatus on yksi maanpuolustustahdon ilmentymistä ja kansalaisten osallistuminen asevelvollisuuteen ylläpitää maanpuolustustahtoa (Tallberg, 2017, s. 181). Maanpuolustustahdon näkökulmasta on tärkeää, että asevelvollisuuden kehittämistoimenpiteet ovat perusteltuja ja ne saavat kannatusta myös muualla yhteiskunnassa. Kokonaispoistuman pienentäminen oikein toteutettuna saattaa kuitenkin vaikuttaa myönteisesti maanpuolustustahtoon. Kokonaispoistuman pienentämisen vaikutukset voivat näkyä esimerkiksi kansalaisten kasvaneena osallistumisena maanpuolustukseen sekä asevelvollisuuden kannatuksen nousuna ja sitä kautta myös maanpuolustustahdon nousuna.

Kokonaispoistumasta ja poistumasta keskusteltaessa termien määrittäminen ja vakioiminen olisi tarpeen. Asevelvollisuuskomitean (2021) määritelmän mukaan kokonaispoistuma muodostuu kutsunnoissa sekä palveluksen aikana poistuvien määrästä. Tätä aiemmin käsitteitä on käytetty synonyymeina kuvaamaan palveluksen keskeyttäneiden määrää. Jatkossa kokonaispoistuma-termiä voitaisiin käyttää asevelvollisuuskomitean määritelmän mukaisesti. Poistumalla tarkoitettaisiin ainoastaan varusmiespalveluksen aikana poistuvien määrää. Tämä selkiyttäisi tulevaisuudessa aiheesta käytävää keskustelua termien ollessa määriteltyjä sekä vakioituja.

Varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrään vaikuttaminen ja käytännön toimenpiteiden toteuttaminen kuuluvat pääosin Puolustusvoimien vastuulle. Nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhtä useampi suorittaa palveluksen vaatii sen sijaan toimenpiteitä niin yhteiskunnalta kuin Puolustusvoimiltakin. Puolustusvoimien ulkopuoliselle vastuulle jää esimerkiksi siviilipalveluksen kehittäminen sekä kutsuntojen ulottaminen koko ikäluokalle, vaikka Puolustusvoimat lopulta vastaa kutsuntojen toteuttamisesta sekä uusien palvelustehtävien luomisesta. Varusmiehen muuttaminen onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään tehdään pääosin varusmieskoulutusta antavissa perusyksiköissä, joissa vastuu on perusyksikön päälliköllä, kouluttajilla sekä varusmiesjohtajilla. Salmisen (2011, s. 93) tutkimuksen mukaan ensimmäisten viikkojen aikana alokkaiden käsitys kouluttajista syntyi lähinnä heidän havainnoistaan alikersanteista ja henkilökuntaa pidettiin etäisenä. Motivoituneen toimintakykyisen yksilön tukeminen voidaan aloittaa jo kutsunnoissa tai ennakkoterveystarkastuksissa. Koulutuksen kuormittavuutta voidaan säädellä perusyksikön koulutuksen sekä viikkoohjelmien perusteella. Tukea varusmiehelle voidaan antaa palveluksessa tukiorganisaation, kuten joukko-osaston sosiaalikuraattorin toimesta.

Vaikka tutkimuksessa ei ollutkaan tarkoituksena selvittää varusmiespalveluksen keskeyttäneiden "hyväksyttävää" tai "normaalia" määrää, on sitä kuitenkin syytä pohtia. Tutkimuksen aineiston analysoinnin perusteella ei selvinnyt, onko tällaista hyväksyttävää määrää palveluksen keskeyttäjiä olemassa. Lehesjoki (2018) totesi alkuvuikkojen poistuman olleen taloudellisesti ja toiminnallisesti liian suurta tutkiessaan varusmiespalveluksen keskeytymisiä vuonna 2011. Vuonna 2011 varusmiespalveluksen keskeytti 19 % palveluksen aloittaneista. 2010-luvulla alimmillaan varusmiespalveluksen keskeyttäjiä määrä oli noin 15 prosenttia vuosina 2014 ja 2015. 2000-luvun alun varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä oli noin 13 prosenttia vuosien 2000 ja 2004 välillä. 2000-luvulla varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrään peilattaessa noin 15 % kokonaispoistuma lienee varsin lähellä "hyväksyttävää" määrää. Määrän lähes työssä 20 prosenttia, voidaan todeta poistuman olevan jo liian suurta. (Findikaattori, 2022.)

Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen (2021, s. 30) -raportti määrittelee kokonaispoistumaan kuuluvaksi myös kutsunnoissa palveluksesta vapautetut ja esittelee varusmiespalveluksen suorittaneiden määrän ikäluokittain vuonna 1960 syntyneistä vuoteen 1990 saakka. Raportin mukaan viimeisen viiden vuoden aikana varusmiespalveluksen suorittaneiden osuus on laskenut noin 74 prosentista noin 66 prosenttiin. Vuonna 1990 syntyi viimeisin 30 vuotta täyttänyt ikäluokka, jolloin myös velvollisuus palveluksen suorittamiseen päättyi. Varusmiespalveluksen suorittaneiden 65 prosentin osuutta ikäluokasta voidaan pitää rajana asevelvollisuuden yleisen hyväksyttävyyden kannalta (Valtioneuvoston puolustusselonteko 3/2017 vp, 2017, s. 2; Kanerva, 2021, s. 27). Sen sijaan Lehesjoen (2018, s. 114) mukaan varusmiespalveluksen ikäluokasta suorittaneiden 65 prosentin määrä on enemmän korkea kuin matala.

Lyhyellä aikavälillä tarkasteltuna näyttää siis siltä, että tarkastelun painopiste on siirtynyt palveluksen keskeyttäjien määrän tarkastelusta ikäluokittain palveluksen suorittavien määrän tarkasteluun. Tarkastelun laajentaminen on paikallaan, sillä pelkästään varusmiespalveluksen keskeyttäjien määrän seuraaminen saattaa johtaa harhaan. Vaikka viimeisen viiden vuoden aikana palveluksen keskeyttäjien määrä on vakiintunut noin 4 000 vuosittain, on varusmiespalveluksen suorittaneiden osuus laskenut samassa ajassa 74 prosentista 64 prosenttiin. Mikäli jo kutsunnoissa palveluksesta vapautetaan aiempaa useampi, saattaa se johtaa varusmiespalveluksen keskeyttämisten vähenemisiin joukko-osastoissa, mutta varusmiespalveluksen suorittaneiden määrä laskee entisestään. Vuonna 2021 julkaistussa Valtioneuvoston puolustusselonteossa ei enää käytetty termiä "yleinen asevelvollisuus", kun vielä edellisessä vuoden 2017 selonteossa sitä käytettiin (Valtioneuvoston puolustusselonteko, 2021; Valtioneuvoston puolustusselonteko, 2017, s. 26). Voiko asevelvollisuutta pitää enää kovinkaan yleisenä, jos sen suorittaa vain 65 prosenttia miespuolisesta ikäluokasta naisista puhumattakaan?

Viimeisin 30 vuotta täyttäneiden ikäluokan miehistä varusmiespalveluksen suoritti noin 66 prosenttia. Nämä vuonna 1990 syntyneet miehet suorittivat varusmiespalveluksen todennäköisesti pääosin vuosien 2009 ja 2010 aikana, jolloin myös varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä oli huipussaan. Kyseisten vuosien jälkeen tehdyt toimenpiteet vaikuttivat laskevan varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää noin viidellä prosenttiyksiköllä. Nähtäväksi jää, alkavatko varusmiespalveluksen suorittaneiden määrä ikäluokittain kohoamaan varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrän laskun johdosta vai jatkuuko palveluksen suorittaneiden kokonaismäärän lasku. Kokonaisturvallisuuden ja siviilipalveluksen kehittämisen näkökulmasta tarkastelua voitaisiin laajentaa koskemaan asevelvollisuuden suorittamisprosentteja ikäluokittain siviilipalvelus ja varusmiespalvelus mukaan lukien.

6.2 Keinojen vaikuttavuuden arviointi

Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syyt ovat moninaisia, eikä yhtä selkeää syytä palveluksen keskeyttämiselle ole, vaikka suurin osa keskeytyksistä johtuvatkin mielenterveydellisistä syistä. Tästä syystä myös varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrän hallitsemiseksi käytettävät keinoja on lukuisia, eikä yhtä yksittäistä merkittävää keinoa poistuman vähentämiseen ole. Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, ettei poistuman pienentämiseen ole kyetty merkittävästi joukko-osaston toimenpiteillä vaikuttamaan, eikä olemassa ole yhtä yksittäistä toimenpidettä asian ratkaisemiseksi (Liitola, 2014; Salminen 2010; Anttila 2013). Myös Salo (2008, s. 204) toteaa, ettei poistuman pienentämiseksi ole olemassa nopeita ja yksinkertaisia keinoja. Aiemmissa tutkimuksissa ei kuitenkaan väitetä, etteikö keinoja varusmiespalveluksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi ole. Erilaisia keinoja varusmiespalveluksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi voidaan toteuttaa niin Puolustusvoimien kuin yhteiskunnankin toimesta. Lehesjoen (2018, s. 109) mukaan palveluksen keskeytymisiä voitaisiin vähentää merkittävästi jopa kohtuullisen yksinkertaisin keinoin.

Asevelvollisuuden vaikutukseen yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon kuuluu myös poistuman hallitsemiseen vaikuttavia keinoja, kuten maanpuolustustietämyksen lisääminen. Salmisen (2011, s. 95) tutkimuksen mukaan palveluksen keskeyttäjiä haastateltaessa keskeyttäjät eivät muun muassa ymmärtäneet varusmiespalveluksen tarvetta nyky-yhteiskunnassa. Myös Salon (2008) tutkimuksen perusteella varusmiesten ennakkoinformointia sekä palveluksen merkityksellisyyden korostamisesta tulisi huolehtia. Lehesjoki (2018) esittääkin yhdeksi keinoksi tutustumista tulevan palveluspaikan olosuhteisiin ja tuleviin palvelustovereihin esimerkiksi edellisen saapumiserän läheisten päivän yhteydessä. Vastaavanlaisia tilaisuuksia on järjestetty esimerkiksi MPK:n ja joukko-osastojen järjestämien Intti tutuksi -tapahtumien yhteydessä. Tapahtuman perustuessa vapaaehtoisuuteen, on syytä pohtia tavoittaako se mahdollisesti keskeytymisriskissä olevat tulevat alokkaat vai osallistuuko tilaisuuteen jo valmiiksi motivoituneita ja palveluksesta kiinnostuneita henkilöitä.

Vuonna 2011 julkaistun Salmisen tutkimuksen jälkeen turvallisuusympäristö Euroopassa on muuttunut huonompaan suuntaan. Yleisestä asevelvollisuudesta aiemmin Euroopassa luopuneet maat, kuten Ruotsi, ovat palauttaneet asevelvollisuusjärjestelmän jälleen vuosien tauon jälkeen käyttöön. Toisaalta Kososen (2019, s. 44) mukaan siviilipalvelukseen hakeutuneilla ja Puolustusvoimien reservistä eroavilla asevelvollisilla on myönteinen asenne maan puolustamista sekä sen tarpeellisuutta kohtaan. Jos maanpuolustus nähdään vain Puolustusvoimien toteuttamana aseellisena puolustuksena, saattaa toiminnan koettu valinnanvapauden vähyys ja toiminnan pakollisuus johtaa jopa kansalaisen maanpuolustusroolin purkamiseen (Kosonen ym., 2019b). Vaikka yksilö kokisikin maan puolustamisen tarpeellisena, ei hän välttämättä kuitenkaan ole itse halukas osallistumaan sen puolustamiseen sen toteutustavasta johtuen. Tästä syystä turvallisuusympäristön muutoksilla ei välttämättä ole vaikutusta haluun suorittaa tai keskeyttää varusmiespalvelus. Tällöin varusmiespalveluksen hyödyllisyyttä tulisi korostaa myös muilla keinoin kuin maan puolustamisen tarpeellisuuden näkökulmasta.

Yhteiskunnan näkökulmasta konkreettisia uhkina asepalveluksen suorittamiselle jatkossa voivat olla valinnanvapauden korostuminen, yksilöllistyminen, globalisaatio, tasa-arvokysymykset, heikko kiinnittyminen yhteiskuntaan sekä kuluttajuuden korostuminen (Kosonen ym., 2019b, s. 49). Kutsuntojen esittäminen pakolliseksi myös naisille on askel tasa-arvoisemman varusmiespalveluksen suuntaan. Määräämällä kokonainen ikäluokka sekä miehistä että naisista kutsuntoihin, maanpuolustustietämystä voidaan mahdollisesti lisätä tehokkaasti, mikä voi omalta osaltaan auttaa poistuman hallitsemisessa. Vaikka kutsuntoihin osallistuva henkilö ei koskaan palvelukseen osallistuisi, olisi hänellä aiempaa enemmän tietoisuutta maanpuolustuksesta ja sen hyödyllisyydestä jaettavaksi esimerkiksi myöhemmin omalle jälkikasvulleen.

Nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen -kuuluvilla keinoilla poistuman hallitseminen on mahdollista terveystarkastusohjetta päivittämällä, uuden B-2 -palvelusluokan käyttöönotolla, siviilipalveluksen kehittämisellä sekä naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittavien lisäämisellä. Myös Lehesjoki (2018, s. 115) on tunnistanut tarpeen terveystarkastusohjeen tarkistamiselle, sillä esimerkiksi vain noin seitsemän prosenttia E-luokituksen saaneesta henkilöstä suorittaa myöhemmin varusmiespalveluksen. B-2 -palvelusluokan käyttöönotto saattaisi mahdollistaa sellaisten henkilöiden palvelemisen, jotka muutoin määrättäisiin todennäköisesti E- tai C-luokkaan. B-2 -palvelusluokan tehtävät eivät välttämättä olisi varsinaisia taistelutehtäviä, joten Puolustusvoimien näkökulmasta henkilöiden soveltuminen tukitehtäviin tulisi tarkastella tapauskohtaisesti. Siviilipalveluksen kehittäminen siten, että suoritettujen palveluspäivien hyväksi lukemisesta luovutaan saattaa nostaa kynnystä hakeutua siviilipalvelukseen varusmiespalveluksen aikana ja näin vaikuttaa myös poistumaan pienentävästi. Vapaaehtoisen naisten määrän lisäämisellä ei ole todennäköisesti varsinaisesti suoraa vaikutusta poistumaan, mutta sillä kyetään paikkaamaan miesikäluokkien pienemisestä sekä poistumasta johtuvaa koulutettavien määrän laskua sekä lisäämään tasa-arvoa.

Terveystarkastusohjeen päivittäminen ja uuden palvelusluokan käyttöönotto ovat todennäköisesti tehokkaimpia yksittäisiä poistuman hallitsemiseksi käytettäviä keinoja. Mikäli yhä useampi keskeyttämisuhan alla oleva varusmies saadaan pysymään palveluksessa terveystarkastusohjetta tarkentamalla tai sijoittamalla hänet B-2 -palvelusluokan tehtävään keskeyttämisen sijaan, on sillä todennäköisesti suora poistumaa pienentävä vaikutus. E-luokituksen käytöstä ei tulisi kuitenkaan luopua, mutta menettelytapaohjetta muokkaamalla ja tarkentamalla voisi jatkossa päästä tarkempiin luokituksiin (Lehesjoki, 2018, s. 115). B-2 -palvelusluokan osalta varusmiehelle määrättävän tehtävän tulisi olla ensisijaisesti sodan ajan tehtävää palvelevaa koulutusta. Toissijaisesti tehtävä voisi olla varuskunnan tukitehtäviin painottuva tehtävä, jossa tehtävän toteuttamisella tuettaisiin varuskuntapainotteisten toimintojen, kuten esimerkiksi sotilaskodin tai postin jaon onnistumista. Tällöin kyseessä olisi ennemmin tarjota varusmiehelle onnistumisen kokemus ja mahdollisuus kiinnittyä yhteiskuntaan sekä muodostaa palveluksessa sosiaalisia suhteita varuskunnallisia toimintoja tukien kuin sotilaallisiin tarpeisiin tähtäävän koulutuksen tarjoaminen.

B-2 -palvelusluokan sekä B-palvelusluokan osalta haasteena saattaa olla, että varusmiehen, jonka palveluskelpoisuus on rajoitettu, tulee silti suoriutua alokasjaksosta muiden mukana. Palvelus saattaaakin joissain tapauksissa keskeytyä muutama viikko B-palvelusluokan määräämisen jälkeen, kun todetaan, ettei varusmies kykene suoriutumaan palveluksesta. B-palveluskelpoisuusluokitus ei juurikaan tarjoa helpotusta alokasjaksolle, vaikka kouluttajat pystyisivätkin rajoitteen yksilöllisesti huomiomaan. B-2 -palvelusluokan käyttöönoton yhteydessä Puolustusvoimien tulisikin tarkastella, kuinka menetellä sellaisten henkilöiden kanssa, jotka eivät kykene alokasjaksosta suoriutumaan, mutta heidät olisi kuitenkin tarkoitus pitää palveluksessa tai sijoittaa heille sopivampaan tehtävään alokasjakson jälkeen. Toisaalta jo nykyisin vähissä olevien resurssien käyttäminen uusien palvelusluokkien luomiseen ja henkilöiden kouluttamiseen niihin saattaa muodostaa tulevaisuudessa haasteen.

Alokkaan muuttaminen **onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään** korostaa ensimmäisten viikkojen merkitystä palveluksen onnistumisen näkökulmasta. Palveluksen alussa kiire tulisi jäädä pois, käskyttämisen sijaan opastetaan, ohjataan ja neuvotaan sekä tehdään selkeä ero palveluksen ja vapaa-ajan välille (Lehesjoki, 2018, s. 132). Puolustusvoimat on jo kuitenkin pitkään pyrkinyt huomiomaan sopeutumiseen liittyviä tekijöitä palveluksessa sekä palveluksen ensimmäisten viikkojen aikana. Tästä näkökulmasta tarkastellen on huomionarvoista, että varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrä on ollut ennemminkin kasvussa kuin laskussa (Lehesjoki, 2018, s. 3). Salmisen (2011, s. 90) mukaan alokkaat ymmärsivät, että suuren joukon varustaminen vie aikaa ja odottaminen kuuluu asiaan, ilmiön ollessa tuttu koulu maailmasta, eikä sitä tästä syystä pidetty negatiivisena. Myöskään sotilaallisella kurilla ei ollut palveluksen keskeytymiseen suoranaista merkitystä, vaikka odotettua tiukempi kuri tuki kielteisen suhtautumisen tunnetta (Salminen, 2011, s. 105).

Vaikka sopeutumisen tukemista on toteutettu Puolustusvoimissa jo useamman vuoden ajan ei varusmiespalveluksen keskeyttämisen määrät ole merkittävästi viime vuosina muuttuneet. Koronapandemia vähensi varusmiesten jo entisestään rajallisia vapausmahdollisuuksia useamman saapumiserän ajan esimerkiksi sotilaskodin käyttöä, läheisten vierailuja ja iltavapaita rajoittamalla sekä pidentämällä yhtäjaksoisia palveluksessa oloaikoja. Merkittävää kasvua palveluksen keskeyttäneiden määrässä ei kuitenkaan alustavien arvioiden mukaan näkynyt (ks. esim. Ilta-Sanomat 9.2.2022).

Kasvaneen sopeutumisen tukemisen sekä koronapandemian aiheuttamien rajoitusten myötä on myös syytä pohtia nykyisten toimien vaikutusta poistuman pienentämisessä. Voi myös olla, että sopeutumista tukevat toimet ovat sinällään oikeita, mutta palveluksen ensimmäisillä viikoilla on edelleen sellaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat palveluksen keskeyttämiseen merkittävämmiin kuin mitä sopeutumista tukevilla toimilla voidaan vaikuttaa. Alokkaille koulutetaan ja opetetaan ensimmäisillä viikoilla paljon uutta lukuisilla oppitunneilla, eivätkä kaikki asiat liity suoraan sotilaskoulutukseen.

Sisällyttämällä palveluksen ensimmäisille viikoille lukuisia oppitunteja, onkin mahdollisesti päädytty päinvastaiseen asetelmaan, mitä alun perin on tavoiteltu. Fyysisistä syistä palveluksen keskeyttäneiden määrä on laskenut, kun ensimmäisten viikkojen aikana lukuisten oppituntien johdosta on annettu fyysisesti huonokuntoisille mahdollisuus sopeutua koulutuksen rasitukseen. Fyysinen koulutus on ollut kiellettyä ensimmäisten viikkojen aikana ennen kahden ensimmäisen viikon aikana tapahtuvaa lääkärintarkastusta. Ylittääkö jatkuva oppitunneilla istuminen sekä jatkuva informaatiotulva osan sietokyvyn ja näin ollen lisää palveluksen keskeyttämisistä? Sen sijaan, että alokas sopeutuisi sotilaskoulutukseen, hänen pitäisi sopeutua myös lukuisiin oppitunneilla istumisiin. Osalle lukiosta palvelukseen tulleille jatkuva oppitunneilla istuminen saattaa olla tutumpaa kuin esimerkiksi ammatillista koulutuksesta valmistuneille. Tätä havaintoa tukee muun muassa Salon (2008, s. 163) tutkimus koulutustaustan vaikutuksesta palveluksen keskeyttämiseen, jossa siviilipalvelukseen hakeutuneet henkilöt tai sopeutumisongelmaiset erosivat muista alokkaista alhaisemman koulutustaustan sekä huonomman koulumenestyksen ansiosta. Tällöin myöskään odotukset ja todellisuus palveluksen luonteesta eivät välttämättä kohtaa, sillä esimerkiksi vanhempien ja kavereiden kertomukset palveluksesta eivät välttämättä ole valmistaneet oppitunneilla istumiseen. Salon (2008, s. 57) mukaan oikea ja tarkka kuva palveluksesta vaikutti positiivisesti odotuksiin ja palvelukseen sopeutumiseen.

Palveluksen eteneminen **motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien** mahdollistaa sujuvan palveluksen loppuun viemisen. Palvelukseen sopeutuminen on korkeaa sellaisilla henkilöillä, jotka ovat yleisesti ottaen sosiaalisia, sitoutuneita palvelukseen, sopeutuvat käskyvaltasuhteisiin sekä ymmärtävät olevansa riittävän hyvässä kunnossa palveluksesta suoriutumiseen (Salo, 2008, s. 191). Salon (2008, s. 192) mukaan henkilön kokiessa stressaavia siviilielämän haasteita peruskoulutuksen aikana hänen sopeutumisensa palvelukseen heikkenee. Näin ollen myös Salon tutkimus tukee tämän tutkimuksen tuloksia sitoutumisen, toimintakyvyn sekä varusmiehen tuen tarpeesta palveluksen keskeyttämisen ehkäisemiseksi.

Poistuman hallitsemiseksi varusmiehen sitoutuminen palvelukseen on tärkeää. Salon (2008, s. 205) mukaan asevelvollisuusarmeijassa ennakkoinformointi ja palveluksen tärkeyden korostaminen voi edistää tulevien alokkaiden sitoutumista palvelukseen. Tätä voidaan edistää esimerkiksi maanpuolustustietoisuuden lisäämisellä kutsunnoissa sekä kouluissa. Asevelvollisuuskomitea esittikin tavoitetilassaan nuorten maanpuolustustietämyksen lisäämistä sekä kutsuntajärjestelmän ulottamista koko ikäluokalle (Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen, 2021, s. 101–102).

Buddin (1988, s. 17) totesi tutkimuksessaan palvelukseen sitoutumiseen ja palveluksen keskeyttämiseen liittyen, että palveluksen keskeyttämisen yhteydessä tulisi käyttää enemmän harkintaa, konsultointia sekä tukiovetusta. Buddin (1984, s. 46) totesi aiemmassa tutkimuksessaan palveluksen keskeyttämisen olevan suoraan verrannollinen palveluksen keskeyttämisen helpouteen palvelukseen astumispäivänä. Vaikka Buddin tutkimusten tulokset koskevat jo jonkin aikaa sitten Yhdysvaltojen armeijassa tehtyjä havaintoja, voisi johtopäätöksiä soveltaa myös Suomessa. Siviilipalvelukseen hakeutuminen onnistuu helposti asevelvollisen omalla ilmoituksella, kun taas terveydellisin syin palveluksen keskeyttäminen edellyttää viime kädessä joukko-osaston komentajan päätöstä. Joukko-osaston komentajan voi olla vaikeaa olla eri mieltä asiaa esittävän lääkärin kanssa. Myöskään perusyksikön päällikön voi olla vaikea ennaltaehkäistä keskeytystä tai suunnata jo vähissä olevia resurssejaan keskeytymisuhassa olevien henkilöiden huomiointiin. Palveluksen keskeyttämistapauksissa pyritään myös monesti olemaan aiheuttamatta tarpeetonta viivytystä, jolloin kotiutuminen saattaa tapahtua hyvinkin nopeasti jopa samana päivänä.

Varusmiespalveluksen ollessa vaarassa keskeytyä terveydellisin syin, käyttöön voitaisiin ottaa prosessi, jossa varusmiehen terveydentilaa seurattaisiin sekä pyrittäisiin vaikuttamaan mahdollisen palveluksen keskeytymisen taustalla oleviin seikkoihin. Varusmiehen tulisi esimerkiksi osallistua keskusteluihin sosiaaliterapeutin kanssa, joissa pyrittäisiin löytämään helpotusta esimerkiksi mielenterveydellisiin haasteisiin ja tukea sopeutumiseen. Selkeät tapaukset, kuten vaikka murtunut jalka tai riskin omalle tai muiden palvelusturvallisuudelle aiheuttavat henkilöt voitaisiin kotiuttaa nykyisen käytännön mukaisesti. Prosessin käyttöönotolla keskeytymisriskissä olevat henkilöt voitaisiin tunnistaa aiempaa paremmin sekä myös kouluttajien ja varusmiesjohtajien huomiota pystyttäisiin kiinnittämään näiden henkilöiden tukemiseen. Harisen (2013, s. 45) mukaan moni keskeyttämistään suunnitteleva varusmies voisi harkita asiaa uudelleen, mikäli varusmiehet pakotettaisiin olemaan palveluksessa jokin minimiaika ennen mahdollisuutta palveluksen keskeyttämiseen. Myös Salo (2008, s. 207) toteaa, että palveluksen keskeytymisen tulisi olla viranomaisten käsissä, ei alokkaan.

Varusmiehen sitoutumista palvelukseen voisi lisätä myös ulkoisilla kannustimilla. Suomalainen asevelvollisuus (2010, s. 11) -raportti esitti kotiuttamisrahan palauttamista käyttöön, varusmiespalveluksen lukemista osaksi eläkeaikaa sekä veroetua. Puolustusministeriön Suomalainen asevelvollisuus (2010) -raportin suositusten toimeenpanoa käsitelleessä muistiossa todettiin toteutumatta jääneiksi asioiksi lähinnä muiden hallinnonalojen vastuulle kuuluvat parannuskohdet. Esimerkkeinä mainittiin nimenomaan sosiaali- ja terveystieteiden hallinnonalalle kuuluneet varusmiespalveluajan huomioon ottaminen eläkkeen määräytymisessä sekä kotiuttamisrahaan liittyvät toimenpiteet (Valtioneuvoston puolustusselonteko 3/2017 vp, 2017, s. 1). Näitä kannustimia tai niiden käyttöönottoa ei esitetty enää asevelvollisuuskomitean vuoden 2021 raportissa.

Voisiko jokin ulkoinen kannustin olla kuitenkin harkittavissa varusmiesten palvelukseen sitoutumisen parantamiseksi? Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi (2018, s. 4) esitti kansalaispalveluksen suorittajille tuloistaan tiettyyn ikään saakka voimassa olevaa verovähennystä. Ajatusta voisi kehittää siihen suuntaan, että varusmiespalveluksen suorittaneille voitaisiin myöntää opintolainan hyvitystä, mikäli palveluksen suorittanut suuntaisi palveluksen jälkeen jatko-opintojen pariin. Kyseisellä keinolla voitaisiin myös kannustaa nuoria suuntautumaan aktiivisemmin jatko-opiskeluiden pariin. Kannustin ei myöskään olisi taloudelliselta rasitteelta liian suuri eikä merkittävästi vähentäisi kansalaisten yhdenvertaisuutta. Varusmiespalveluksen suorittamattomat pääsevät joka tapauksessa muihin verrattuna nopeammin työelämään tai opiskeluihin. Opintolainan hyvittämisen sijaan käytössä voisi olla korotus palveluksen loppuun suorittaneen henkilön opintotukeen. Pidempi palvelusaika oikeuttaisi suurempaan hyvitykseen opintolainasta tai opintotuen korotukseen.

6.3 Tutkimuksen arviointi

Tutkimusta tehdessä pyritään välttämään virheitä sekä arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Tässä luvussa tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan Tuomen & Sarajärven (2018, s. 163–164) esittelemän ohjeen mukaisesti soveltuvien osien. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miksi ja miten varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa. Tutkimuksen kohteena oli varusmiespalveluksen keskeyttämisen vaikutukset sekä hallitsemisen keinot. Koska aiempaa tutkimusta ei ollut siitä, miksi varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrää pyritään pitämään hallinnassa, koin tutkimuksen aiheen tärkeäksi.

Oletin tutkimusta aloittaessani, että varusmiespalveluksen keskeyttäneiden määrällä on suurempi merkitys yhteiskunnan kuin Puolustusvoimien näkökulmasta. Tämä käsitys vahvistui tutkimusta tehdessäni, vaikka ei voidakaan väittää, etteikö Puolustusvoimia kiinnostaisi asevelvollisuudesta puhuttaessa myös sen yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Tutkimuksen teon aikana oletin, että varusmiespalveluksen keskeyttämisellä olisi suora maanpuolustustahtoa alentava vaikutus. Aiemman tutkimuksen perusteella näin ei kuitenkaan ole, mutta maanpuolustustahdon ja asevelvollisuuden vuorovaikutuksellista suhdetta ei tule kuitenkaan ohittaa. Tutkimusta tehdessäni käsitys siitä, ettei poistuman hallitsemiseen ole käytössä yhtä yksittäistä tehokasta keinoa vahvistui.

Tutkimus toteutettiin osana sotatieteiden maisterikurssin opintoja vuosien 2020 ja 2022 aikana. Tutkimuksen aineisto muodostui dokumenteista, jotka tutkijana keräsin eri lähteistä. Tutkimusta olisi voinut tarvittaessa täydentää haastatteluilla, mikäli olisi näyttänyt siltä, ettei tutkimuskysymyksiin saada vastausta nykyisellä aineistolla. Haastattelu olisi voitu toteuttaa esimerkiksi parlamentaariseen komiteatyöhön osallistuneille henkilöille tai muille asevelvollisuuteen perehtyneille asiantuntijoille.

Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksen aineistoa sekä menetelmiä on kuvattu tarkemmin luvussa kolme. Tutkimusprosessi eteni Tuomen & Sarajärven (2018, s. 174) esittelemän laadullisen tutkimuksen tutkimuspiraalin vaiheiden mukaisesti. Havaintojen luotettavuutta ja puolueettomuutta on syytä pohtia, vaikka laadullisessa tutkimuksessa näin väistämättä joka tapauksessa on, tutkijan luodessa tutkimusasetelma ja tulkitessa sitä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 160). Tämän tutkimuksen osalta oma roolini Puolustusvoimien upseerina haastaa puolueettomuutta. Palveluksen keskeyttäminen saatetaan mieltää negatiiviseksi asiaksi, vaikka keskeyttämisen syy olisi perusteltu. Palveluksen keskeyttämiseen saateen liittyy myös mielikuva asevelvollisen mahdollisen vaivan liioittelusta tai tekosyyn keksimisestä palveluksen välttämiseksi. Tästä syystä esimerkiksi palveluksen keskeyttämisen syytä voi olla haastavaa tarkastella objektiivisesti, vaikka poistuman syyt eivät tutkimuksen keskiössä olleetkaan. Poistuman hallitsemiseksi käytettävien keinojen toimivuudesta tai toimimattomuudesta saattoi muodostua ennakkokäsitys aiemman oman ammatillisen kokemukseni perusteella varusmieskoulutusta antavasta perusyksiköstä.

Puolueettomuus aineiston tulkinnassa saattoi näkyä siten, että aineisto nähtiin ainoana totuutena sitä juurikaan kyseenalaistamatta. Tähän liittyi etenkin aineiston "virallisuus". Asevelvollisuuskomiteoiden raportit olivat virallisia valtionhallinnon tilaamia tai tuottamia raportteja, jotka perustuivat asiantuntijoiden ja tutkijoiden näkemyksiin. Puolustusvoimien normit ja oppaat sen sijaan ovat virallisia Puolustusvoimien henkilökuntaa velvoittavia ja koulutusta ohjaavia dokumentteja. Sotilaana etenkin virallisten dokumenttien ja käskyjen kyseenalaistaminen on harvemmin ensisijaista. Tutkimusta tehdessä näistä ennakkokäsityksistä tulee kuitenkin osata luopua sekä pyrkiä tarkastelemaan aineistoa ja ilmiötä mahdollisimman objektiivisesti sekä puolueettomasti. Uskon kuitenkin onnistuneeni säilyttämään tutkimusta tehdessäni objektiivisuuden ja puolueettomuuden omat taustatekijät huomioiden.

6.4 Jatkotutkimusehdotukset

Varusmiespalveluksen keskeyttämisen syitä on tutkittu Suomessa ja ulkomailla jo useampien vuosien ajan. Suomalainen asevelvollisuusjärjestelmä tekee toisaalta poikkeuksen ainutlaatuisuudellaan muualla maailmalla toteutettavista malleista. Keskustelu maanpuolustusvelvollisuudesta ja asevelvollisuuden ulottamisesta myös naisille tulee todennäköisesti myös tulevaisuudessa jatkumaan. Asevelvollisuusjärjestelmän ympärillä käytävä keskustelu sekä tulevaisuuden muutokset asevelvollisuusjärjestelmässä tulevat avaamaan uusia ja monipuolisia tutkimuskohteita.

Varusmiespalveluksen suorittavien naisten määrä tulee tuskin tulevaisuudessa vähenemään. Kutsuntojen järjestäminen koko ikäluokalle, maanpuolustustietoisuuden lisääminen, yleinen turvallisuustilanteen heikkeneminen sekä halu maanpuolustukseen osallistumisesta saattavat lisätä asepalvelukseen hakeutuvien naisten määrää. Tulevaisuudessa tulee kiinnittää huomiota myös naisten vapaaehtoiseen varusmiespalvelukseen hakeutuvien palveluksen keskeyttämisten määrään sekä syihin. Eroaako naisten vapaaehtoisen palveluksen keskeyttämisen syyt miespuolisesta ikäluokasta? Myös asevelvollisuuskomitean esittämien tavoitetilojen toteutumista ja toimivuutta tulee arvioida.

Tulevaisuudessa voisi olla hyödyllistä tutkia myös varusmiespalveluksen terveydellisin syin keskeyttäneiden suhdetta maanpuolustukseen. Tutkimuksessa voitaisiin käyttää esimerkiksi maanpuolustussuhteen mallia. Vaikka Kosonen ym. (2019) tutkivatkin jo aiemmassa tutkimuksessaan siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia, toisi varusmiespalveluksen terveydellisin syin keskeyttäneet uuden kohderyhmän. Varusmiespalveluksen keskeytyminen terveydellisin syin ei ole lähtökohtaisesti ollut asevelvollisen tietoinen päätös toisin kuin siviilipalvelukseen hakeutuminen tai reservistä eroaminen.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus* (3. painos). Vastapaino.
- Anttila, T. (2013). *Karjalan prikaatin esikunnan ulkoiset vaikutusmahdollisuudet varusmiesten palvelusaikaisen poistuman pienentämiseksi* [Esiupseerikurssin tutkielma]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201306103894>
- Appelqvist-Schmidlechner, K. (2011). *Time Out! Getting Life Back on Track*. University of Tampere. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1013.8868&rep=rep1&type=pdf>
- Appelqvist-Schmidlechner, K. Henrikkson, M. Parkkola, K. Upanne, M. Joukamaa, M. & Stenqård, E. (2013). Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen: Psykososiaalinen tukipalvelu varusmies- tai siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneille miehille. Teoksessa Mäkinen, J. (Toim.), *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>
- Asevelvollisuus 2000–2020*. (2022). Findikaattori. <https://findikaattori.fi/fi/99>
- Asevelvollisuuslaki 28.12.2007/1438. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071438>
- Buddin, R. (1984). *Analysis of Early Military Attrition Behavior*. The Rand Corporation. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA145548.pdf>
- Buddin, R. (1988). *Trends in Attrition of High-Quality Military Recruits*. The Rand Corporation. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA219577.pdf>
- Ennätysmäärä naisia haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen*. (2021). Puolustusvoimat. <https://puolustusvoimat.fi/-/1950813/ennatysmaara-naisia-haki-vapaaehtoiseen-asepalvelukseen>
- Envall, O. (2013). Velvollisuus vai vapaaehtoisuus isänmaan turvana. Teoksessa Mäkinen, J. (Toim.), *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>
- Eskola, A. (1962). Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset. *Tiede ja Ase*, 20, 5–90. <https://journal.fi/ta/article/view/47425>
- Harinen, O. (2011). *Johdatus suomalaiseen sotilassosiologian tutkimukseen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014101745257>
- Harinen, O. (2013). *Varusmiesten maanpuolustustahto, kansallinen identiteetti ja kokemukset palvelusajasta*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2382-5>
- Harinen, O. & Hannola, A. (2013). *Varusmiesten maanpuolustustahto 2010-luvun alkupuolella: tutkimustuloksia puolustusvoimissa tehdyistä varusmiesten loppukyselyistä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2482-2>

- Heinua, P. Jortama, J. Kalliokoski, V. Korhonen, A-M. Sarala, P. & Vettenranta, J. (2014). Asevelvollisuusjärjestelmän kehittäminen nykyisen mallin pohjalta. Teoksessa *Yleisesikuntaupseerikurssi 56. Joukko vaihtoehtoja Puolustusvoimien tulevaisuuteen 2030*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2587-4>
- Häkkinen, T. Kaarkoski, M. & Tilli, J. (2020). Maanpuolustustahto ilmiönä, käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Häkkinen, T. Kaarkoski, M. & Tilli *Maanpuolustustahto Suomessa*. Gaudeamus.
- Jalkanen, P. Pulkka, A-T. & Norri-Sederholm, T. (2020). Maanpuolustussuhde - Monipuolimpi näkökulma maanpuolustukseen. Teoksessa Häkkinen, T. Kaarkoski, M. & Tilli *Maanpuolustustahto Suomessa*. Gaudeamus.
- Kaarkoski, M. Tallberg, T. & Villman, E. (2020). "Mä niinkun vihaan sitä käsitettä" - Näkökulmia maanpuolustustahtoon ja sitä mittaavien kysymyksiin. Teoksessa Häkkinen, T. Kaarkoski, M. & Tilli *Maanpuolustustahto Suomessa*. Gaudeamus.
- Kanerva, I. (2021). Askelia asevelvollisuuden kehittämiseksi. *Kylkirauta* 4/2021. <https://kylkirauta.fi/wp-content/uploads/2021/12/Kylkirauta421.pdf>
- Kanniainen, V. (2019). *Kansallinen turvallisuus, asepalvelus ja kansantalous: Miksi yleinen asevelvollisuus on välttämätön ratkaisu joillekin maille - ja miksi toisille taas ei?* Puolustusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-058-1>
- Kanniainen, V. (2021). *Polttopisteessä Suomen turvallisuus: asepalvelus, EU-jäsenyys, NATO-optio, kyberuhka*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3203-2>
- Kansalaispalvelus kokonaisturvallisuuden tueksi. Selvitys maanpuolustuksen kehittämisestä.* (2018). Elisabeth Rehn - Bank of Ideas ry. https://www.bankofideas.fi/wp-content/uploads/2018/05/bankofideas_kansalaispalvelus_230518.pdf
- Kosonen, J. (2019). *Kansalaiset sotilaina ja maan puolustajina: asevelvollisten sitoutuminen maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3093-9>
- Kosonen, J. Puustinen, A. & Tallberg, T. (2019a). Maanpuolustustahdosta maanpuolustusasenteeseen - Siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta. *Sociologia* 56:3, 300–319. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020112392383>
- Kosonen, J. Puustinen, A. & Tallberg, T. (2019b). Saying no to military service - obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland. *Journal of Military Studies*, 8, 46–57. <https://sciendo.com/pdf/10.2478/jms-2019-0005>
- Kosonen, J. Tallberg, T. Harala, J. & Simola, P. (2017). Maanpuolustustahto ja taistelutahto suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa. Teoksessa Tallberg, T. Ojajarvi, A. & Laukkanen, T. *Puolustuslinjalla - Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutki-*

musta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta, 92–124. Nuorisotutkimusseura. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/puolustuslinjalla/kosonen_tallberg_harala_simola.pdf

Kouluttajan käsikirja. (2021). Pääesikunnan koulutusosaston ohjesääntö. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/ohjesaannot-ja-oppaat>

Koulutuskulttuurin parantaminen Maavoimissa. (2017). Maavoimien esikunnan henkilöstöosaston ohje. Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmä (HN353/8.6.2017).

Kyröläinen, H. & Santtila, M. (2013). Asevelvollisuus ja fyysinen toimintakyky. Teoksessa Mäkinen, J. (Toim.), *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>

Laitinen, K. (2005). *Suomalainen asevelvollisuus. Historiallinen kaari, kehitys ja kansallinen olemus*. Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/336/2381_394_Laitinen-Nokkala.pdf

Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 17.2.1995/194. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950194>

Laki puolustusvoimista 11.5.2007/551. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070551>

Lehesjoki, M. (2018). *Varusmiespalveluksen varhainen keskeytyminen terveydellisistä syistä* [Väitöskirja]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3021-2>

Leimu, H. Harinen, O. & Sinkko, R. (2008). *Maanpuolustustahdon tutkimusperinne Suomessa ja Ruotsissa*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201505269145>

Liitola, H. (2014). *Miksi palvelus keskeytyy? - Keskeyttäjiä kokemuksia Puolustusvoimien koulutuskulttuurista* [Esiupseerikurssin tutkielma]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014070132050>

Maanpuolustustahto 1970–2020. (2021). Findikaattori. <https://findikaattori.fi/fi/77>

Mielenterveysopas. (2014). Pääesikunnan logistiikkaosaston ohjesääntö. <https://puolustusvoimat.fi/documents/1948673/2015558/Mielenterveysopas/b459af96-8b33-4c13-bef0-d93283efa233/Mielenterveysopas.pdf>

Mäkinen, J. (toim.) (2013a). *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>

Mäkinen, J. (2013b). Asevelvollisuus yhteiskunnallisissa merkitysyhteyksissään. *Tiede ja Ase*, 70, 38–53. <https://journal.fi/ta/article/view/7986>

Mäkinen, J. (2015). Suomalaisesta asevelvollisuudesta: tutkituista eduista ja haitoista. *Tiede ja Ase*, 71, 9–26. <https://journal.fi/ta/article/view/49341>

- Määttä, J. (2013). Asepalveluksen ja opinto- ja työuran yhteenliittymät. Teoksessa Mäkinen, J. (Toim.), *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>
- Nokkala, A. (2005). *Suomalainen asevelvollisuus ja puolustusvoimien henkilöstörakenne kansainvälisissä muutospainissa*. Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/336/2381_394_Laitinen-Nokkala.pdf
- Parlamentaarisen komitean asettaminen selvittämään yleisen asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä*. (2020). Puolustusministeriön muistio. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f806827ab>
- Puolustusministeriön strateginen suunnitelma*. (2011). Puolustusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2224-8>
- Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös*. (2020). Pääesikunta. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/henkilostotilinpäätökset>
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi*. (2019). Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Saastamoinen, A. (2020). Näistä syistä varusmiehet keskeyttävät palveluksen - mielenterveyden häiriöt suurin yksittäinen syy. *Iltalehti*. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/4676840f-1583-4bbe-8811-7302ac1dc1ec>
- Salminen, T. (2010). *Varusmiespalveluksen keskeytyminen ensimmäisen palvelusviikon aikana* [Esiupseerikurssin tutkielma]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201201251202>
- Salminen, T. (2011). *Alokaskausi - asevelvollisuuden vaikuttavin jakso* [Diplomityö]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201201011026>
- Salo, M. (2008). *Determinant of Military Adjustment and Attrition During Finnish Conscript Service* [Väitöskirja]. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7470-5>
- Sinkko, R. (2012). Reserviupseerit - Käyttämätön resurssi? *Tiede ja Ase*, 69, 127–160. <https://journal.fi/ta/article/view/7471>
- Sinkko, R. (2015). *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä* [Väitöskirja]. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2705-2>
- Sipilä, J. (2013). Asevoiman järjestämisen tavat ja Suomi. Teoksessa Mäkinen, J. (Toim.), *Asevelvollisuuden tulevaisuus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303202576>
- Siviilipalvelus 2020*. (2011). Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: 9/2011. <https://tem.fi/documents/1410877/3346190/Siviilipalvelus+2020+02032011.pdf>

- Sotilaan käsikirja.* (2022). Pääesikunnan koulutusosaston ohjesääntö. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/ohjesaannot-ja-oppaat>
- Suomalainen asevelvollisuus.* (2010). Puolustusministeriö. https://www.defmin.fi/files/1648/Suomalainen_asevelvollisuus_plmv2_2010.pdf
- Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta.* (2020). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta. Puolustusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-101-4>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston selonteko.* (2009). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009. <https://vnk.fi/julkaisu?pubid=3738>
- Särmäkari, V. (2016). *Suomalainen asevelvollisuusperiaate - kansallisen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun Suomessa* [Väitöskirja]. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2564-4>
- Tallberg, T. (2017). Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina? Teoksessa Tallberg, T. Ojajärvi, A. & Laukkanen, T. *Puolustuslinjalla - Yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*, 181–204. Nuorisotutkimusseura. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/puolustuslinjalla.pdf>
- Tallberg, T. (2019). ”Jos Suomeen hyökätään...” – Maanpuolustustahdon mittaamisesta maanpuolustussuhteen tutkimukseen. <https://www.maanpuolustus-lehti.fi/jos-suomeen-hyokataan/>
- Terveystarkastusohje.* (2012). Pääesikunnan logistiikkaosaston ohjesääntö. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/ohjesaannot-ja-oppaat>
- Toiskallio, J. & Mäkinen, J. (2009). *Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä.* Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2044-2>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi - uudistettu laitos.* Tammi.
- Turunen, P. (2022). Korona levisi lujaa varuskunnissa - näin kävi keskeyttäneiden määrälle. *Ilta-Sanomat.* <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008599922.html>
- Valtioneuvoston puolustuselonteko 3/2017 vp; Asevelvollisuuden kehittäminen -muistio.* (2017). Puolustusministeriö. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2017-AK-115853.pdf>
- Valtioneuvoston puolustuselonteko.* (2017). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. https://www.defmin.fi/files/3683/J05_2017_VN_puolustuselonteko_Su_PLM.pdf
- Valtioneuvoston puolustuselonteko.* (2021). Valtioneuvoston julkaisuja 2021: 78. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-820-8>

- Varusmies.* (2021). Puolustusvoimien opas varusmiespalvelukseen valmistautuvalle. <https://puolustusvoimat.fi/asiointi/aineistot/ohjesaannot-ja-oppaat>
- Varusmieskoulutuksen yleisjärjestelyt ja yhteisesti koulutettavat asiat.* (2020). Pääesikunnan koulutusosaston pääasiakirja sekä liite 12 ohje palvelusmotivaation ja varusmiespalvelukseen sopeutumisen tukemiseen. Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmä (HQ778/13.10.2020).
- Varusmiesliitto: Naisten tietä armeijaan helpotettava.* (2011). Turun Sanomat. <https://www.ts.fi/uutiset/187196>
- Varusmiespalveluksen keskeytykset edellisvuosien tasoa.* (2016). Puolustusvoimat. <https://puolustusvoimat.fi/-/varusmiespalveluksen-keskeytykset-edellisvuosien-tasoa>
- Varusmiesten palvelustehtävät ja valinnat.* (2020). Pääesikunnan koulutusosaston normin liite 3.3 ohjeet toimintakyvyn kehittämisestä. Puolustusvoimien asianhallintajärjestelmä (HQ780/13.10.2020).
- Virkamiesselvitys kansalaispalveluksen viranomaistarpeesta.* (2019). Turvallisuuskomitean selvitys VN/468/2019. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2019/03/Virkamiesselvitys-kansalaispalveluksen-viranomaistarpeesta_20032019.pdf
- Virta, J. (2008). Johtamisen laitoksen tutkimusohje. Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201201241170>
- Yhä useampi varusmies keskeyttää armeijan.* (2010). Yleisradion uutisvideo. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/01/08/yha-useampi-varusmies-keskeyttaa-armeijan>
- Yleisen asevelvollisuuden kehittäminen ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttäminen.* (2021). Parlamentaarisen komitean mietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:91. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-975-5>

LIITTEET

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Asevelvollisuuden kannatus yhteiskunnassa Keskeyttämisten aiheuttamat yhteiskunnalliset vaikutukset Asevelvollisuuden vaikutus maanpuolustustahtoon	Yhteiskunnallinen vaikuttavuus Maa- ja puolustustahto	I Asevelvollisuuden vaikutus yhteiskuntaan ja maanpuolustustahtoon
Lähestyvistä palveluksesta informointi Vierailut varuskunnissa Tieto tulevasta	Maanpuolustustietämyksen lisääminen Palveluksesta kertominen	
Toimiva kutsuntajärjestelmä Siviilipalveluksen kehittäminen Palveluksen suorittavien määrän lisääminen Palveluskelpoisuuden arvioinnin kehittäminen	Asevelvollisuuden kehittäminen Useampi palvelukseen	II Nykyaikaisen asevelvollisuuden kehittäminen siten, että yhä useampi suorittaa varusmiespalveluksen
Ajankäytön tarkoituksenmukaisuus Keskittyminen olennaiseen Nykyaikainen ja laadukas koulutus	Nykyaikainen asepalvelus	
Keskeyttämisten syiden analysointi Koulutuksen kehittäminen ja suunnittelu	Palveluksen jatkuva kehittäminen	
Palveluksen alun onnistumisen merkitys Onnistunut ryhmäytyminen Onnistunut sopeutuminen Onnistumisen kokemukset	Ensimmäisten viikkojen merkitys Siviilistä sotilaaksi	III Onnistuneesti siviilistä sotilaaksi sopivaan palvelustehtävään
Soveltuvaan tehtävään määrääminen Rajoitteisille sopivat tehtävät Palveluksen hyödyllisyys	Oikein toteutetut palvelustehtävien valinnat Palvelustehtävien lisääminen	
Johtajan toiminta Asiallinen kohtelu Varusmies yksilönä	Esimiehen asiallinen toiminta Yksilöllinen kohtaaminen	
Fyysisen kuormituksen säätely Palautuminen rasituksesta Psyykkisen toimintakyvyn kehittäminen Fyysisen toimintakyvyn kehittäminen	Toimintakykyinen yksilö	IV Motivoitunutta toimintakykyistä yksilöä tukien
Hyvä itsetunto Yksilön sitoutuminen palvelukseen Positiivisuus palveluksessa	Oman toiminnan merkitys	
Asioista puhuminen Kaksisuuntainen palaute	Vuorovaikutus palveluksessa	
Varusmiehen tukeminen Tukiorganisaation merkitys Palvelusmotivaation tukeminen	Tuki varusmiehille	